ప్రాచీన భారతవర్ష

మహర్షుల చరిత్రలు

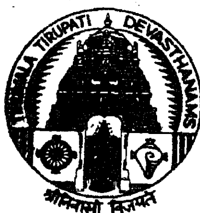
మొదటి భాగము

గ్రంథకర్త :

'ఆర్షకవిశిరోమణి'

విద్వాన్ బులుసు వేంకటేశ్వరులు, ఎం.ఏ.

ఆంగ్లభాషోపన్యాసకులు, పీఠికాపురరాజా ప్రభుత్వ కళాశాల, కాకినాడ

ప్రచురణ :

కార్యనిర్వహణాధికారి

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు, తిరుపతి.

1992

T.T.D. Relegious Publications Series No. 96

MAHARSULA CHARITRALU

Published by :
Sri M.V.S. PRASAD, I.A.S.
Executive Officer
Tirumala Tirupati Devasthanams
Tirupati

Subsidised Price :

Printed at :
Tirumala Tirupati Devasthanams Press, Tirupati
Copies : 10,000

ముందుమాట

* * *

సనాతన భారతీయ సంస్కృతిలో "ఋషులు" నిర్వహించిన భూమికలు జగత్ప్రసిద్ధాలు.

క్రాంతదర్శులై, తపస్స్వాధ్యాయ నిరతులై, నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థులై త్రికాలజ్ఞులైన మహర్షులను గురించి శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాస మహాకావ్యాలలో నవరసరుచిరాలైన విషయాలు ఎన్నోవున్నాయి. మహర్షులు మంత్రద్రష్టలు. అతిలోక మహిమాన్వితులు. వారి జీవిత చరిత్రలు భారతీయ సంస్కృతిని అధ్యయనం చేసేవారికి అవశ్యపఠనీయాలు.

ఆధ్యాత్మిక ప్రగతిపట్ల అభిరుచి కలవారికీ, అభినివేశం ఆర్జించ దలచినవారికి మహర్షుల జీవిత చరిత్రలు మాత్రమే కాకుండా వారు ప్రతిపా దించిన ధర్మతత్త్వాలూ, అందించిన సందేశాలూ అనుశీలించడం ప్రధాన కర్తవ్యం. విశ్వజనీనాలైన మహర్షుల చరిత్రలు వేదాలనుంచీ, అష్టాదశ పురాణాలనుంచీ, ఇతిహాసాలనుంచీ, మహాకావ్యాలనుంచీ సంగ్రహించి, ఒక చోటకు చేర్చి అందించడంలో విశేష పరిశ్రమ, కూలంకష వైదుష్యం, విశిష్ట ప్రతిభ అవసరం.

విద్వాంసులూ, సత్కవీశ్వరులూ అయిన శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లు గారు వ్రాసిన మహర్షుల చరిత్ర అనేకసారులు అచ్చయి సహృదయుల మన్ననల పొందింది. ఆర్షసాంస్కృతిక పునర్వికాసానికి తోడ్పడుతుందనే ఉద్దేశంతో ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురించడానికి తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు సంకల్పించారు. ఆ ఆశయం నెరవేరుతుందని మా విశ్వాసం.

తిరుపతి, 11—5—1981.

కార్యనిర్వహణాధికారి,
తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానములు.

అవతారిక

—:—

"నమ ఋషిభ్యో మంత్రకృద్భ్యో మంత్రపతిభ్యో
మామామృషయో మంత్ర కృతో మంత్రకృతో మంత్రపతయః పరా
దుర్మాహ మృషీ న్మంత్రకృతో మంత్రపతీన్పరాదాం"

"మంత్రద్రష్టలు మంత్రపతులు నగు మహర్షులకు నమస్కారము. వారు నన్ను విడువకుందురుగాక! నేను వారిని విడువకుందునుగాక!"

— కృష్ణయజుర్వేదము.

భారతదేశమున జన్మించిన ప్రతివ్యక్తికిని బరమపావనులగు భారతమహర్షులు త్రికాలస్మరణీయులు; భుక్తిముక్తి ప్రదాతలు. ఆధ్యాత్మికౌన్నత్యమున, జ్ఞానప్రకాశమున, విజ్ఞానవిశేషమున, ధర్మప్రవచనమున, సర్వవిషయములందును భారతవర్షమునకేకాక యావత్ప్రపంచమునకును భారత మహర్షులే భిక్షాప్రదాతలు. విశ్వసంసృష్టికిని దత్స్థితికిని వారె కారణభూతులు. అట్టి మహర్షుల సంతతిని జనించుటచేతనే భారతీయుఁడు విశిష్టసౌభాగ్య విలసితుఁడై ఉత్తమపీఁగుట కధికారము గడించియున్నాఁడు. ఆ మహర్షుల పవిత్రాశీర్వచన బలముచేతనే నాఁటికిని నేఁటికిని నింక నేనాఁటికిని జ్ఞానతేజమును బ్రసరింపఁజేయుట కొరకు భారతీయుఁడే యర్హుఁడై యున్నాఁడు. ప్రపంచగురుత్వము వహించుట కాతఁడే సమర్థుఁడు. అజ్ఞానాంధకారబంధుర మగు పాశ్చాత్య ప్రపంచము విజ్ఞాన ప్రదీపమునకు భారతమహర్షులనే యాశ్రయింపక తప్పదు.

అట్టి మహామహులగు మహర్షుల జీవితవిశేషము లెఱుఁగుటకు వారి నాదర్శముగాఁ గైకొనుటకుఁ గుతూహల పడని భారతీయుఁ డుండఁడు. కాని వారి జీవితవిశేషము లేకముఖముగా నొకచోటఁ గాక వివిధ పురాణాంతర్గతములై జిజ్ఞాసువుల కలభ్యము లగుచున్నవి.

మఱియు సమన్వయశక్తి వివిధ పురాణ పరిశీలనా సామర్థ్యము లేనివారి కవి కొన్ని పరస్పరవిరుద్ధములుగను నర్థరహితములుగను దోఁచుచుండు టలో నాశ్చర్యము లేదు. వివిధ పురాణవిదులగు విద్వద్వతంసు లీవైరుధ్యములను వైతొలఁగించి సమన్వయ మొనరించి యేకముఖముగా వింతవఱ కేభాషలోను గూర్పఁబడకపోవుట తీఱనికొఱఁతయే యనక తప్పదు. ఈ పరిస్థితిలో భగవత్ప్రేరితుఁడనై మహర్షులపైఁ గల భక్తితాత్పర్యము లూఁతగాఁ గొని బహుపురాణ ప్రామాణ్యము ననుసరించి యీ గ్రంథ మును సంధానించితిని.

మానవ పరిపూర్ణతకు సత్యాహింస శౌచదయాగుణములకు నింద్రియనిగ్రహము, తపోబలము, నాత్మజయము మున్నగువాని కన్నిటికి మన ప్రాచీనభారతవర్ష మహర్షులే యెన్ని యుగములకైన నాదర్శప్రాయులు. వారి జీవితోపదేశములు నిత్యమననపాత్రములు, ఐహికాముష్మిక ఫలప్రదములు.

1945లోఁ దొలుత ముద్రితమైన యీ గ్రంథమున కిది ఆఱవ ముద్రణము. ఆంధ్రమహాజనుల హృదయకమలముల నిది యధివ సించుట మిక్కిలి ముదావహము.

కాకినాడ	ఇట్లు, బుధజనవిధేయుఁడు
1—3—69	బులుసు వేంకటేశ్వరులు

అగస్త్యస్తుతి

"ప్రణవపంచాక్షరోపనిషత్ప్రపంచంబుఁ
గడదాఁక నెఱిఁగిన కఱకలావి
వాతాపిదైత్యు నిల్వలునితోఁ గూడంగ
జఠరాగ్ని వ్రేల్చినసవనకర్తఁ
గోపించి నహుషునిఁ గుంభీనసంబుగా
హుంకార మిచ్చినయుగ్రతేజు
వానకాలమునాఁడు వండునట్టిననీటి
కాలుష్య ముడిపెడుకతకఫలముఁ

పాండుభసిత త్రిపుండ్రాంకఫాలభాగు
భద్రరుద్రాక్షమాలికాభరితవక్షు"
వింధ్యగర్వాపహారి నాపీతజలధి
నయ్యగస్త్యమహర్షి నే నభినుతింతు.

[శ్రీకాశీఖండము ౨. ౧౬

అత్రిస్తుతి

అంభోజగర్భహృదంభోజసంభవు
జంభారిదైత్యసంస్తంభయితుని,
వనితాజనానీక ఘనశిరోరత్న మా
యానసూయఁ జెట్ట పట్టినగృహస్థుఁ
చంద్రదుర్వాసోమునీంద్రదత్తాత్రేయ
ఋషిచంద్రములఁ గన్న ఋషివతంసు
ధర్మశాస్త్రానేక మర్మజ్ఞు, నిర్మల
కర్మరహస్యు సత్కర్మనిరతు

బహుతపోధన సంయుతు, నిహతనిఖిల
కామరోషాదిశత్రు, దివ్యామలాత్మ
తత్త్వమూర్తిని, సప్తర్షిసత్త్వమహితు,
నత్రిఋషిఁ గొల్తు నెప్పు డిహాముత్రములకు.

అ ష్టా వ క్ర స్తు తి

మాతృగర్భమునందె మహిత వేదవ్రాత
మరసె నెవ్వఁ డట్టి యురువివేకి
యేకపాదసుజాత లేమహాత్ముని గని
ధన్యాత్ములై రట్టి తపసిదిట్ట
జనకరాజర్షి యేజ్ఞానిబోధనముచే
విజ్ఞుఁడై వెలసె నావిబుధవరుఁడు
సద్బ్రహ్మచర్యదీక్షాదక్షుఁడై యెవ్వఁ
డలఘుకీర్తిని గాంచె నామహర్షి

సుప్రభాకాంతపతి యెవ్వఁ డాప్రభావుఁ
డమలవిజ్ఞానమూర్తి గృహస్థరత్న
మతిపవిత్రుఁ డష్టావక్రుఁ డామహర్షి
కంజలి ఘటించి స్మరియింతు నహరహంబు.

ఋ ష్య శృ ం గ స్తు తి

సంగత మైనభక్తిని బ్రశంస యొనర్తు "నధీత వేదవే
దాంగుని సర్వసంయమిముఖాబ్జనతంగుని నిర్జితేంద్రియా
సంగుని లిప్తభూతిలసదంగుని సద్గుణసంగునిన్ బ్రశా
భంగుని సంతతోదితతపఃకృతిరంగుని ఋష్యశృంగునిన్."

[భాస్కరరామాయణము. బాల కాం.]

క పి ల స్తు తి

కపిలమహర్షి రూపమునఁ
గర్దమమౌనికి దేవహూతియం
దపరిమితప్రభావమున
నర్మిలిఁ బుట్టి తరింప నరుసాం
ఖ్యపథము లోకమందుఁ బర
మాత్మ ననుగ్రహపాత్ర మంచుఁ జూ
పి నయిని భక్తిమార్గమును
బెంపుగఁ జేసినవిష్ణుఁ గొల్చెదన్.

" శ్రీవిష్ణుపదభక్తిఁ జెలఁగునప్రతిష్ఠ చం
ద్రములలో మున్నెన్నఁ దగినమేటి
దిత్యదిత్యాదిసాధ్వీశిరోరత్నంబు
లను ప్రేమఁ జెట్టవట్టిన గృహస్థు
కమలాప్త భుజగేంద్ర ఖగరాజరోహిణీ
కన్యకారమణులఁ గన్నతండ్రి
ధాముచే దానధారాపూర్వముగ భూత
ధాత్రి గ్రహించిన శ్రోత్రియుండు

తోయరుహసంభవునకు బౌత్త్రుఁడు మరీచి
పుత్త్రుఁడు విచిత్రగుణమణిపాత్త్రుఁ డఖిల
వేదవేదాంతతత్త్వవివేకశాలి
మహిమఁ జెలువొందుకశ్యపమౌనిఁ" గొల్తు.

[దశావతారచరిత్రము. ౩ ఆ. ౪ ప

గౌ తా మ స్తు తి

కరముల్ మోడ్చి నుతింతు భక్తి " సురగం
గాపూతతోయార్ద్రిభా
స్వరమూర్తిన్ గతధూమసంజ్వలితస
జ్జ్వాలాగ్నికల్పున్ సురా
సురదుర్ధర్షుని వక్షపాదు రచిత
శ్రుత్యర్థవాదున్ వ్రతా
వితతామోదు సుధీయుతుం బ్రతిహతా
విద్యాతమున్ గౌతమున్."

[భాస్కరరామాయణము. బాల.. ౫-౨

చ్య వ న స్తు తి

భృగువంశాంబుధిచంద్రుఁడై తపమునన్ విశ్వప్రభావాఢ్యుఁడై
సుగుణాలంకృత యౌసుకన్యసతియై శుశ్రూషలం జేయఁగా
జగదుద్ధారకు లౌసుతుల్ గలుగ శశ్వద్యోగమార్గంబునన్
సుగతింగాంచినపావనాత్ముఁ జ్యవనున్ గొల్తున్ మహర్షీంద్రునిన్.

జమదగ్నిస్తుతి

జమదగ్నిన్, బరమారివీరవిజహృత్సంబంధషడ్వర్గమున్
విమలాత్మోద్భూతసత్తపఃఫలమునన్ విధ్వస్తముంజేసి తా
నమలోదాత్తమనీషచేఁ బరమధర్మానీకసంరక్షణన్
నమతన్ గీర్తిని గాంచినాతనిఁ బ్రశంసన్ గొల్తు నశ్రాంతమున్.

దత్తాత్రేయస్తుతి

"నిజగర్భగత జగన్నిచయ మారయు లీల
నంతర్ముఖాపాంగుఁ డైనవాని
నలినజాండావృత్తి నాభివీధికి నేర్పు
రీతి నక్షసరంబుఁ ద్రిప్పువాని
శ్రుతు లాత్మయంద నిల్పుటఁ దెల్పు తెఱఁగున
నవరుద్ధనిశ్వాసుఁ డైనవానిఁ
దనపూనినధరిత్రికి నలోలత ఘటించు
పగిది జటిలవృత్తిఁ బరగువాని

బ్రాక్తసస్వీయదామోదరత్వ మెఱుఁగఁ
జేయుగతి యోగపట్టికఁ జెలఁగువాని
యోగము దెక సూచితాద్భుతచరిత్రుఁ
డైనవాని దత్తాత్రేయమౌనిఁ గొలుతు"

[చంద్రభానుచరిత్రము, ౧ ఆ· ౪౮]

దధీచిస్తుతి

అతులతపోధనుండు చ్యవనాత్మజరత్నము దేవకార్యసం
గతికి నిజాస్థు లిచ్చినయకల్మషదానమహావ్రతుండు పా
ర్వతిని దృణీకరించుటఁ బరాత్పరుఁ దిట్టుట దక్ష వర్గి శా
పతిమిరబద్ధుఁ జేసినప్రభావవిలాసి దధీచిఁ గొల్చెదన్.

దుర్వాసస్తుతి

"అనుభావశక్తి బ్రహ్మాదుల నొకపూరి
పుడకకుఁ గైకొనిపోతరీఁడు

ఘనకోపవాణిజ్యమునఁ దపోవిత్తజా
లముఁ గూడఁబెట్టెడులాభగాఁడు
తనరథంబునకు మాధవసత్యభామల
గుఱ్ఱాలఁ జేసినకోడిగీఁడు
యతిసతీకులరత్న మనసూయకడుపున
మునుమునఁ బుట్టినముద్దులాఁడు
సకలకల్యాణకరుఁడు సాక్షాదనంగ
హరుఁడు నిర్మలతత్త్వ విద్యావిచార
ణావిలాసుఁడు దుర్వాసుఁ" డావరిష్ఠు
నధికనిష్ఠ భజింతుఁ బ్రత్యహము భక్తి.

[వరాహపురాణము. ౨ ఆ. ౧

పరమపవిత్ర భారతవిభాసుర దివ్యమహర్షివర్య సు
స్థిరచరితామృతం బిది ప్రసిద్ధిగ దీనిని గ్రోలఁగల్గుచో
నరుఁడు సుఖించు; నిత్యము వినం బఠియించిన భక్తియుక్తులఁ
బరము లభించు నీప్రథమభాగము భాగములెన్మిదింటిలో.

విషయసూచిక

౧

శ్రీమద్భారతధరణీ
ప్రామాణిక ఋషివరేణ్య భవ్యోత్ఫుల్ల
శ్రీమానిత పాదాబ్జ ర
జోమాధురి చేకుఁగాక! సుహృదంతరమున్.

౨

జ్ఞానుల్ భారతభాగ్య దేవతలు వి
జ్ఞానప్రనిష్టాత్ములున్
మౌనిశ్రేష్ఠులు వారిఁ గొల్చి మఱి జ
న్మం బింక లేకుండఁ ద
న్నానాదివ్యచరిత్రముల్ తడవి సం
ధానించి యీ సత్కృతిన్
జ్ఞానైకాత్ములు మద్గురూత్తములకున్
సద్భక్తి నర్పించెదన్.

౩

సాకారమహేశ్వరది
వ్యాకారుఁడు సద్గురుం డహో! కృతిపతి త
ల్లోకేశుఁ జేసి కృతిపతి
చేకొనుతన్ భుక్తి ముక్తి చిరజీవినినై!

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

అగస్త్య మహర్షి

శ్రీమంత మగు భరతఖండము పుణ్యతపోనిలయము. కావుననే పరమ పవిత్రము. ఇందు జన్మించి తపో మహిమచే సృష్టి స్థితి లయకారులైన వారే మహర్షులు. వీరు విశ్వ సంరక్షణమునకై త్రిమూర్తుల కృత్యములు నిర్వహింప సమర్థులగుటే కాక త్రిమూర్తులకు నార్తిసమయముల నుద్ధారకులు సంరక్షకులు నైన పరాత్పరులు. ఇట్టి మహామహులఁ గని యుండుటచేతనే భారతవర్ష మార్ష భారత మనియు నార్యావర్తమనియు విఖ్యాతి గడించెను.

ఇట్టి పరమపవిత్రవర్తనులు బ్రహ్మవిద్యానవద్యులు పరమేశ్వర కల్పులు నగు భారత బ్రహ్మర్షులలో నగస్త్యమహర్షి యగ్రేసరుఁడు. ఈతఁడు వసిష్ఠమహర్షికి సహజన్ముఁడు. త్రికాలవేది. భక్తిజ్ఞాన యోగవిరాగనిధి, గృహస్థరత్నము. ఈ పరమ పురుషుని జన్మకథ కడుఁ జిత్రమైనది. మహాపురుషులయు, మహానదులయు జన్మగాథలు చిత్రాతిచిత్రములే కదా!

అగస్త్యుని జన్మకథ

తొల్లి మహేంద్రుఁడు. దేవతలను బాధించు తారకాదులగు రాక్షసులను జంపవలసినదని అగ్నికి వాయుదేవునకు నాజ్ఞాపించెను. వాయువు సాయమున అగ్ని రాక్షసుల నెల్లరి నిశ్శేషముగా నాశనము చేయుచుండెను. అంత, వారు భయపడి సముద్రముఁ జొచ్చిరి. వారి బాధ తొలఁగినదికదా యని అగ్నివాయువులు ఉపేక్షాభావ

కాని, కొంత కాలమైన పిదప రాక్షసులు రాత్రి సమయము లందు వచ్చి దేవతలను, మునులను, మానవులను నానావిధముల బాధించి పోయి పగటివేళల సముద్రములో దాఁగికొనుచుండిరి. ఇట్లు పండ్రెండు వేల సంవత్సరములు రాక్షసులు ప్రవర్తించి పెక్కండ్ర నుక్కడించిరి. దాన లోకోపద్రవ మేర్పడెను.

మహేంద్రుఁడు పుండిపడి అగ్నివాయువులఁ బిలిపించి "అగ్నిహోత్రా! వాయుదేవా! తారకాది రాక్షసులను జంపుఁడని మీకు నేను విధించితిని. మీరు వారిని జంపక విడుచుటవలన లోక మున కింతకీడు మూడినది. గతజలసేతుబంధనము వలదు. ఇప్పుడైన మీరు సముద్రము నింకించి యందు దాఁగియున్న యా రాక్షసులను భస్మము చేయుఁ" డని యాజ్ఞాపించెను.

అందులకు వారు "దేవేంద్రా! సముద్రము నెండఁ బెట్టుటవలన, అందు జీవించు అనంతమైన జీవరాశి నశించును. అది మహాదోషము. కావున రాక్షస నాశనమునకు మఱియొక యుపాయ మూహింపు" మని కోరిరి. ఇంద్రుఁ డందులకు వారిపైఁ గోపించి "ఏమేమి? నాయాజ్ఞ ధిక్కరించి మేర మీరుదురా? కానిండు. దానికి ఫలిత మనుభవింపుఁడు. మీ రిరువురు భూమిపై నొక యచేతన పదార్థమునుండి మునులై పుట్టుఁ" డని శపించెను.

ఆ పిమ్మట విష్ణుమూర్తి ధర్ముని సుతులగు నరనారాయణుల యవతారమెత్తి గంధమాదనపర్వతమున నుగ్రతప మొనరించు చుండెను. ఆ నరనారాయణుల అపూర్వ తపోవైభవమును కసూయపడి యింద్రుఁడు తత్తపోవిఘ్నముఁ గలిగింపుఁ డని మన్మథవసంతుల కాజ్ఞాపించెను. మహేంద్రునాజ్ఞ నౌదలధరించి వారిరువురు పెక్కు రప్సరసలను దీసికొని వెళ్ళి తమ కళానైపుణ్యముఁ బ్రకటించి నరనారా యణులకుఁ దపోభంగ మొనరించిరి. అంత నారాయణుఁ డెంతయు

నచ్చెరువు గొలుపునట్లు తనతొడనుండి యొక జగన్మోహినిని బుట్టించెను. నారాయణుని యూరువునుండి పుట్టుటచే ఆమెకు "ఊర్వశి" అను పేరు కలిగెను.

ఆ యూర్వశిని జూడఁగనే సూర్యునకామెపైఁ గోరిక కలిగెను. తనతో సుఖింప నాతఁ డామెను దనలోకమునకు రమ్మనెను. ఆమె వల్లెయని యాతని లోకమునకుఁ బోవుచుండ దారిలో వరుణదేవుఁ డామెను జూచి మోహించి "తరుణీ! నీ మీఁద నా మానసము నిలిచినది. నీవు నాలోకమునకు వచ్చి నాతో సుఖింపు" మని కోరెను. అందులకామె "దేవా! నన్నిదివరకే సూర్యదేవుఁడు కామించి తన లోకమునకు రమ్మని కోరెను. అతని కోరిక దీర్చుటకై నే నేగుచుంటి" నని సమాధానము చెప్పెను.

వరుణుఁడది విని "కాంతా! నీస్వాంతము నాపై నిలిపి పొమ్ము నా కదియే పదివే" లనెను. అందులకామె యంగీకరించి మనసున వరుణుని స్మరించుచు సూర్యునికడ కేఁగెను. ఆతఁడామె భావమును గ్రహించి "ఓసీ! ఒక పురుషుని మనమునఁ దలపోయుచు నింకొకపురుషుని గవగూడ వచ్చితివా? ఇంతకన్నా స్త్రీ చేయఁగల యధికాపరాధము లేదు. ఈ దోషమునకు నీవు భూలోకమున బుధ పుత్రుఁడగు పురూరవునకుఁ బత్నివిగా జనింపుము. పొ" మ్మని శపించెను. ఆ శాపమువాతఁ బడి యామె వెడలిపోయెను.

కాని, మిత్రావరుణులకుఁ గామోపశమనము కాదయ్యెను. అమోఘవీర్యులగు మహనీయులకు వీర్యపతనము కానుండెను. 'ఇది యేమి! ఆశ్చర్య' మని వారాలోచింపఁగా మహేంద్రుఁడు అగ్ని వాయువుల కిచ్చిన శాపము, అగ్ని సూర్యుని, వాయువు వరుణుని ప్రవేశించి మునిజన్మ మందఁగోరుట, వారికిఁ దేటతెల్లమయ్యెను. అది గ్రహించి వారు స్ఖలనముఁ గోరు తమ వీర్యములను స్తంభింపఁజేయు

నిచ్ఛగింపక లోక సంరక్షణార్థ మొకజలపూర్ణ కలశమున విడిచి యథేచ్ఛముగా వెడలిపోయిరి. కాలక్రమమున ఆ జలకలశమునుండి అద్భుత తేజస్వులై బ్రహ్మవర్చస ముట్టిపడ అగస్త్యుఁడు, వసిష్ఠుఁడు సుద్భవించిరి.

ఈకారణముచేతనే వీరిరువురకును 'కలశజు' అని, 'కుంభసంభవు' అని, 'ఔర్వశేయు' అని, 'మిత్త్రావరుణపుత్త్రు' లని, 'వహ్నిమారుతసంభవు' అని పేరు వచ్చెను. *

అగస్త్యుని బాల్యము

ఈ రీతి జన్మించిన యగస్త్యుఁడు క్రమముగా శుక్లపక్ష చంద్రుని వలె దేదీప్యమానుఁడగుచుండెను. అతఁడు బాల్యము నుండియు మహానిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై బ్రహ్మచర్యము చేయుచు నిరుపమాన తపస్సంపదచే విరాజిల్లఁ జొచ్చెను. బాల్యముననే యాతని కుపనయనాది సంస్కారములను, బ్రణవ పంచాక్షరీ మంత్రోపదేశమును దేవతలే యొనరించిరి. అతఁడు పిదప నిష్ఠాతిశయమున బ్రహ్మచర్యపాలనము నుగ్రతపస్సు చేయుచుండెను. అందుని రాహారుఁడు, నిర్జితేంద్రియుఁడు, నిర్ధూత కల్మషుఁడునై నానాఁటి కాతఁడు దివ్యతేజస్వి యయ్యెను.

అగస్త్యునికిఁ బితృదేవతల యాదేశము

ఇట్లుండ నొకనాఁ డరణ్యములో సంచరించుచు నొక సల్లకీ వృక్షశాఖ నధోముఖులై వ్రేలుచున్న కొందఱు మునీశ్వరులంజూచి యగస్త్యుఁడు "మహాత్ములారా! ఇపుడు మీరీ దురవస్థలో నుండుటకుఁ గారణమేమి? ఇంతకూ మీ రెవరో యానతిం" డని వేఁడుకొనెను. అంత వారు విస్పష్టముగా "నాయనా! మే మన్యులము గాము పితృగణ దేవతలము. నీవు పుత్త్రులను బౌత్త్రులను గాంచి తప్పక మా కూర్ధ్వ లోకముల నొసంగఁజాలుదువని చిరకాలము నుండి కొండంత యాశతో నున్నాము. కాని, నీవట్లు చేయక బ్రహ్మ

* పద్మపురాణము — సృష్టిఖండము. భారతము — అరణ్యపర్వము.

చర్యాశ్రమముననే యుండుట మాకీ భరింపరాని వేదనకు. సట్టి దుస్థితికిని గారణమైనది. కావున నీవు మా కోరికఁ జెల్లించి యూర్ధ్వ లోకములఁ బ్రసాదింపవే" యని వేఁడుకొనిరి. ఈ మాటలు విన్న యగస్త్యుఁడును దన పితరుల దుస్థితికి జాలిగొని "మహాత్ములారా! పితృదేవతలారా! మీ కోరిక సిద్ధింపఁ జేసెదను. నమ్ముఁడు. కుల మున నెప్పటికైన నొక యుత్తముఁడు జనించి యూర్ధ్వలోక గతు లొసంగు నని యెదురుచూచు పితరుల ఋణముఁ దీర్పని యా వంశజుని జన్మమేల? కాల్పనా? కావున, మీపం పౌనర్భేద" నని యగస్త్యుఁడు వారి యాశీస్సులఁ గొని యాశ్రమమున కేఁగెను.

అగస్త్యుని వివాహము

పితృదేవతల యాదేశము శిరసావహింపఁ దీవ్రముగఁ గోరిన యగస్త్యుఁడు తన తపశ్శక్తిచేఁ బుత్త్రికాముఁ డగు విదర్భ రాజునకు జక్కని చుక్కయగు నొక కూఁతురు కలుగునట్లు వరమిచ్చెను. ఈ వరమున విదర్భరాజునకుఁ గూఁతురు కలిగెను.

ఆమె లోపాముద్ర యను నామమునఁ దలిదండ్రుల గారాపు బిడ్డయై జలమున విలసిల్లు నలినివలె, వినీతునం దొప్పు లక్ష్మినిఁ బోలి, యుద్యుక్తునం దొప్పు విద్యరీతి దినదిన ప్రవర్ధమానయై రూప గుణ సౌజన్యముల నప్రతిమానముగా ననురూప కన్యాకాశతమున నొప్పు చుండ నొకనాఁ డగస్త్యమహర్షి విదర్భరాజుకడ కేతెంచెను. ఉచిత మర్యాదల నందిన పిదప లోపాముద్రను దనకిచ్చి వివాహము చేయు మని యగస్త్యుఁడాతని నడిగెను. అందుల కయ్యో!

> నారలు గట్టి కూర లశనంబుగ నుగ్రవనంబులోఁ దపో
> భారమునం గృశుండయిన బ్రాహ్మణుఁడీ లలితాంగిఁ బెండ్లియై
> నారలుగట్టి కూర లశనంబుగ నుగ్రవనంబులోఁ దపో
> భారము దాల్చియుండుమవి పంపత మిన్నకయుండ నేర్చునే?

ఎఱిఁగి యెఱిఁగి దీని నెట్లీఁగ వగు భోగ
యోగ్యయైనయది పయోజనేత్ర
యీవినాఁడు శాపమిచ్చుఁగా కీముని
యేల సైఁచు నింక నెట్టులొక్కొ ?"

(కాశ. అర. ౨. ౩౨౬, ౩౨౭)

యని విదర్భనరేంద్రుఁడు సంశయ భీతచిత్తుఁడై యుండఁగా లోపాముద్ర వచ్చి యా మునివరుని వివాహమగుటయే తన యభీప్సితమని తెలిపెను. అందులకు విదర్భధారుణీపతి యెంతయు సంతసిల్లి విధ్యుక్తముగా లోపాముద్రాగస్త్య మహర్షుల వివాహ మతివైభవముతో జరపెను. ఈ వివాహప్రదేశము నాఁటినుండి "సిద్ధతీర్థ" మను పేర మహాతీర్థ ప్రదేశముగా లోకప్రసిద్ధి గాంచెను. పిమ్మట నగస్త్యుఁడు లోపాముద్రను వల్కలాజిన ధారిణిఁజేసి తోడ్కొనిపోయి గంగా ద్వారమున నొక్క యాశ్రమమును నిర్మించుకొని గార్హస్థ్య ధర్మములు నిర్వర్తించుచుఁ దపోవృత్తి నుండెను.

ఆజన్మసిద్ధులై యావిర్భవించియు మన మహర్షులు లోక సంగ్రహమునకును సాధుసజ్జనుల కనువర్తన సాధనములగు నాదర్శ జీవితమును జూపుటకును యథావిధిగా బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములు నిర్వర్తించుచునే నిరంతర దైవచింతనమున నెగడెడివారు. అట్లే యగస్త్యుఁడు విశ్వశ్రేయమునకే వివాహమాడి కాలక్రమమున సహ ధర్మచారిణి సతీతిలకమునగు లోపాముద్రయందుఁ బుత్రులం బడసి పితరుల ఋణముతీర్చి దన ధర్మమును నిర్వర్తింపఁ దలఁచెను.

ఈ కారణమున నొకనాఁ డగస్త్యుఁడు లోపాముద్రా సంగమ మపేక్షింప నామె తనకు సమస్తాభరణములు, సున్నిత వస్త్రములు కావలయునని యాతనిఁ గోరెను. అగస్త్యుఁ డాపనికై తపోధనమును వ్యయింప నొల్లక శ్రుతర్వుఁడను రాజు కడకేఁగి యాతనికి సరిపోఁగా నేమేని ధనమున్నఁ దనకిమ్మని కోరెను. ఆతనికడ

వాతనికి సరిపోవు ధనమే యుండుటచే నిరువురును గలిసి బ్రధ్నశ్వుని కడ కేఁగి యర్థించిరి. అతనికడ నాతనికి సరిపడు ధనమే యుండుటచే ముప్వురును గలిసి త్రసదస్యుఁడను రాజుకడకరుదెంచి యర్థించిరి. అతఁడు నట్టి స్థితియందే యుండ నల్వురుఁగలసి యిల్వలుఁడను రాక్షసునికడ కేతెంచిరి.

వాతాపీల్వల మర్దనము

మణిమతీపురాధిపతి యగు నిల్వలుఁడు విఖ్యాతబలుఁడు ఆతని తమ్ముఁడు వాతాపి కామరూపి. ఒకనాఁ డిల్వలుఁ డుత్తమ బ్రాహ్మణు నొకనిఁ దనకు సకలకామ సిద్ధికర మగు మంత్ర ముప దేశింపుమని కోరి విఫలుఁడై తన తమ్ముని మేఁకను జేసి వధించి యా మాంస మా బ్రాహ్మణునకు భోజనముఁ బెట్టి భోజనానంతరము తమ్మునిఁ బిలిచెను. వాతాపి యా బ్రాహ్మణుని కడుపు వ్రచ్చి బయటకు వచ్చెను. ఆ ద్విజుఁడు వెంటనే మరణించెను. ఈ రీతి నది మొదలు తనకడ కతిథులుగా వచ్చు బ్రాహ్మణులఁ జంపుట యిల్వలునకుఁ బరిపాటి యాయెను.

నాఁ డగస్త్యుఁ డాముప్వురు రాజులతో నిల్వలున కతిథి యాయెను. యథాపూర్వముగా నిల్వలుఁడు వాతాపిని మేఁకను జేసి చంపి వండి యా మాంసము నగస్త్యునకుఁ బెట్టించెను. ఆ ముప్వురు రాజులు నీవిషయ మగస్త్యునకుఁ జెప్పినను వినక యాతఁడు వానిఁ కంఠముదాఁక భుజించెను. ఇల్వలుఁడును దానెప్పటియట్లే తమ్మునిఁ బిల్చు టెఱింగి యగస్త్యుఁడును "జీర్ణం జీర్ణం వాతాపి జీర్ణ" మ్మని కడుపుఁ దడవికొనుచు గఱ్ఱని త్రేన్చిన వాతాపి జీర్ణమైపోయెను. ఇల్వలుఁడు నాశ్చర్యమంది కుక్కిన పేనువలె మాఱాడక వచ్చినపని యడిగి యారాజుల కపరిమిత ధనమును బసిఁడియు నిచ్చి యగస్త్యునకు

ఇరువదివేల పాడియావులు, ఇరువదివేల గద్దెల బంగారము నిచ్చెను. అగస్త్యుడు ఆ ధనసంపదలతో రాజులతో నిండిన రథమును గుఱ్ఱములు తోల్చి తనయాశ్రమమునకుఁ దక్షణమే పోయి చేరెను. రాజర్షు లగస్త్యుని వీడ్కొని చనిరి.

వాతాపి నట్లును బ్రాహ్మణ హంతయగు నిల్వలుని దరు వాతను నగస్త్యుఁడు రూపుమాపి 'వాతాపీల్వలమర్దనుఁ' డను నామ మును ధరించెను. అగస్త్యుఁ డా ధనముతో లోపాముద్ర కోరిన సమస్తా భరణములు నొసఁగి యనేక రమ్యవస్త్రములిచ్చి పిమ్మట బదుగురఁ బోలుసుతులు నూర్వురు కావలెనా? నూర్వురఁ బోలు సుతులు పది మంది కావలెనా? లేక వేవురకు సరిపడు నొక్కకుమారుఁడు కావలెనా? యని యాదరముతో భార్య నడిగెను. ఆమె వేవురఁ బోలెడువాని నొక్కనిఁ గోరికొనెను. ఆమెకోరిక యనుగ్రహించి యగస్త్యుఁడు తపోవ్రతమున నుండెను. పిమ్మట లోపాముద్ర గర్భవతి కాఁగాఁ గాలక్రమమున నామెకు ననవద్యుఁడగు దృఢస్యుఁడను కుమారుఁ డుదయించెను. దృఢస్యుఁడు పెరిగి పెద్దవాఁడైన పిదప నాతనికిఁ దేజస్వి యను కుమారుఁడు పుట్టెను. ఈ ప్రకార మగస్త్యుఁడు పుత్రపౌత్ర వంతుఁడై పితరులకుఁ బుణ్యలోక గతుల నొనగూర్చెను.*

అగస్త్యుఁడు కవేరకన్యను వివాహమాడుట

తొల్లియొకవాఁడు బ్రహ్మదేవుఁడగస్త్యాశ్రమమున కేతెంచెను. అగస్త్యుఁడు శ్రద్ధాభక్తులతో విరించి కర్ఘ్యపాద్యాదు లొసంగి సుఖాసీనుఁ జేసి "చతురాననా! మహా తపః ప్రభావమున నైన నలక్ష్య దర్శనుఁడ వగునీవు నాయింటి కేతెంచుట నాయదృష్టము. మహాత్ము లూరక రారుగదా! ఇట్లు నీవు నాపైఁ గటాక్షము చూపి నందులకు సదా కృతజ్ఞుఁడను. ఏమి యానతి!" యని వినయవిధే

* భారతము — అరణ్యపర్వము.

యతలతో బ్రహ్మనడిగెను. సృష్టికర్త "మహనీయ తపోనిధీ! నీవంటి యుత్తమ మహర్షుల మూలముననే కదా విశ్వస్థితి సాధ్యమైనది! మహర్షి కల్పులనవరతము మాకుఁ బూజ్యులు స్మరణీయులుఁ గదా! ఇఁక నావచ్చినపని యొకటి కలదు. పూర్వ మొకప్పుడు కవేరుఁడను రాజర్షి పరమశివునిఁగూర్చి మహాతపస్సు చేయఁగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమై కవేరుని కోరిక యడిగెను. కవేరుఁడు భయభక్తి తాత్పర్యములతోఁ దనకు ముక్తినిమ్మనికోరెను. ఈశ్వరుఁ డాలోచించి యాపని విరించి సిద్ధింపఁ జేయును గాన నాతనిఁగూర్చి తపింపుమని చెప్పి వెడలి పోయెను. కవేరుఁ డానందముతో నన్నుగురించి ఘోర తపస్సు చేయఁగా నేనుబ్రత్యక్షమై యాతని వాంఛా సంసిద్ధికి నాకుమాతియగు విష్ణుమాయ యాతనికిఁ గూఁతురై జన్మించునని చెప్పిపోతిని. తరువాతఁ గవేరునకుఁ బుత్త్రిక జన్మించినది. ఆమె యిపుడు తండ్రికి ముక్తినొసఁగుటకై యుగ్రతపస్సు చేయుచున్నది. ఆమె యొక యంశమే నీ భార్యయగు లోపాముద్రగాఁ దొల్లి నేను సృష్టించితిని. లోపాముద్రను నీవు వివాహామాడితివి, ఈ కవేరకన్యను సైతము నీవు వివాహమాడవలయును. దానివలన నీకు నామెకును శ్రేయమగు" నని వేఁడుకొనెను. అగస్త్యుఁడు "చతుర్ముఖా! నీవింతగాఁ జెప్ప వలయునా? నీ యాజ్ఞ నాకవశ్యానుష్ఠేయము కదా!" యని విరించిని బంపివైచి యగస్త్యుఁడు కవేర కన్యాన్వేషణమునకై బయలుదేఱెను.

తపఃకార్శ్యముచే దివ్యసుందరముగ నొప్పు కవేరకన్య నగస్త్యుఁడు సమీపింప నామె యగస్త్యుని పాదారవిందములపైఁ బడి, "మహాత్మా! త్రిలోకపూజ్యులగు తమ దివ్యదర్శనమునఁ బునీతనైతిని. తమ కృపాకటాక్షములఁ బఱపి నాయాతిథ్య మంగీకరించి ననుఁ గృతార్థను జేయవే!" యని వేఁడుకొనియెను. అగస్త్యుఁడు "తరుణీమణీ! నేనేతత్కార్యార్థమే నినువలచి వచ్చియున్నాను. కాన

నన్నుఁ బరిణయమాడు" మని యడిగెను. కవేరకన్య "తేజోనిధీ! నాకంతటి భాగ్యమే కలిగినఁ గావలసినదేమి? ఇంతకును దాము లోపాముద్రా పరిపూర్ణపార్శ్వలుగదా! ఇఁక నా కెటఁ దావున్నది? అదియునుగాక నే ననతికాలముననే నదినై పోవుచున్నాను. నావలనఁ దమ కెట్టిసుఖము గల్గు?" నని యడిగెను. అగస్త్యుఁడు "కాంతామణీ! లోపాముద్ర నీ యంశముచేతనే జనించినది. కావున నందు సంశయింపఁ బనిలేదు. ఇఁక నీవు నదివైనను నీ పత్నీత్వము నాకాంక్షితమే" యని బదులు చెప్పెను. కవేరతనయ యనుమతించి యగస్త్యుని వివాహమైన వెంటనే నది యయ్యెను. అగస్త్యుఁ డామెను దన మండలువున నుంచుకొనెను. ఈ కవేరతనయయే తరువాతఁ గొంత కాలమునకు వింధ్యగర్వాపహరణార్థ మగస్త్యుఁడు పోవుచుఁ దన కమండలువును శిష్యులఁ గొని తెమ్మని చెప్పి పోఁగా సహ్యాపర్వత సమీపమున నగస్త్యుఁడు లేకుండుటఁ జూచి తనకార్యము జ్ఞప్తికి రాఁగా నామె నదియై నేలపైఁబడి ప్రవహించి పోయెను. ఈ నదియే కావేరినది. ఈ నదియందు స్నానము చేయుటతోడనే కవేరరాజర్షి సద్యోముక్తి నందెను. *

అగస్త్యుఁడు సముద్రోదకము నాపోశనించుట

కృతయుగమున నొకప్పుడు వృత్రుఁడను రాక్షసుఁడు కాలకేయాదులతోఁ గలసి యింద్రుని జయించి వేల్పుల బాధించుచుండఁగా వారు బ్రహ్మకడ కేఁగి మొఱపెట్టుకొనిరి. బ్రహ్మ వారితో దధీచికడ కేఁగి యాతని యస్థులఁగొని వృత్రు నింద్రుఁడు జయించునని తెల్పఁగా సరస్వతీతీరమున కరిగి వారు దధీచిని బ్రార్థించిరి. దధీచి దేవహితార్థమై ప్రాణములు విడువఁగా నాతని యస్థులను దేవత లాయుధములుగా గ్రహించిరి. త్వష్ట యిచ్చిన వజ్రాయుధముచే నింద్రుఁడు వృత్రుని జంపెను కాని, కాలకేయగణములు పగలెల్ల సముద్రములో దాఁగి

* స్కాందపురాణము — తులాకావేరీ మాహాత్మ్యము.

యుక్తులై ధర్మచరితులైన ఋషులఁ జంపినఁగాని జగమున కషాయము వాటిల్ల దని కాలకేయాదులు వశిష్ఠాశ్రమమున నూట తొంబది యేడ్గురను, చ్యవనాశ్రమమున నూర్వురను, భరద్వాజాశ్రమమున నిరువదుండ్రను బ్రహ్మవిదుల భక్షించిరి. ఇట్లుపద్రవముఁ గొని తెచ్చు కాలకేయుల నెట్లు వధించుటో తెలియక యింద్రయమాగ్ని వరుణ కుబేరాదు లెల్లరును విష్ణుమూర్తిని బ్రార్థించిరి. విష్ణుమూర్తి వారి మొఱలాలించి యగస్త్యమహర్షి యాసముద్ర జలములఁ బానము చేయఁగలఁడనియు నపుడు రాక్షసులు బయలుపడఁగా వారిని జంపుఁ డనియుఁ జెప్పి పంపివేసెను. వెంటనే యమరు లగస్త్యుపాలికేఁగి స్తుతించి తమ వచ్చినపని వెలిఁగించిరి. అగస్త్యుఁడును దేవహితార్థమై యమరగణముఁ గూడి మహర్షి యక్షగణములు తన్ననుసరింప వచ్చి సముద్రము నొక్కసారిగా నాపోశనించెను. త్రిజగజ్జను లచ్చెరువందిరి. దేవయక్షగణము లభినందించెను. అంతఁ గాలకేయగణములు బయలు పడఁగానే దేవతలు విజృంభించి యసురుల నిశ్శేషముచేసి "పీత సముద్రుఁ"డని యగస్త్యు నెంతయుఁ గీర్తించిరి. పిదప నారాక్షసిని

"మునినాథ! నీ యనుగ్రహ
మున నిగ్రహ మొదిగె నఖిల భువనంబుల కి
వ్వనధిఁ బయఃపూర్ణముగా
నొనరింపుము నీవ కాని యొరు లోప రిలన్"

ఇది యనేక జంతువుల కాశ్రయము. కాన, రిక్తమై యుండ రాదు. తిరిగి పూరింపు మని వేఁడుకొనిరి. కాని, అగస్త్యుఁడు "దేవతలారా! ఈ సముద్రజల మంతయు నా కిదివఱకే జీర్ణమయి పోయినది. * నే నిపుడు మూత్రద్వారమునుండి పూరింపఁగల"నని

---

* "ఇది స్కాందపురాణమున, భారతారణ్యపర్వమునఁ గల గాథ.
"నిశ్శేష పీతోజ్ఝితసింధురాజః" అని రఘువంశము.

యట్లు చేసెను. ఈ కారణముననే నాఁటి నుండి సముద్రజల ముప్పన యయ్యెను; పర్వదినములందక్క స్నానపానాదుల కనర్హమయ్యెను.

అగస్త్యుఁడు శ్రీరాముని కుపకరించుట

అగస్త్యుఁ డాపిమ్మట ఘోరతపో నియమమును పాటింప దండకావన మధ్యమున నొకయాశ్రమము నిర్మించుకొని యందుండెను. ఆ సమయముననే శ్రీరామచంద్రుఁ డరణ్యవాసముచేయుచు శరభంగుఁడు, మందకర్ణి మున్నగు మహర్షులను దర్శించి సీతాలక్ష్మణ సమేతుఁడై వారిచేఁ బూజింపఁబడి సుతీక్ష్ణమునీశ్వరు నాశ్రమమున కేఁగెను. అచటఁ గొంతగాలముండి తరువాత శ్రీరాముఁ డగస్త్యాశ్రమమునకు సతీసహోదరులతో నేతెంచెను. అగస్త్యమహర్షి శ్రీరామ లక్ష్మణులఁ గౌఁగిట జేర్చి మూర్ధాఘ్రాణ మొనరించి యాశీర్వదించి, పురోభాగమున నున్న సీతామహాసాధ్వి నభినందించి ముప్పురకు నతిథి సత్కారములఁ జేసి యానందించెను. అప్పటి కగస్త్యుఁడు వానప్రస్థాశ్రమమున నుండుటచేఁ దదుచితముగా శ్రీరామాదులఁ బూజించి శ్రీరామునకు దివ్యమైన ఖడ్గయుగ్మము, వైష్ణవమైన విల్లు, అమోఘబాణములు, అక్షయమైన అమ్ములపొది, ఇచ్చి గౌతమీతీరమునఁ గల పంచవటి యం దాశ్రమము నిర్మించుకొనియుండుట శ్రేయస్కరమని సూచించెను. సీతాలక్ష్మణ సహితుఁ డగు శ్రీరాముఁ డగస్త్యు ననేక వందనములతో స్తుతించి ముందునకుఁ బయనమైపోయెను.

తరువాతఁ గొంతకాలమునకు శ్రీరామరావణుల ఘోర యుద్ధకాలమున రాముఁడు రావణ తీవ్రబాణములచే ముంపఁబడి భావికర్తవ్యము మఱచి యున్న తరుణమున నగస్త్యుఁడు శ్రీరాముని సన్నిధికేతెంచి శ్రీరాముఁడు విష్ణుమూర్తియగుట జ్ఞప్తికిఁదెచ్చి యాతని యనంతప్రభావమును గీర్తించెను. పిమ్మట శ్రీరామునకు

నిఖిల జయప్రదమును నిఖిలైశ్వర్య మంగళ సౌఖ్యావహమును సక
దురితదూరీకరణచణమునగు నాదిత్యహృదయ మను పుణ్యామహా
వమును సాదరముగా నుపదేశించి శ్రీరామున కుత్సాహము విజృం
భింపఁ జేసెను.

ఆదిత్యహృదయము

"రశ్మిమంతం సముద్యంతం దేవాసుర నమస్కృతమ్।
పూజయస్వ వివస్వంతం భాస్కరం భువనేశ్వరమ్॥
సర్వదేవాత్మకో హ్యేష తేజస్వీ రశ్మిభావనః।
ఏష దేవాసుర గణాన్ లోకాన్ పాతు గభస్తిభిః॥
ఏష బ్రహ్మా చ విష్ణుశ్చ శివస్స్కందః ప్రజాపతిః।
మహేంద్రో ధనదః కాలో యమస్సోమో హ్యపాంపతిః॥
పితరో వసవస్సాధ్యా హ్యశ్వినౌ మరుతో మనుః।
వాయుర్వహ్నిః ప్రజాప్రాణా ఋతుకర్తా ప్రభాకరః॥
ఆదిత్య స్సవితా సూర్యః ఖగః పూషా గభస్తిమాన్।
సువర్ణ సదృశో భానుః హిరణ్యరేతా దివాకరః॥
హరిదశ్వ స్సహస్రార్చిః సప్తస ప్తిర్మరీచిమాన్।
తిమిరోన్మథనశ్శంభుః త్వష్టా మార్తాండ అంశుమాన్॥
హిరణ్యగర్భ శ్శిశిరః తపనో భాస్కరో రవిః।
అగ్నిగర్భోదితేః పుత్రః శంఖః శిశిరనాశనః॥
వ్యోమనాథ స్తమోభేదీ ఋగ్యజుస్సామపారగః।
ఘనవృష్టి రపాం మిత్రో వింధ్యవీథీప్లవంగమః॥
ఆతపీ మండలీ మృత్యుః పింగళస్సర్వతాపనః।
కవిర్విశ్వో మహాతేజా రక్తస్సర్వభవోద్భవః॥
నక్షత్రగ్రహతారాణా మధిపో విశ్వభావనః।
తేజసామపి తేజస్వీ ద్వాదశాత్మన్నమోఽస్తుతే॥
నమః పూర్వాయ గిరయే పశ్చిమే గిరయే నమః।
జ్యోతిర్గణానాం పతయే దినాధిపతయే నమః॥

జయాయ జయభద్రాయ హర్యశ్వాయ నమోనమః।
నమో నమస్సహస్రాంశో ఆదిత్యాయ నమోనమః॥

నమ ఉగ్రాయ వీరాయ సారంగాయ నమోనమః।
నమః పద్మప్రబోధాయ మార్తాండాయ నమోనమః॥

బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయ సూర్యాయాదిత్యవర్చసే।
భాస్వతే సర్వభక్షాయ రౌద్రాయ వపుషే నమః॥

తమోఘ్నాయ హిమఘ్నాయ శత్రుఘ్నాయామితాత్మనే।
కృతఘ్నఘ్నాయ దేవాయ జ్యోతిషాంపతయే నమః॥

తప్త చామీకరాభాయ వహ్నయే విశ్వకర్మణే।
నమః తమోభి విఘ్నాయ రుచయే లోకసాక్షిణే॥

నాశయత్యేష వై భూతం త దేవ సృజతి ప్రభుః।
పాయత్యేష తపత్యేష వర్షత్యేష గభస్తిభిః॥

ఏష సుప్తేషు జాగర్తి భూతేషు పరినిష్ఠితః।
ఏష చైవాగ్నిహోత్రంచ ఫలం చైవాగ్నిహోత్రిణామ్॥

వేదాశ్చ క్రతవశ్చైవ క్రతూనాం ఫలమేవచ।
యానికృత్యాని లోకేషు సర్వఏష రవిః ప్రభుః"॥

ఈ ఆదిత్యహృదయ పారాయణముచే శ్రీరాముఁ డచిర కాలముననే శత్రునిర్మూలనమున విజయలక్ష్మి సందఁగల్గెను.

శ్రీరాముఁడు రావణుని జయించిన పిమ్మట నయోధ్యా పురమునఁ బట్టాభిషిక్తుఁడై నతఁడఁ గణ్వాది మహర్షులతో నగస్త్య మహర్షి యు శ్రీరాముని జూడ నేఁగి యాతని సంస్తుతించిన, శ్రీరాముఁడు రావణాదుల జనన విజయాది వృత్తాంతముల నడుగఁగా నగస్త్యుఁ డాతని కెల్ల వినిపించెను. మఱియొకప్పుడు సీతాదేవి వాల్మీక్యాశ్రమమునఁ గుశలవులఁ గన్న పిదపఁ బుష్పకవిమానారూఢుఁడై పోవుచు శ్రీరాముఁడగస్త్యాశ్రమమున కేతెంచెను. అగస్త్యమహర్షి తాను జేయు

చున్న యాగమును బూర్తిజేసి శ్రీరాముని బూజించి యొక విచిత్ర రత్నమయనవ్యవిభూషణము నొసంగఁగా శ్రీరాముఁడది యెట్లువచ్చె ననియు దానిని దానుగ్రహింపవచ్చునా యనియు నగస్త్యు నడిగెను. అగస్త్యుఁడు శ్వేతుఁడనురాజర్షి వృత్తాంతముఁ జెప్పి యాతఁడే యీ భూషణమును దన కిచ్చెననియు నృపాలున కెవ్వరేమిచ్చినను గైకొన వచ్చు ననియుఁ జెప్పెను. శ్రీరాముఁడానందముతో దానిం గైకొని ధరించి దండకారణ్యవృత్తాంతము నగస్త్యునివల్ల విని యగస్త్యునిఁ గీర్తించి యయోధ్యకుఁ బోయెను *

అగస్త్యమహర్షి నహుషుని శపించుట

తొల్లి యొకానొకప్పుడు నహుషుఁడనురాజు బ్రహ్మవిదుఁడై నూఱుయజ్ఞములుచేసి యుత్తములగు కుమారులఁగని దేవత్వము నొంది, యింద్రుఁడు విశ్వరూపునిఁ జంపినపాపమునకు వెఱచి పాఱి పోఁగా దేవతల యభిమానమును జూఱగొని యింద్రపదవి నధిష్ఠించెను. కాని, కాలక్రమమున నైశ్వర్యమదాంధతయు భోగలాలసతయు వృద్ధికాఁగా నహుషుఁడు శచీదేవితోడి పొత్తు నాకాంక్షించెను. ఉత్తమ పతివ్రతయగు శచీదేవి యుపాయ మాలోచించి ముని వాహనుఁడై తనకడ కేతెంచినచో నాతని యభీప్సితముఁ దీర్తునని యాతనికి వర్తమానముంపెను. నహుషుఁడును వివేక విహీనుఁడు నార్యవృత్తిరహితుఁడునై సహస్రోత్తమ బ్రాహ్మణ ధృతమైన బ్రహ్మరథమున నెక్కి బ్రాహ్మణావమాన మొనర్చి ప్రసంగ వశమున గోసంప్రోక్షణమందుఁ జెప్పఁబడిన బ్రాహ్మణ మ్ములైన మంత్రములు తనకుఁ బ్రమాణములు కావని ఋషులతో వాదించెను. పూర్వాచార్యుల మంత్రములను నిందించుట యజ్ఞాన మని యగస్త్యుఁ డనఁగా నహుషుఁ డాతనిఁ దలపైఁ దన్నెను. అగస్త్యమహర్షి యట్టిఘోరదుష్కృతమును జూచి యూరకుండలేక

---

* రామాయణము.

వెంటనే యత్యుగ్రాహివి కమ్మని శాపమిచ్చెను. తత్క్షణమే నహుషుఁడు శక్రాసనమునుబాసి క్రూరసర్పమై వచ్చుచు నగస్త్యుని పాదములపైఁబడి "మహాత్మా! క్షమింపుము. నే నెంతయుఁ బశ్చాత్తప్తుఁడ నైతిని. బలవద్విధి వైపరీత్యముఁ దప్పింప నేరితరము? కావలసినదైనది. కావున నాకుఁ బూర్వస్మృతి చెడకుండను, బలవంతములగు జంతువులు నన్ను ముట్టి బలహీనము లగునట్లును, శాపమోక్షమున కుపాయమును బ్రసాదింపు" మని కృతాంజలియై వేఁడుకొనెను. అగస్త్యుఁడు వెంటనే కరుణించి యాతనివరము లనుగ్రహించెను. ఆహా! మన మహర్షులెంత దయార్ద్ర హృదయులో కదా! పరమ బ్రహ్మర్షుల నవమానించిన దుష్కృతమునకు ఘోర శాపమిచ్చి నహుషుని దౌష్ట్యమును బోఁద్రోలిన యగస్త్యమహర్షి పశ్చాత్తప్తుఁడైన యానహుషునే వరమున ననుగ్రహించుట యాతని యనంత మహత్త్వమును జాటుచున్నది. ఇట్టి పవిత్రాత్ములగు మహాశక్తిసంపన్నులఁ గడుపారఁగన్న భారతవర్ష మెంత పవిత్ర మైనదోకదా!

అగస్త్యమహర్షి ద్వాదశవార్షికయజ్ఞము

ఒకానొకప్పు డగస్త్యమహర్షి ద్వాదశవార్షికయజ్ఞ మారంభించెను. ఈ మహాయజ్ఞము పండ్రెండు సంవత్సరములు జరిగెను. ఆ యజ్ఞమున దివ్యానుభావముగల పరమ మునులు ఋత్విజులై నిజప్రౌఢి నఖిలతంత్రములు నడుపుచుండిరి. కాని, కొండొక కారణమున నింద్రుఁడు వర్షింపకుండెను. ఓషధులు వికలత్వము నందెను. ఇది చూచి మునీశ్వరు లగస్త్యుని యన్నదానవిధి యెట్లు నెఱవేఱునో యని భయపడఁ దొడఁగిరి. న్యాయసమ్మతమైన ద్రవ్యమును గాని యొండు ద్రవ్యముల నాతఁడు వినియోగింపఁడుకదా! మఱి వానలు లేనిచో మునుల కెట్లీతఁడు భోజనము పెట్టఁగలఁడని వారు సంశయించిరి. అగస్త్యమహర్షి యిది యెఱిఁగి యింద్రుఁడు

పదవి వహించి జగమును బోచెద ననియు లేనిచోఁ ద్రిజగముల
నెచట బహుళోదారద్రవ్యకోటు లున్నవో వాని నెల్లఁ దెప్పించెద
నవియుఁ దనశక్తి సంపన్నతను విశదీకరింప మునివరులెల్లరు నగస్త్యుఁడు
తపోధనము వ్యయింప నక్కఱ లేకయే తామే తెచ్చుకొందు మని
వంతలు దక్కి యాగకార్యము నెఱవేర్ప మొదలిడఁగానే దేవేంద్రుఁ
డీ సంగతిఁ దెలిసికొనీ భయభ్రాంతుఁడై కుంభవృష్టిఁ గురియ సంభోద
ములఁ బంపి వెంటనే బృహస్పతిని వెంట నిడుకొని వచ్చి వినయవిన
మితగాత్రుఁడై యగస్త్యుని శరణుచొచ్చి మన్నింప వేఁడుకొనెను.
అంత నగస్త్యుఁ డాతనిని గౌరవించి యర్చనలిచ్చి శాంత ప్రియ
వచనముల నెల్లరకుఁ బ్రమోదముఁ గల్పించి యింద్రుని బృహస్పతిని
బంపివైచెను. తరువాతఁ ద్రిలోకవినుతముగా జన్నము పూర్తి
యయ్యెను. అగస్త్యుఁడు వినయవిధేయతలతోఁ బరమమునులగు
ఋత్విజుల కెల్లర కర్చనలిచ్చి యామంత్రించి యపూర్వమాహాత్మ్యము
నందెను. *

అగస్త్యుఁడు తారకబ్రహ్మోపదేశము నందుటకై అవిముక్త
క్షేత్రమున కరిగి యచట విశ్వేశ్వరుని సేవించుచుండెను.

దేవత లగస్త్యునికై వెదకుట

ఇటు లుండ, వింధ్యపర్వతము మేరుపర్వతముపైఁ గల
యసూయ, సూర్యుఁడు తనచుట్టుఁ దిరుగక మేరుపర్వతము చుట్టుఁ
దిరుగు ననుకోపము కారణములుగా నొకప్పుడు మిక్కిలి పెరిగి
సూర్యచంద్రనక్షత్రముల గమనమున కవరోధము కలిగించెను.
అందుచే రాత్రిందివము లేర్పడుటుపరాక లోకవ్యవహార మాఁగిపోయెను.
అపుడు దేవత లెంత ప్రార్థించినను వింధ్యకుఁ గోపముపశమింప

* భారతము — అరణ్యపర్వము.

డాయెను. వారంత బ్రహ్మపాలి కరిగి యంతయుఁ జెప్పి తమ్ముఁ గాపాడఁ గోరిరి. బ్రహ్మ యాపని తనవలనఁ గాదని, అవిముక్త క్షేత్రమునఁ దపము చేసికొనుచున్న అగస్త్యమహాముని యే వారిని రక్షింప సమర్థుఁడని పోయి యాతని సేవింపుఁడని తెలిపెను. అది విని దేవతలు బ్రహ్మ చెప్పినచొప్పున బయలుదేఱి భూలోకమునకు దిగి కాశీ పట్టణముఁ జేరి పిదప:

> "పంచాక్షరీ మంత్రపారాయణమునకు
> నెవ్వానిమానసం బేడుగడయు
> దర్పోద్ధతు లగువాతాపిల్వలులకును
> వధశిలాస్థాన మెవ్వానికుక్షి
> ఆది నెవ్వానిదివ్యావతారమునకుఁ
> బూర్ణాంబుభాండంబు పురిటియిల్లు
> మెఱసి లోపాముద్ర మెఱుఁగుఁబోఁడింద్లపైఁ
> బవళించు నెవ్వానిభవ్యమూర్తి
>
> కనరి యెవ్వానికంఠహుంకారరవము
> కొండచిలువకులమ్ములోఁ గూల్చె నహుషు
> నట్టిపరమమహాతేజు నలఘుతేజు
> వెదకి రానందవనములో విబుధమునులు."

(కాశీ. ౨. ౪౦)

పిమ్మట, నటఁ గానవైన పెద్దలవలనఁ గందువ యెఱిఁగి నెమ్మదిగా వారగస్త్యమహర్షి యాశ్రమమును బ్రవేశించిరి.

అగస్త్యాశ్రమ వర్ణనము

అగస్త్యుని పుణ్యాశ్రమములో దివ్యమహిమము లెన్నో విరాజిల్లుచుండెను. అచట నాఁడేనుఁగు తొండమెత్తి సింహపుఁ బిల్లను లాలించును. తనపాఁడిగోళ్ళతోఁ బులి లేడిపిల్ల మొగమెత్తి ముద్దాడును. తోడేలు చింబోతుల బిగికౌఁగిటఁ జేర్చి ప్రేమచూపును.

చెలగాటమాడును. ఎండకాఁకువేళ ముంగికి త్రాచుపాము పడగవిప్పి గొడుగుగాఁ బట్టును. అచటి కొండగొఱ్ఱెలు కోతులతోఁ బొత్తు గలిగి మెలఁగును. ఇట్టి వింతలు గల అగస్త్యాశ్రమముఁ గన్న దేవతలు పొందిన యానందాశ్చర్యము లనంతములు.

దేవత లగస్త్యుని గొల్చుట

ఇట్లు కాశీనగరమునకుఁ గ్రోశమాత్రదూరమందు గంగాతీరమున బ్రహ్మ లోకమును దలదన్నుచు వెలయు అగస్త్యుని పర్ణశాలఁ జేరి లోపాముద్రాసహితుఁ డగు మహర్షిని దేవతలు కాంచిరి. అగస్త్య మహర్షి యపుడు నిమిషనిమిషమునకు భక్తిపారవశ్యమునఁ బార్వతీ వల్లభుని బహుమనోహర కంఠస్వరమునఁ బలుమాఱు స్తుతించుచుండెను. కొంతసేపామహాత్ముడు యోగనిరూఢి నుండి విడవఁ బ్రసన్నుఁడై ప్రశాంతిముద్ర ధరించి యున్న సమయమున జయజయధ్వానములతో సురలాతనిఁ జేరి మ్రొక్క నాతఁ డెదు రేఁగి వారందఱకు సత్కారము లొనర్చి సుఖాసీనులఁ గావించి వచ్చినపని యడిగెను.

బృహస్పతి అగస్త్యునితో వచ్చినపనిఁ దెల్పుట

దేవత లెల్లరికోరికపైని బృహస్పతి అగస్త్యునికి నమస్కరించి స్తుతించి ప్రక్కనున్న లోపాముద్రాసాధ్విని బ్రస్తుతించి యిట్లనెను. "మునిచంద్రా! నీవు ప్రణవమవు. ఈమె వేదవిద్య. నీవు తపస్సువు. ఈ సాధ్వి శాంతి. నీవు ఫలము. ఈమె సత్క్రియ. నీవు సూర్యుఁడవు. ఈమె చైతన్యలక్ష్మి. నీయందు బ్రహ్మతేజము, ఈమెయందుఁ బతివ్రత తేజము ప్రజ్వరిల్లు చున్నది. ఈయుభయ తేజఃపుంజము మాకు క్షేమ మొసంగును." అని వింధ్యావృత్తాంతము, సూర్యచంద్రాదుల గమన మాఁగిపోవుట, దానివలన లోకమునకుఁ గలిగిన మహావిపత్తును సమస్తముఁ దెలిపి యానచ్చిన దేవతాధిపులను బేరు పేరఁ జూపి వింధ్యగర్వ ముడిచి యిందఱకు మేలు చేయుమని యర్థించెను.

ఆ మాటలు విని అగస్త్యుఁడు 'దేవకార్యసిద్ధికి యత్న మొనరించెదను. కాశీపతి యతనిసతి మనపాలఁ గలరుకదా! భయములేదు పోయి రం'డని వారినెల్లరను వీడ్కొలిపెను. అగస్త్యుని యభయమునకు వారెల్ల రమితానంద మంది యాతనికిఁ బెక్కునతులొసర్చి వీడ్కొని నిజనివాసముల కరిగిరి.

వింధ్యగర్వాపహరణము

అగస్త్యుఁడు దేవకార్య నిమిత్తమేయైనను బుణ్యారాశియగు కాశి విడువవలసి వచ్చినందులకుఁ బరిపరివిధములఁ బరితపించి లోపాముద్రాసహితుఁడై యందఱి దేవతలయొద్ద సెలవు గైకొని యెట్టకేల కెట్లో కాశిని విడిచి కొంత దవ్వరిగి యొక్కచోఁ జతికిలఁబడి "సాధ్వీ! సుఖదుఃఖములు కారణములేక మానవులకుఁ గలుగవుగదా! పరమసుఖాకరమైన యీ కాశీక్షేత్రమును వీడిపోవలసిన దుఃఖప్రాప్తికి మనమేమి చేసితిమి? కాశ్మీరములందుఁ గుంకుమ మనునది దేశాపేక్ష, పగలు పద్మము రాత్రి కలువపూవు వికసించుట కాలాపేక్ష, పుణ్యాత్మునకు సుఖము, పాపాత్మునకు దుఃఖము అదృష్టాపేక్ష, సర్వము ఈశ్వరాయత్త మనునది ఈశ్వరాపేక్ష, ఈశ్వర ప్రేరణమునఁ గర్మమే సుఖదుఃఖములఁ గూర్చు నని న్యాయుద్దేశము. ఈశ్వరుఁ డెవనిని రక్షింపఁదలఁచెనో వానిచేఁ బుణ్యకర్మములు చేయించు. ఎవనిని బెలుపఁదలఁచెనో వానిచేఁ బాపకర్మములే చేయించును. ఈ కర్మలకుఁ గారణ మన్న అవిద్యతోఁ గూడిన రాగద్వేషాదిక్లేశపంచకము. ఈ కర్మఫల మిహపరలోకములఁ బ్రాణి అనుభవించును. కర్మకు హేతువైన క్లేశపంచక మున్నంతకాలము జన్మము, సుఖదుఃఖభోగము, పునర్జన్మ హేతుకరణము - ఇవి తప్పవు." అని పలు తెఱఁగుల వాపోయి, కాశిఁ దలఁచి తలఁచి దుఃఖించి మరలఁ బ్రయాణము సాగించి వింధ్యపర్వత ప్రాంతము సమీపించెను.

అగస్త్యమహర్షిని దూరమునుండి చూచి వింధ్యపర్వతము వెనుకటివలె నొదిగిపోయెను. వెంటనే లోకోపద్రవము తొలఁగి పోయి గ్రహాగమనములన్నియు మునుపటివలె జరిగెను. అపుడు పురుషాకృతిఁ దాల్చి వింధ్యపర్వతము అగస్త్యమహర్షికి సాష్టాంగము లొనర్చి, అతిథిసత్కారములుచేసి "మహానుభావా! భృత్యునాజ్ఞా పించి కటాక్షింపు" మని వేఁడుకొనెను అగస్త్యుఁడు "పర్వతరాజా! మా దంపతుల మిరువురము దక్షిణాపథమునఁ దీర్థములాడఁ బోవు చున్నారము. పెద్దల మైత్రిమి కావున, నీ శిరశ్శృంగముల నెక్కి దిగుట మాకుఁ గష్టము. కాన, మేము తిరిగివచ్చు వఱకు నీవు భూమి సమముగ నుండవలయును." అని పలికెను. "మహాత్మా! చరాచర ప్రపంచమున నీయాజ్ఞ చేయనివారెవరు? అట్లే పడియుండెదను. నన్నుఁ గటాక్షింపు" మని వింధ్యము పలుకఁగా అగస్త్యుఁడు సంతసించి వీడ్కొలిపి ముందునకుఁ బోయెను.

వింధ్యపర్వతము సహజముగఁ గల పెంపుకూడఁ గోల్పోయి మద ముడిగి సిగ్గుపడి చచ్చినట్లు పడియుండెను. అసూయాగ్రస్తుల గతి యింతేకదా!

అగస్త్యుఁడు దక్షిణకాశికిఁ బోవుట

ఈ విధముగా భువనోపద్రవము నరికట్టి అగస్త్యుఁడు దక్షిణ కాశిఁ గన్నఁగాని తన కాశీవియోగబాధ పోఁజాలదని భార్యాసహి తుఁడై తీర్థయాత్రలు చేసికొనుచు మందమంద ప్రయాణముల గోదా వరీతీరమును బట్టి ఆంధ్రదేశముఁ జేరెను. పిదప, నాతఁడు పంపా సరోవరము, దండకారణ్యము దాఁటి పట్టిసము, కోటిపల్లి, పలివల మున్నగుచోట్ల విడిసి దక్షవాటముఁ జేరి యట భీమేశ్వరుని భజించి సుఖించెను. పరోపకార పరాయణుఁడైన వానికి సంపదలు పుంఖాను పుంఖము సంభవించును. తీర్థస్నాన జపహోమ దేవతార్చనాదులు పరోపకారమును బోల నేరవు. పరోపకారముకంటెఁ బరమధర్మము

లేదు. లోకోపకార పరాయణుఁడైన అగస్త్యుఁడు దక్షారామమునఁ బరమసౌఖ్యము అనుభవించెను.

పిదప నాతఁడు భార్యాసహితుఁడై వీరభద్ర శిఖరమీక్షించి దాని విశేషము లోపాముద్రకుఁ దెలిపి ముందునకు బయనించి కొల్లాపుర మేఁగి యట లక్ష్మీదర్శనముఁ జేసికొనెను.

అగస్త్యకృత లక్ష్మీస్తోత్రము

కొల్లాపురమున అగస్త్యమహర్షి భక్తి భరితుఁడై లక్ష్మి నిట్లు స్తుతించెను. "తల్లీ! నీవు చంద్రునియందు వెన్నెలవు. సూర్యుని యందుఁ బ్రకాశమవు. అగ్నియందు దాహశక్తివి. అట్టి కల్యాణ మూర్తివగు నీకు నమస్కారములు. అమ్మా! బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వ రులు నీ కరుణా ప్రభావముననే సృష్టిస్థితిలయములు జరపుచుందురు. ఇందిరా! పండితుఁడన్నను, శూరుఁడన్నను, వివేకియన్నను, వదాన్యుఁడన్నను, ధన్యుఁడన్నను, మన్మథుఁడన్నను, కళావిదుఁ డన్నను, ఏమన్నను నీ కటాక్షకలితుఁడేకదా, నీ యంశ విశేషమే పురుషులయందు భాగ్యముగను, స్త్రీలయందు వికాసరేఖగను, మఱి సమస్తమునందు సొంపుగను గానవచ్చుచుండును. దేవీ! నీవు కల చోటు రసవంతము, నీవు లేనిచోటు రసహీనము. నీవు కలవాఁడే సమస్తము కలవాఁడు. నీవు లేనివాఁడు ఏమియు లేనివాఁడే. అబ్ధి కన్యా! జలపూర్ణములగు బంగారుకుండలు తొండములతో నెత్తిపట్టి యిరువంకల నేనుఁగులు నిన్నుఁ గొలుచుచుండఁగా, శంఖపద్మమహా పద్మ మకరాదినిధులు నియమమున నిన్నర్చించుచుండఁగా, వింజా మరలు దాల్చి దేవగంధర్వ గుహ్యకాంగనలు నీకు వీచోపు లిడు చుండఁగా, మఱియొక వంక నింద్రాది దివిజపతులు చేతులు మోడ్చి స్తుతించుచుండఁగా, పద్మమధ్యమున నిండుకొలువుండి యఖిలలోక ములను రక్షించు జగజ్జనని వగు నీకుఁగోటి మ్రొక్కులు." అని పెక్కు

తెఱంగుల స్తుతింప లక్ష్మి యాతనికిఁ బ్రత్యక్షమై "ఋషివరా! నీస్తుతికి సంతసించితిని. నీవు రాఁగల యిరువదితొమ్మిదవ ద్వాపరమున వ్యాసుఁడవై వారణాశిలో వేదశాస్త్ర పురాణసంహితా ధర్మ శాస్త్రముల వక్కాణింపఁగలవు. నీవిపుడు తుంగభద్రా తీరమునకరిగి కిష్కింధ ప్రాంతమునఁగల స్వామిమల యను నడవిలో నున్న కుమార స్వామిని దర్శించి యతని వలనఁ గాశీప్రశస్తిఁ దెలిసికొని యేఁగుము." అని పలికి లోపాముద్ర నాదరించి యామెకు బహువిధములగు దివ్యాభరణము లిచ్చి వీడ్కొలిపెను.

ఇట్లు చరితార్థులైన యా దంపతులు పయనించి పయనించి శ్రీశైలమునఁ జేరిరి. అట నొక్కచోఁ గూర్చున్నతఱి అగస్త్యుఁడు లోపాముద్రకు శ్రీశైల మహత్త్వముం దెలిపి యా పర్వతశిఖరమును జూచినంతమాత్రనే ముక్తి కలుగునని చెప్పెను. అంత నామె చనవు బలిమిని "నాథా! ఈ శిఖరముఁ జూచినంతనే ముక్తి కలుగుచుండఁగా నీకఁ జచ్చినఁగాని మోక్షము లేని కాశి కేఁగు టెందులకు?" అని పలికెను.

లోపాముద్రాగస్త్య సంవాదము

మఱియు నామె "దేవా! కొందఱు కేవల విజ్ఞానముచాలు నందురు. కొందఱు విజ్ఞానసహితమైనకర్మ ముఖ్యమందురు. వ్రతదాన క్రతుయోగములు, తపోబ్రహ్మచర్యగార్హస్థ్య వానప్రస్థ సన్న్యా స్యాశ్రమములు, వేని కవియే ముక్తిప్రదములందురు. వీనియన్నిటిలో సులభముక్తిమార్గము సెలవీయుఁ" డని కోరెను. అగస్త్యుఁడామె కిట్లు బదులు చెప్పెను. "సాధ్వీ! శ్రీశైలాదులన్నియు ముక్తి ప్రదములే పలన, నివి కాశీప్రాప్తికరము లగుటవలన. ఇఁకఁగాశియే సాక్షాన్ముక్తిహేతువు. అందుచే నది గొప్పది. ప్రయాగ. నైమిశము, కురుక్షేత్రము, గంగాద్వారము, అవంతిక, అయోధ్య, మధుర,

ద్వారక, సరస్వతి, మున్నగున వెల్ల ముక్తి కారకములగు తీర్థములు. నీకొక్క రహస్యము చెప్పెద. ఈశ్వర కటాక్షము లేక పోయినచోఁ దీర్థయాత్ర చేయవలెనను బుద్ధియే పుట్టదు. తీర్థయాత్రా కాంక్ష లేనిచోఁ బ్రతిబంధ పాపము పోవదు. ఆ పాపము నశింపనంత వఱకుఁ గాశీప్రాప్తి లేదు. కాశీవాస యోగము లేనిచో విజ్ఞానము విస్తరింపదు. జ్ఞానమునఁగాని మోక్షము లేదు. వేదాంత వాక్యముల వలనఁ బుట్టిన సుజ్ఞానమే జ్ఞానము. మిగిలినదెల్ల అజ్ఞానము.

తరుణీ! మానస తీర్థములే మోక్షహేతువులు. బాహ్య తీర్థములకంటె నివి మేలు. అవియేవందువా వినుము. సత్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము, అనసూయ, దానము, దయ, సంతోషము, బ్రహ్మచర్యము, ధైర్యము, యమము, సమత్వము, విజ్ఞానము ఇవన్నియు మానస తీర్థములు. ఇవియాడనివారికి బాహ్యతీర్థము లాడుట వలన నించుకంతయైనను బ్రయోజనము లేదు. ఏలయందువా తీర్థజలములలో మునిఁగినంతనే మోక్షము కలుగనున్నచో నిత్యమందే యుండు చేఁపలకు, తాఁబేళ్ళకు, మొసళ్ళకు, ముందు మోక్షము కలుగవలెగదా! సుదతీ! కల్లుకుండ యెన్నిమాఱులు కడిగిన శుద్ధి యగును? అట్లే మానసిక తీర్థము లలవఱుచుకొన్నఁ గాని బాహ్య తీర్థప్రయోజనము లేదు. దేహమునందలి యంగములకువలెఁ దీర్థముల భేదము కలదు. ఎవ్వరేమిచ్చినను బుచ్చుకొనకపోవుట, అహంకారము లేకుండుట, కోపముఁ జంపుకొనుట, ఆలస్యము చేయకుండుట, సత్యనిష్ఠ, సమాధానము, శ్రద్ధ, హేతునిష్ఠ మున్నగునవెల్ల సాంగోపాంగములై ఫలములిచ్చును. కాని, ఎన్ని తీర్థములైనను కాశీప్రాప్తి ఈయఁగలవు కాశికాతీర్థమాడనివాఁడు లక్షతీర్థములాడినను మోక్ష లక్ష్మి నందలేఁ"డని యుదాహరణమునకుఁ గొన్ని పూర్వగాథ లామెకుఁ దెలిపెను.

ఆ పిమ్మట సతీసహితుఁడై అగస్త్యుఁడు శ్రీశైలమునకుఁ బ్రదక్షిణ నమస్కారము లొనరించి ముందున కేఁగి స్వామిమలఁ జేరి యందుఁ గుమారస్వామిని దర్శించెను.

కుమారాగస్త్య సంవాదము

కుమారస్వామి పత్నీసహితుఁడైన అగస్త్యమహర్షిని రమ్మని కుశలమడిగి కూర్చుండ నియమించి వచ్చినపని యడిగెను. అగస్త్యుఁడు కాశీమాహాత్మ్యమును దెలుపుమని కోరెను. కుమారస్వామి "అయ్యా! నన్నడిగితివి కాని కాశీమాహాత్మ్య మెవ్వరును వర్ణింపఁ జాలరు. యథాశక్తిఁ దెలిపెదను. నిన్నుఁ గొల్లాపుర లక్ష్మి యిచటికిఁ బుత్తెంచుట యెఱుఁగుదును. కాన, నీ వేమి విన వలతువో కోరుకొ"మ్మనెను. అంత, అగస్త్యుఁడు కుమారస్వామికి నమస్కరించి కాశికిఁ గల నామములు, విశేషములు తెలుపమనెను. కుమారస్వామి యవి యెల్లఁ దెలిపెను. పిదప నాతఁడు మణికర్ణికా మాహాత్మ్యము, కాశీతీర్థమాహాత్మ్యము, కాలభైరవచరిత్రము, హరికేశచరిత్రము, జ్ఞానవాపికాతీర్థ మాహాత్మ్యము, కళావతికథ, అగస్త్యునకుఁ దెలిపెను. పిదప, సదాచార నిరూపణముఁ జేయు మనఁ గుమారస్వామి "ఋషీంద్రా! మనువు, అత్రి, భృగువు, భరద్వాజుఁడు, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు, ఉశనసుఁడు, అంగిరసుఁడు, యముఁడు, ఆపస్తంబుఁడు, సంవర్తుఁడు, కాత్యాయనుఁడు, బృహస్పతి, శాతాతపుఁడు, శంఖుఁడు. లిఖితుఁడు, పరాశరుఁడు మున్నగువారు సదాచారము నిరూపించిరి. అవి యెల్లఁ దెలుప సాధ్యముకా"దని దిఙ్మాత్రముగఁ దెలిపెను. పిదప, కాశీనగరమును గుఱించిన సమస్త విషయములు అగస్త్యునకుఁ గుమారస్వామి తెలిపెను. ఇవన్నియు విని అగస్త్యుఁ డానందించి సభార్యుఁడై స్వామి నారాధించి సెలవు గైకొని ముందునకుఁ బయనమై పోయెను. *

---

* స్కాందపురాణము — భీమఖండము.

అగస్త్యవ్యాసుల వృత్తాంతము

కాశీక్షేత్రమును శపింపఁబూనిన కారణమున వ్యాసుఁడు శిష్యసమేతుఁడై వారాణసీపురమునుండి విశ్వేశ్వరునిచేఁ ద్రోలి వేయఁబడి వచ్చుచుండఁగా లోపాముద్రాసహితుఁడగు నగస్త్య మహర్షి యాతని కెదురయ్యెను. ఆ ఋషిపుంగవు లొకరినొకరు కౌఁగిలించుకొని పరస్పరము కుశలప్రశ్నము లొనరించుకొనిరి. పిదప, సశిష్యులగువారు తుల్యభాగాతీరమునఁ గల బిల్వవనమునందలి చలువ రాతితిన్నెలపైఁ గూర్చుండి కొంతకాల మిష్టకథా వినోదములఁ బ్రొద్దు పుచ్చిరి. అనంతరము వ్యాసుఁడు కాశిఁ బాసి వచ్చుటకుఁ గారణ మేమని యగస్త్యుఁ డడుగఁగా నాతఁ డంతయుఁ బూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పి యన్నపూర్ణ యాజ్ఞ వలన దక్షిణ కాశి యగు దక్షారామ మునకు విచ్చేసితి ననియు భీమేశ్వరుఁడు తన్నుఁగాపాడుఁగదా యని పలికెను. అగస్త్యుఁడు వ్యాసు నోదార్చి దక్షారామమహిమఁ దెలిపి వ్యాసుని కోరికపైఁ దన తపోమహత్త్వముచే నాకాశమున కెగ యించి వ్యాసాదుల కగస్త్యుఁడు భీమమండలమును జూపి ఇంద్రేశము, సిద్ధేశ్వరము, యోగీశము, కాలేశ్వరము, శమనేశము, వీరభద్రేశము, బ్రహ్మేశము, కపాలేశ్వరము, కుక్కుటేశము, సోమనాథేశ్వరము, శ్రీమహేశము, రామతీర్థము అను ద్వాదశ క్షేత్రములఁ దెలిపి వానినెల్ల వేర్వేఱ నిరూపించి దక్షాధ్వరానలము, అఖిలేష్టసంసిద్ధి, సోమేశ్వరము, హైమవతము, సప్తగోదావరము అను పంచతీర్థములఁ జేర్కొని వానియందెల్ల వ్యాసు నోలలాడించెను. ఆ తరువాత నాతఁడు వ్యాసునితో భీమేశ్వరాలయముం బ్రవేశించి దాని మహా

త్త్వమును వేయినోళ్ళఁ దెలిపెను. వ్యాసుఁడు శివు నర్చించి బ్రహ్మా నందమందెను, పిదప, అగస్త్యుఁడు సగౌరవముగా నాతని వీడ్కొని భార్యాసహితుఁడై తన యాశ్రమమునకు వెడలి సుఖముండెను.

పరశురాముఁ డొకప్పు డగస్త్యమహర్షిని దర్శించి యాతనిచేఁ గృష్ణామృత స్తోత్రమును విని కృష్ణకవచధరుఁడై యిరువదియొక్క మాఱు రాజులఁ జంపెను.

అగస్త్యుఁడు భూభారము తగ్గించుట

తొల్లి హిమగిరిపైఁ బార్వతీపరమేశ్వరుల వివాహము జరుగుచుండఁగా నా కల్యాణమును జూచుటకు యక్ష కిన్నర సిద్ధ కింపురుషు లెల్లరు వచ్చి బ్రహ్మానంద సముద్రమున నోలలాడుచుండిరి. అప్పుడు భూదేవి దక్షిణదిక్కునఁ బైకి లేచుటయు నుత్తరదిశను లోనికిఁ గ్రుంగిపోవుటయు సంభవించెను. అందఱును భయపడసాగిరి. అంతఁ బరమేశ్వరుఁ డగస్త్యమహర్షిని బిల్చి "కుంభసంభవా! ఈ యుపద్రవమునుండి కాపాడుటకు నీవు దక్క నన్యులెవ్వరును గానవచ్చుటలేదు. కావున నీవు సశిష్యుఁడవై దక్షిణదిక్కునకుఁ బొమ్ము. అంత భూమి సమమగును. అచటనుండియే నీవును నీ శిష్యులును నా కల్యాణ మహోత్సవము చూడఁగలశక్తి యనుగ్రహించితిని ఆలసింపక పొ" మ్మనెను. అంత నగస్త్యమహర్షి శివునానతిని లోపాముద్రాపరిపూర్ణపార్శ్వుఁడై శిష్యసమేతముగా దక్షిణమునకుఁ బోయెను. అంత భూదేవి భారము తగ్గుటచే యథాపూర్వముగ సమవర్తిని యాయెను. అగస్త్యమహర్షి యట్లు సర్వేశ్వరకటాక్షముఁ బడసి సశిష్యుఁడై లోపాముద్రతో నట నుండియే దివ్యచక్షువులచేఁ బార్వతీ పరమేశ్వరుల కల్యాణ మహోత్సవమును గాంచి యానందాంబుధి నోలలాడెను. *

అగస్త్యుఁ డింద్రద్యుమ్నుని శపించుట

పూర్వ మొకప్పుడు ద్రవిళాధీశుఁ డగు నింద్రద్యుమ్నుఁడు వైష్ణవోత్తముఁడై సర్వాత్ముఁ డగు నారాయణు నారాధించుచు నొక

* శివపురాణము

శైలాగ్రమునఁ బూజాపరతంత్రుఁడై యుండెను. ఒకనాఁ డటకుఁ గలశజుఁ డరుదెంచి నిలిచియుండెను. ఇంద్రద్యుమ్నుఁ డాతనిఁ గాంచియు నేమఱిపాటున నిర్లక్ష్యముగా నూరకుండెను. అగస్త్యుఁ డాతని నిర్లక్ష్యబుద్ధికిఁ గినిసి యాతఁడు నీచగజయోనిం బుట్టుఁగా కని శాపోదకమును విడిచెను. ఇంద్రద్యుమ్నుఁ డప్పటి కొడ లెఱిఁగి భక్తి తాత్పర్యములతో నగస్త్యుని పాదములపైఁ బడి "మహాత్మా! నేను నిర్లక్ష్యబుద్ధితో లేను. ఈ శైలాగ్రభాగమున నుండి గృహీత మౌననియతితో సర్వాత్ముఁడైన నారాయణు నూహించుచు దేహస్మృతి వీడి యుండుటచే నిన్నుఁ గనఁజాలకపోయితిని. అంతియకాని మఱియొక భావమున నున్నవాఁడను గాను. నన్నుఁ గరుణింపవే!" యని ప్రార్థించెను. అగస్త్యమహర్షియు "నృపాగ్రణీ! నీ విషయము నే నెఱుఁగుదును. ఎట్టి పుణ్యాత్ములైనను విప్రులఁ గని యిచ్ఛామూలమునఁ గాని పరేచ్ఛా కారణమునఁగాని యేమఱి గాని యవమానించి రేని యది దుష్కృతమే యగును. నీవు పుణ్యాత్ముఁడవు. నేఁటి విప్రావమానదోషము నిలిచియున్నచో ముందుముందు నీ కది ప్రమాదహేతు వగును. ఏతద్దోషపరిహారణార్థమై నీవు గజ జన్మము నెత్తక తప్పదు. ఇదియు విధివిలసితము. కాని, నీవు నారాయణ భక్తి వరిష్ఠుఁడవు. కనుక గజజన్మ మెత్తియు నీవు నారాయణచరణ సేవ నేమఱనికతముననే ముక్తి నందఁ గలవు పొ" మ్మని కలశజుఁడు దనదారిఁబోయెను. ఇంద్రద్యుమ్నుఁ డేనుఁగై పుట్టి యొకకాసారమున జలమును గ్రోలుతఱి నొక మకరముచేఁ బట్టువడి యితఃపర మెఱుఁగక విష్ణుమూర్తిని బ్రార్థింపగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమై, శాప విమోచనముఁ జేయ నాతఁడజ్ఞానరహితుఁడై విష్ణురూఁపుడై వెలసెను. ఈ గజేంద్రమోక్షమే శ్రీమద్భాగవతమందలి గజేంద్రమోక్షణము.

అగస్త్యుఁడు మణిమంతుని శపించుట

తొల్లి యొకప్పుడు కుశవతి యను పుణ్యనదీతీరమున నమరులు సత్రయాగము చేయుచుండిరి. దాని కాహుతుఁడై కుబేరుఁడు పుష్పక

విమానమున శతమహాసంఖ్యగల యక్షరాక్షస బలములతో ప్రియ సఖుఁడైన మణిమంతుఁ డనువానితోఁ గూడి యాకాశమార్గమునఁ బోవుచుండెను. దారిలో యమునానది గలచోట నాకసమునఁ బోవు విమానమునుండి మణిమంతుఁ డుమ్మివైచెను. అది యమునానదీ తీరమున నూర్ధ్వబాహుఁడై యుగ్రతపము చేయుచున్న యగస్త్యుని పైఁ బడెను. అగస్త్యుఁడు వెంటనే విమాన మాఁపుచేయ దిగివచ్చి నమస్కరించిన కుబేరుని జూచి 'మూర్ఖుఁడగు నీ మిత్రుఁడు నాపై నుమిసెఁ గావున నాతఁడొక్క మానవునిచేతఁ జచ్చు. ఆతని పరివార మైన యీ యక్షరాక్షసగణములెల్ల నా నరునిచేతనే చచ్చు'నని శపించి పొండనెను. కుబేర మణిమంతు లగస్త్యుని గటాక్షింపు మని ప్రార్థించి సెలవుగైకొని పోయిరి. ఈ యగస్త్య శాపముకతముననే సౌగంధిక ప్రసవాపహరణ సమయమున మణిమంతుఁడు నాతని పరివారము భీమసేనుని చేతిలోఁ జచ్చిరి. *

అగస్త్యుఁడు భద్రాశ్వ నను గ్రహించుట

కృతయుగమున నవవర్షములలో నొకవర్షమునకుఁ దనపేర భద్రాశ్వనామధేయంబుఁ గల్పించిన భద్రాశ్వుఁ డను రాజు నిజ భార్యయగు కాంతిమతీదేవితో నుండ నగస్త్య మహర్షి యేతెంచి యాతనిచే నెన్నో మన్నన లంది పద్మనాభ వ్రత సంబంధ మగు దీప మాలికలం గాంచిన ఫలమున వా రా జన్మమున నంతయైశ్వర్యము గాంచిరని వారి పూర్వజన్మ వృత్తాంతమును దెలిపి వారి కేతద్వ్రత విధానమును బోధించి యనుగ్రహించెను.

మఱికొంత కాలమున కాతఁడు పుష్కరతీర్థమున కేఁగి కుమార స్వామిని భజించి వచ్చి భద్రాశ్వునకు మఱికొన్ని వృత్తములఁ దెలిపెను. అందిలావృతవర్షమున నున్నతఱిఁ దనకు నారాయణుఁడు

* భారతము — ఆరణ్యపర్వము.

వైకుంఠపురమున నిజభవనమును జూపి "వత్సా! ఈ చరాచరము జలరూపమున నావరించి వరుణాభిధేయుఁడ నగు నారాయణుఁడను నేనే. నీవు మద్భక్తుఁడ వగుట దీనిని గంటివి ఏతద్దర్శన ఫలముకతన నీ కేకాలమునను జేటు లేదు." పొ " మ్మని వీడ్కొలుపుటను దెలిపి వాని నాశ్చర్యమగ్ను నొనర్చెను †

"అగస్త్యగీత:" "అగస్త్య సంహిత."

అగస్త్యమహర్షి లోకోత్తరపురుషుఁడై యాజీవితాంతము జగద్ధితమునకై పాటుపడినవిశ్వశ్రేయస్కారుఁడు. మహాభారతమందలి శాంతిపర్వమున వెలయు నీతని ప్రసిద్ధ మహా విద్యాబోధనయే యగస్త్య గీతానామమునఁ జిరస్థాయియై నిల్చినది. మఱియు, నీ మహర్షి రామచంద్ర విష్ణునామవాద్యవతార పూజావిధానము శాస్త్రోక్తముగాఁ దెలిపియుండెను. ఇదియే "యగస్త్యసంహిత" యనఁ బరగుచున్నది. *

అగస్త్యమహర్షి జీవితమంతయుఁ బ్రసిద్ధ బ్రహ్మవిద్యాబోధకమే యైయున్నది. ఈతని తత్త్వసారమంతయు;

"శివుఁడే దాత శివుండె భోక్త శివుఁడే
చేయున్ మఖాదిక్రియల్
శివుఁడే విశ్వము నే శివుండ...."

నను నద్భుతాద్వైతానుసంధానమునఁ బ్రవ్యక్తమైన దనఁ దెల్లును. సతీసహితుఁడై సమస్తతీర్థములఁ గ్రుంకివచ్చి యగస్త్యమహర్షి దేహశుద్ధికి యమనియమాదులకు నవి యవసరములే యైనను:

"తీర్థములు మానసములు ముక్తిప్రదములు"
"బాహ్యతీర్థావళులు ముక్తిఫలము నీవు"

అని తన సాధ్వీమణికిఁ దీర్థపరమార్థమును వెల్లడించినాఁడు.

---

† వరాహ పురాణము. * సంపన్కృతవాచస్పత్యము

అగస్త్యుఁడొసంగిన 'ఆదిత్య కవచము'

"జపాకుసుమ సంకాశం ద్విభుజం పద్మహస్తకం।
సిందూరాంబర మాల్యం చ రక్తగంధానులేపనమ్॥

మాణిక్యరత్న ఖచిత సర్వాభరణభూషితం।
ధ్యాయేత్పరేత్సువర్ణాభం సూర్యస్య కవచం ముదా॥

ఘృణిః పాతు శిరోదేశే సూర్యః పాతు లలాటకమ్।
ఆదిత్యో లోచనే పాతు శ్రుతీ పాతు దివాకరః॥

ఘ్రాణం పాతు సదా భానుః ముఖం పాతు సదా రవిః।
జిహ్వాం పాతు జగన్నేత్రః కంఠం పాతు విభావసుః॥

స్కంధౌ గ్రహపతిః పాతు భుజౌ పాతు ప్రభాకరః।
కరా వబ్జకరః పాతు హృదయం పాతు భానుమాన్॥

మధ్యం పాతు సుసప్తాశ్వో నాభిం పాతు నభోమణిః।
ద్వాదశాత్మా కటిం పాతు సవితా పాతు సక్థినీ॥

ఊరూ పాతు సురశ్రేష్ఠో జానునీ పాతు భాస్కరః।
జంఘే మే పాతు మార్తాండో గుల్ఫౌ పాతు త్విషాంపతిః॥

పాదౌ దినమణిః పాతుపాతు మిత్రోఽఖిలం వపుః।
ఆదిత్య కవచం పుణ్యం అభేద్యం వజ్ర సన్నిభమ్॥

సర్వరోగ భయాదిభ్యో ముచ్యతే నాత్ర సంశయః।
సంవత్సర ముపాసిత్వా సామ్రాజ్య పదవీం లభేత్॥

అనేకరత్న సంయుక్తం స్వర్ణమాణిక్య భూషణమ్।
కల్పవృక్ష సమాకీర్ణం కదంబ కుసుమప్రియమ్।
అశేషరోగ శాంత్యర్థం ధ్యాయే దాదిత్య మండలమ్॥

సిందూరవర్ణాయ సుమండలాయ సువర్ణ రత్నా భరణాయ తుభ్యమ్।
పద్మాది నేత్రేచ సుపంకజాయ బ్రహేంద్ర నారాయణ శంకరాయ॥
సంరక్తచూర్ణం ససువర్ణతోయం సకుంకుమాభం సకుశం సపుష్పమ్।
ప్రదత్తమాదాయచ హేమపాత్రే ప్రశస్తనాదం భగవన్ ప్రసీద॥

అగస్త్యుం డొనర్చిన 'ఆదిత్యస్తోత్రము'

"ధ్యాయేత్సూర్యమనంతకోటి కిరణం తేజోమయం భాస్కరం।
భక్తానా మభయప్రదం దినకరం జ్యోతిర్మయం శంకరమ్॥

ఆదిత్యం జగదీశమచ్యుత మజం త్రైలోక్య చూడామణిం।
భక్తాభీష్ట వరప్రదం దినమణిం మార్తాండ మాద్యం శుభమ్॥

కాలాత్మా సర్వభూతాత్మా వేదాత్మా విశ్వతోముఖః।
జన్మమృత్యు జరావ్యాధి సంసార భయనాశనః॥

బ్రహ్మ స్వరూప ఉదయే మధ్యాహ్నేతు మహేశ్వరః।
అస్తకాలే స్వయం విష్ణుః త్రయీమూర్తిః దివాకరః॥

ఏకచక్రరథోయస్య దివ్యః కనక భూషితః।
సోయం భవతు నః ప్రీతః పద్మహస్తో దివాకరః॥

పద్మహస్తః పరంజ్యోతిః పరేశాయ నమోనమః।
అండయోనిర్మహాసాక్షీ ఆదిత్యాయ నమోనమః॥

ధర్మమూర్తి ర్దయామూర్తిః సత్యమూర్తిర్నమోనమః।
సకలేశాయ సూర్యాయ క్షాంతేశాయ నమోనమః॥

అగస్త్యార్ఘ్యప్రదానవిధానము

అగస్త్యమహర్షి జగజ్జేగీయమానుండై నేంటికిని భాద్రపద మాసమున భూలోకమునకు నక్షత్రరూపమున దర్శనమొసంగుచు వండువట్టిన నీటి కాలుష్యం ముడి పెడుకతకఫలమై మనస్మృతిపథమునకు వచ్చుచుండును.

అగస్త్య నక్షత్రోదయము కాంగానే విప్రులు సుస్నాతులై కాశపుష్పముతో అగస్త్యప్రతిమను జేసి పుష్పధూపాదులతో నర్చించి యర్ఘ్యప్రదాన మొసంగి పూజావిధానము నెఱవేర్చి రాత్రి జాగరణము చేయవలయును. అట్టి వారి కిష్ట కామ్య సిద్ధియు మోక్షపదప్రాప్తియు నాతం డొసంగుచుండును.

"కాశపుష్ప ప్రతీకాశ వహ్ని మారుతసంభవ।
మిత్రావరుణయోః పుత్త్రి కుంభయోనే నమోస్తుతే॥
వింధ్యవృద్ధిక్షయకర మేఘతోయ విషాపహః।
రత్నవల్లభదేవేశ లంకావాస నమోస్తుతే॥
వాతాపిర్భక్షితో యేన సముద్రశ్శోషితః పురా।
లోపాముద్రాపతి శ్శ్రీమాన్ యోఽసౌ తస్మై నమో నమః॥
యేనోదితేన పాపాని విలయం యాంతి వ్యాధయః।
తస్మై నమోస్త్వగస్త్యాయ సశిష్యాయ చ పుత్త్రిణే"॥

అని యర్ఘ్యము విడిచి పిమ్మట లోపాముద్రాసాధ్వి నుద్దేశించి

"రాజపుత్త్రి మహాభాగే ఋషిపత్ని వరాననే।
లోపాముద్రే నమస్తుభ్య మర్ఘ్యం మే ప్రతిగృహ్యతామ్"॥

అని యర్ఘ్యమిచ్చి యగస్త్యప్రతిమను బూజించి విప్రులకు గోదానాదికము నొసంగి, యాదిన ముపవసించినవారికి లోపాముద్రాగస్త్యులు భుక్తిముక్తుల నిత్తురు.

"అగస్త్యాయ నమస్తేఽస్తు అగస్త్యేఽస్మిన్ ఘటేస్థితః
అగస్త్యో ద్విజరూపేణ ప్రతిగృహ్ణాతు సత్కృతః।
అగస్త్యస్స్వ ప్రజన్మాఘం నాశయిత్వాఽవయోరయం
అపత్యం విమలం సౌఖ్యం ప్రయచ్ఛతు మహామునిః"॥

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

అత్రి మహర్షి

అత్రిమహర్షి సప్తమహర్షులలో నొకఁడు. అనసూయా మహా సాధ్వికిఁ బ్రాణనాథుఁడు. నిజతపఃప్రభావమున లోకోత్తరుఁడైన మహాపురుషుఁడు.

అత్రి జననము

సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మదేవుఁడు తనకు సహాయుఁడుగా నుండి ప్రపంచమునఁ గొంత సృష్టిఁ గారకుఁడగు నను నుద్దేశముతో దన మానసమునుండి యత్రిని బుట్టించెను. అత్రి జన్మించి తండ్రికి నమస్కరించి "తండ్రీ! నీవు నన్నేనిమిత్తమై సృజించితివి? నీయాజ్ఞ నాకు శిరోధారణ మగును గాక!" యని పలుకఁగా బ్రహ్మదేవుఁడు సంతసించి "నాయనా! నీవు మహాతపస్సు చేసి లోక సంరక్షణమునకై కొందఱను సృజింపవలయు. సాహాయ్యము నేను చేయుచుందు" నని చెప్పి యత్రిని దపోవనమునకుఁ బంపి బ్రహ్మదేవుఁడు తన నివాసమున కేఁగెను.*

అత్రి తపోనియతి

బ్రహ్మదేవుని యాజ్ఞానుసార మత్రి బయలుదేఱి యొక వనమున కేఁగి యందుఁ దపోవృత్తి నుండెను. పంచభూతములచే నేర్పడి రక్తమాంసాస్థికలచే హేయమై వినశ్వర మగు దేహముపై నిర్మమత్వము గలిగి యా దేహముకాని యాత్మను దర్శించి తదంతర్లీనతనానందసుస్థిరచిత్తమున నెగడఁ గనుటకే యమనియమములు, ధ్యాన

---

* భాగవతము.

ధర్మములు, తపోవ్రతములు నేర్పడినవి. తాను కాని దేహముపై మమత్వము నశింపఁ జేసికొనుటకుఁ దానైన యాత్మవలని యానంద మనుభవించు శక్తిఁ గనుటకు దేహము నుపవాసాది కఠిననియమ ములచేఁ గృశింపఁ జేయవలయును. అట్టి దేహ కార్శ్యమువలన దుఃఖము నందక యాత్మానందస్థితిని నిలువఁగలిగినవారే మహర్షులు. ఈ శాశ్వత స్థితికి నిత్యతపోనిరతియే మార్గము. ఈ స్థితినున్న వా రనంత శక్తిమయులు. దీనినే యత్రి సాధింప దొరకొనెను. ఇట్టి మహోగ్రతపస్సంపన్నుఁ డగు నత్రిమహర్షి నేత్రగోళముల నుండి కొంతకాలమున కొకదివ్యతేజ ముదయించెను. ఆ మహాతేజ మంతు లేనిదై భూనభోంతరమంతయు వ్యాపించెను. దశదిశలు నా తేజము ధరింపనెంచి యాహ్వానించెను. కాని యా తేజో విశేష మత్యంతమై నిర్భర మగుటచేఁ గొంతకాలమున కా దశదిశలును మోయఁజాలక వెడలఁగ్రక్కెను. అంత నా దీధితి సముద్రగర్భమునఁ బడెను. ఈ సంగతి బ్రహ్మదేవుఁ డెఱింగి యా ప్రదేశమునకు వచ్చి యా తేజ మును దాను ధరించెను. దేవత లిది చూచి యావిరించిని సోమమంత్ర ములతో స్తుతించిరి. అంత బ్రహ్మ యా తేజోంశమునకుఁ బురుష రూప మొసఁగి యత్రిమహాముని వివాహమైన పిమ్మట నాతని కన సూయయందుఁ దన యంశముచేఁ జంద్రుఁడై జన్మించుననియు నా తేజోంశమే యొకటి తరువాత క్షీరసాగర మథన సమయమున జనించి యా శశాంకునిఁ గలియు ననియు దేవతలకుఁ జెప్పి యా చతుర్ముఖుఁ డంతర్హితుఁడయ్యెను. అత్రి యథాపూర్వము తపో విద్యానవద్యుఁడై బ్రహ్మచారియై యుండెను. *

అత్రిమహర్షి వివాహము

కొంత కాలమునకు దేవహూతీకర్దములకు విష్ణుమూర్తి కటాక్షముచేఁ దొమ్మండ్రుకూఁతులును నొకకుమారుఁడును జన్మించిరి.

* మార్కండేయపురాణము.

కర్దమప్రజాపతి తన కూఁతుండ్రను బ్రహ్మర్షులకే యిచ్చి వివాహము చేయనెంచి వారిలో నొకతె యగు ననసూయకుఁ దగినవరుఁ డత్రి మహర్షియే యని యాతనిఁ బిలువనంపెను. అత్రిమహర్షియుఁ గర్ద మునియొద్దకు వచ్చి యాతని కోరికపై ననసూయను వివాహమాడి యత్తమామల యాశీర్వచనము లంది తన యాశ్రమమునకు సభార్యుఁడై వెడలిపోయెను.

ఈ ప్రకార మత్రిమహర్షి గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరించి యనసూయాసాధ్వితోఁ గాపురము చేయుచుండెను. అనసూయ తన యద్వితీయ భర్తృసేవలో సమస్తమును విస్మరించుచుండెను. భర్తనే దైవముగా నెంచి యాతనికి సకలోపచారములను జేయుచు నాతని హృదయమును జూఱగొని జ్ఞానోపదేశము, ననంతమహత్త్వము నాతనివలన నామె పడయఁ గల్గెను. ఆహా! ఆహారవిహారనిద్రాసంగమ వ్యామోహాదులచే నపవిత్రమై యత్యంత దుఃఖప్రద మగు సామాన్య సంసార జీవనమునకు, నాత్మానవద్యవిద్యానందముచే వినశ్వర దేహ సుఖవిదూరము విశ్వమంగళార్థము వినియుక్తము మమకార రహిత మగు మహర్షుల సంసారజీవనమునకు నెంతదవ్వు! *

త్రిమూర్తు లనసూయకు వరము లొసఁగుట

అందుచే నత్రిమహర్షి దయవలన ననసూయకు నానాఁటికి గొప్పతనము హెచ్చుచుండెను. ఒకనాఁడు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరు లనసూయ మాహాత్మ్యమును బరీక్షింప నెంచి యత్రిమహర్షి యాశ్రమమునకు వచ్చి యాతిథ్యము కోరిరి. అత్రి మహాప్రసాద మనెను కాని, యా త్రిమూర్తులును దమకొక వ్రతము కలదనియు దాని ప్రకార మానాఁడు తమకు వడ్డించు స్త్రీ నగ్నయై వడ్డింపవలె ననియుఁ జెప్పిరి. అత్రిమహర్షి యనసూయతో నీ విషయమును

* భాగవతము — తృతీయస్కంధము.

చెప్పెను. అనసూయ యంగీకరించెను. త్రిమూర్తులు స్నానము చేసి వచ్చి కూర్చుండ వారిపై ననసూయ మంత్రాక్షతములు జలమును జల్లఁగా వారు ముువ్వురు నామె మాహాత్మ్యమునఁ బసిబిడ్డలైరి. ఆమె నగ్నయై వడ్డించి పిమ్మట వస్త్రము ధరించి తిరిగి వారిపై జలము చల్లి యథాపూర్వముగాఁ ద్రిమూర్తులఁ జేసి భుజింపుఁడని కోరుకొనెను. వారు భుజింపఁగనే మరల వారిని శిశువులఁ జేసి తన గృహముననే యుయ్యెలలోఁ బరుండఁ బెట్టి యూఁచుచుండెను. సరస్వతీ లక్ష్మి పార్వతులు భర్తలను వెదకికొనుచు వచ్చి యనసూయను బతిభిక్షము వేఁడిరి. అనసూయ వారి నాదరించి యాముగ్గురు బిడ్డల నిచ్చెను. వారాశ్చర్యపడి తమ భర్తలను బ్రసాదింపు మని యామెను బ్రార్థించిరి. అనసూయ వారికి మ్రొక్కి మంత్రాక్షతములతో నా బిడ్డలఁ ద్రిమూర్తులఁ జేసి యా త్రిమాతలకు నిచ్చెను. అంతఁ ద్రిమూర్తులును భార్యాసహితులై యనసూయామాహాత్మ్యమునకు మెచ్చుకొని తమయంశములచే లోకోద్ధారకులగు ముువ్వురు పుత్రులుదయింతు రని వరమిచ్చి యనసూయాత్రి మహర్షుల నాశీర్వదించి వెడలిపోయిరి. *

మఱియొక పర్యాయము కౌశికపత్ని శాసనమున సూర్యుఁడుదయింపకుండఁగా లోకోపద్రవము కలిగెను. అప్పుడు బ్రహ్మ పంపున దేవత లా యుపద్రవమును బాపుమని యనసూయను గోరిరి. అనసూయ కౌశికపత్ని నంగీకరింపఁ జేసి సూర్యోదయమగునట్లు కావించి మరణించిన యామె భర్తను వెంటనే బ్రతికించెను. అప్పుడును ద్రిమూర్తులు ప్రత్యక్షమై యామెకుఁ దమ యంశములఁ బుత్రత్రయము ముదయించు నని యాశీర్వదించిరి. †

అత్రిమహర్షి సంతానమునకై తపముచేయుట

అటుపిమ్మటఁ గొంతకాలమున కత్రిమహర్షి భార్యాసహితుఁడై ఋక్షపర్వతముపై నిలిచి దేవదేవుని గుఱించి శతవర్షములు ఘోరతప

---

* భాగవతము — మార్కండేయపురాణము. † మార్కండేయపురాణము

మొనర్చెను. ఆ తపోనలముచేఁ ద్రిజగములును గలఁగుఁడువడఁగా బ్రహ్మావిష్ణుమహేశ్వరులు మువ్వురును బ్రత్యక్షమైరి. అత్రి వారిని బూజించి "నేను సత్సంతానార్థమై దేవాదిదేవుని గుఱించి తపమొనర్ప మువ్వురేల వచ్చితిరి? మీలో నధికులెవ? రని వారిని బ్రశ్నించెను. ఆ త్రిమూర్తులును దమ కభేదమని చెప్పి తమ యంశములచేఁ ద్వరలోనే యాతనికి సత్పుత్త్రోదయ మగు నని వర మిచ్చి యదృశ్యులైరి.

అత్త్రిమహర్షికి లోకోత్తరపురుష ఉదయించుట

కాలక్రమమునఁ ద్రిమూర్తులవరమున నత్రిమహర్షి నేత్రగోళమునుండి చంద్రుఁడును ననసూయాగర్భమున దత్తాత్రేయ దుర్వాసులును గ్రమముగా బ్రహ్మావిష్ణుమహేశ్వరాంశములతో నుద్భవించిరి. ఆ మువ్వు రట్లు జన్మించి దినదిన వర్ధమానులై తల్లిదండ్రుల కధికామోదమును గూర్చుచుండిరి.

ఇట్లు పుత్త్రులు పెరుఁగుచుండఁగా నత్రిమహర్షి తపోధ్యాననిమగ్నుఁడై యనసూయను బిలిచి "సాధ్వీ! నీవు కోరినట్లు సత్పుత్రులుదయించినారు. నే నిఁకఁ దపోజీవనము నభిలషించుచున్నాను. నీవు నాతో నుందువా? లేక యీ బిడ్డలకడ నుందువా?'' యని యడిగెను. అనసూయ వినయవిధేయతలతో "మహాత్మా! పుత్త్రులింకను బెరిఁగి పెద్దవారు కాలేదు. అగుట నిపుడే యాశ్రమాంతరమున కరుగుట ధర్మము కాదు. కావునఁ బుత్త్రిపోషణార్థమై పృథుచక్రవర్తికడ కరిగి యర్థముఁ గొనితెండు. వారలఁ బెంచిన పిమ్మట మనముభయులము వానప్రస్థాశ్రమమున కరుగుట లగ్గు. తమకుఁ జెప్పుటకు నేనెంతదానను! ఐనను దమ యభీప్సితమే యొనరింతు'' నని వాక్రుచ్చెను. అత్రిమహర్షియు నామె వాక్యములందలి ధర్మము నౌచిత్యము గ్రహించి ధనార్థియై పృథుచక్రవర్తి చేయుచున్న యశ్వమేధయాగమును జూడ నేఁగెను.

అత్రిమహర్షి పృథుచక్రవర్తికడ కేఁగుట

అచటఁ బృథుచక్రవర్తి యాగాశ్వమును విడిచి తత్సంరక్షణము నకై పుత్త్రుని బంపుచు నత్రిమహర్షి నాతనికి సాహాయ్యము గమ్మని ప్రార్థించెను. అత్రిమహర్షి యంగీకరించి వెడలెను. పృథుచక్రవర్తి యాగవైభవమును జూడలేక యింద్రుఁడు పాషండవేషమునఁ దిరోహితుఁడై యాగాశ్వము నపహరించి యాకాశమున కేఁగెను. పృథుపుత్త్రుఁ డత్రిసాహాయ్యమున వాని ననుసరించి దేవేంద్రునిపై బాణము వేయ సంశయించు చుండఁగా నత్రిమహర్షి యజ్ఞహంత నెంతవానినైనఁ జంపవచ్చునని యాతనికి బోధించెను. అంతఁ బృథుపుత్త్రుఁ డింద్రునిపై బాణము లేసి నొప్పింప నింద్రుఁ డశ్వమును విడిచి పాఱిపోయెను. అత్రిసహితుఁడై రాజకుమారుఁ డశ్వమును ద్రోలి తెచ్చుచుండఁగా నింద్రుఁడు మఱల దాని నపహరించెను. ఈసారి పృథుపుత్త్రున కిది గోచరము కాలేదు. అత్రిమహర్షి దివ్యనేత్రములఁ జూచి యాతనికిఁ జెప్పఁగా నాతఁడు మఱల నింద్రుని దరిమి యాగాశ్వమును గొని తెచ్చెను. అశ్వమేధయాగ మాపై నిర్విఘ్నముగాఁ బూర్తి కాఁగానే పృథుచక్రవర్తి బ్రాహ్మణుల కనేక దక్షిణ లిచ్చి సంతృప్తి పఱచుచుండెను. ఆసమయమున నత్రిమహర్షి పృథుచక్రవర్తి నింద్రుఁ డనియుఁ జంద్రుఁ డనియు విధాత యనియుఁ గీర్తించెను. అట నున్న గౌతమమహర్షి యిది విని "యొక మానవమాత్రు నింతగా నేల నుతింతు" వని యాతనిపైఁ గలుషించెను. అత్రియుఁ దన వాక్యముల దోషము లే దనెను. క్రమముగా నిరువురకు వాదము ప్రబలెను. నాఁటి సభాంగణమునఁ గల ఋషిపుంగవు లాధర్మనిర్ణయముఁ జేయఁ జాలకుండిరి. అంతఁ గాశ్యపమహర్షి లేచి సనత్కుమారుఁడు దక్క నన్యు లీసమస్యఁ దేల్ప లేరని వక్కాణించెను. అంత నాసదస్యు రందఱితో నత్రి గౌతములు సనత్కుమారుపాలి కేఁగి యావాదమును దెలియఁబఱచిరి. సనత్కుమారుఁడు అత్రి వాక్యము

లందు దోషము లేదనియు "నావిష్ణుః పృథివీపతిః" అను భావమున నవి ధర్మయుక్తములే యని తీర్మానించెను. అంత సదస్యు లందఱును బృథుచక్రవర్తితో నీ నిర్ణయమును నివేదింప నాతఁ డత్రిమహర్షిని గీర్తించి యనేక ధనకనకవస్తు వాహనములిచ్చి సత్కరించెను. అత్రి మహర్షియు వానిని దీసికొని వెళ్ళి పుత్త్రులకుఁ బంచి యిచ్చి వారలు వయసు గన్నంతనే భార్యా సహితుఁడై ధర్మసంహిత బుద్ధితో వనమున కేఁగెను.*

అత్రిమహర్షి సూర్యచంద్రుల రక్షించి రాక్షసుల భస్మము చేయుట

ఒకప్పుడు దేవతలకు జంభాదిదైత్యులకు గొప్ప యుద్ధము సంభవించెను. అందు రాహునస్త్రసమితిచే సూర్యచంద్రులు సోలిపోఁగా వెలుఁగు నశించి లోకమంతయు నంధకారబంధుర మయ్యెను. అప్పుడు రాక్షసులు విజృంభించి దేవతల నొప్పింపఁదొడగిరి. దేవతలు భయార్తులై యత్రిమహర్షి కడ కరుదెంచి దముదుస్థితిని సూర్యచంద్రుల పాటును జెప్పి తమ్ము రక్షింపవలె నని వేఁడుకొనిరి. అత్రిమహర్షియు వెంటనే వారి కభయమిచ్చి సూర్యచంద్రుల శరీరముల నక్షతము లగునట్లు చేసివైచెను. పిమ్మట నాతఁడు తీక్ష్ణదృష్టిమాత్రముననే రాక్షసులెల్లరు మడియునట్లు చేసెను. అంత దేవతలెల్ల రత్రిమహర్షి కటాక్షమున బ్రతికితి మని యాతని నెంతయు శ్లాఘించి వెడలిరి. ఆహా! మహర్షుల మహత్త్వము వర్ణనాతీతము గదా! జగద్ధితార్థము దేవకార్యనిమిత్తము నత్రిమహర్షి యనంతములగు నిట్టిమాహాత్మ్యము లెన్నిటినో చూపెను.†

అత్రిమహర్షి సీతారాముల కాతిథ్యమిచ్చుట

భరతుఁడు సపరివారుఁడై యరణ్యమున నున్న సీతారామలక్ష్మణులకడకు వచ్చి శ్రీరామునిపాదుకలు గొని నందిగ్రామమున కేఁగిన

---

* భారతారణ్యపర్వము. † బ్రహ్మాండపురాణము.

పిదప శ్రీరాముఁడు భార్యానుజులతో నత్రిమహర్షి యాశ్రమమున కేతెంచెను. అత్రిమహర్షియు వారిని మిగుల మన్నించి యనసూయా దేవి మాహాత్మ్యము వారల కెఱిఁగించెను. సీతాదేవి యనసూయ వలనఁ బతివ్రతాధర్మములు విని యామెకుఁ దన వివాహవృత్తాంత మును దెల్పెను. అనసూయయు సీతకు నూతనాంబర భూషణము లతో శశ్వదలంకృతి యగు కుంకుమ నిచ్చి యాశీర్వదించెను. ఆ రాత్రి సీతారామలక్ష్మణు లత్రిమహర్షి యాశ్రమమునఁ గడిపి మఱునాఁ డుదయమున బయలుదేఱి యేఁగిరి. *

అత్రిమహర్షి యపరిగ్రహవ్రతపాలనము

అత్రిమహర్షి మొదటఁ గొంత కాలము కశ్యప విశ్వామిత్రాదు లతోఁ గలిసి భూమిపైఁ జరించుచుఁ దపశ్చరణతరుఁడై యుండెను. కొంతకాలమున కొక మహాక్షామము సంభవించెను. ప్రతిగ్రహము చేయ మని వ్రతము ధరించిన సప్తర్షులు నాఁకలి దీర్చుకొనుటకై యొక శవమును దినఁదొడగిరి. వృషాదర్భి యను రాజు వారికడ కేఁగి భోజనపదార్థములఁ బంపెద ననెను. కాని వారు గ్రహింపమనిరి. రహస్యముగా నాతఁ డంపగా వా రంగీకరింపకుండిరి. కొంతకాలము వారు తామరతూండ్లు తిని బ్రతుకనెంచి యొకకొలనుఁ జొచ్చి కొన్ని బిసనాళములను ప్రోగుచేసి కట్టఁ గట్టి గట్టుపై బెట్టి సుస్నాతులై వచ్చుసరికి, దేవేంద్రుఁడు ప్రచ్ఛన్న వేషుఁడై యా తామరతూండ్లను దాఁచివేసెను. సప్తర్షులు నెవరు దాఁచినది తెలియక తామర తూండ్ల నపహరించినవానికిఁ గల్గుదోషముల నిర్వచింపఁ దొడఁగిరి. అంత నింద్రుఁడు వారి యపరిగ్రహమునకు వ్రతపాలనకుఁ దపఃప్రధాన జీవితమునకు మెచ్చి స్వస్వరూపియై మహర్షులతో నత్రిమహర్షిని స్వర్లోక మునకుఁ దీసికొనిపోయి యనేకవిధముల బూజించి కృతార్థుఁ డయ్యెను. †

---

* రామాయణము. † భారతము — అనుశాసనిక పర్వము.

ఒకమాఱు ధర్మసంసక్తు లగుఋషు లత్రిమహర్షిని దర్శించి "మహాత్మా! నీవు విశ్వవిదుఁడవు. ఋషిశ్రేష్ఠుఁడవు. విశ్వహితో దయుఁడవు కావున, మాయందుఁ గటాక్షముంచి దైవములలో నుత్తమదైవ మెవరు? ఏది పరమధర్మము? ఏది పరమవిధి? పరమేశ్వరు నర్చించువిధాన మేది? అను సంశయములను దీర్పు" మని వేఁడు కొనిరి. అత్రిమహర్షి చాల సంతసించి వారి నెల్లరఁ దగురీతి సమ్మా నించి యిట్లు పలికెను. "ఋషులారా! సర్వదేవతలలోను శ్రీ మన్నారాయణుఁడే యుత్తమోత్తమదైవము.. ఈతఁడే పరంధా ముఁడు, పరంజ్యోతి, సర్వకారణకారణుఁడును. ఉపవాస వ్రతదాన స్వాధ్యాయాదులచే నాతని నర్చించుటయే పరమధర్మము, పరమవిధి. ఇహాముత్ర సుఖముల కాతని నర్చించుట – అమూర్తార్చనము, సమూ ర్తార్చనమని - ద్వివిధము, అగ్న్యాహుతి యమూర్తార్చనమనియుఁ బ్రతిమాద్యర్చనము సమూర్తార్చన మనియుఁ దెలియవలెను. వైఖా నసమతము ననుసరించిన యర్చనమే యుత్తమము. సాయంప్రాతల యందు గృహమునఁ గాని దేవాలయమునఁ గాని ద్విజులు భక్తిభావ ముతో నగ్నిహోత్రాది హోమాంతముగాఁ బరమేశ్వరప్రతిమను బూజించుటే సమూర్తార్చనము. భృగుఁడు కాశ్యపుఁడు, మరీచి, నేను దీని నభినందింతు" మని యత్రిమహర్షి యామూలాగ్రముగా నుప దేశించెను. ఇదియే 'యత్రిసంహిత'గా విఖ్యాతి గాంచినది.

ఇం దత్రిమహర్షి కర్మ, ప్రతిష్ఠ, పూజన, స్నపనోత్సవ ప్రాయ శ్చిత్తము లను విభాగముల క్రిందఁ దన విషయమును విభజించెను. ఇందు మొదటిభాగమున దేవాలయస్థల పరిశీలనము, దేవాయతన రూపము; దైవప్రతిమానిరూపణము మున్నగువిషయములును, రెండవ భాగమునఁ బ్రధాన పరివార దేవతాప్రతిష్ఠాదికము, మూఁడవభాగ మునఁ బూజావిధానమును, నాల్గవభాగమున మహాభిషేకవివరణము, ఐదవభాగమున నుత్సవవిశేషములుఁ బ్రత్యేకోత్సవములుఁ దన్నిబంధన ములును, నాఱవభాగమునఁ బూర్వోక్తవిధానములందలి దోషాదిక మునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తమును వివరింపఁబడినవి. ఈ ప్రకార మత్రిమహర్షి

దేవతార్చనావిధానమును లోకమునకుఁ జాతి పరమేశ్వరోపాసనమును దన్మూలమునఁ దరణోపాయమును మనకుఁ బ్రసాదించెను.

అత్రి స్మృతి

అత్రిస్మృతి లేక ఆత్రేయధర్మశాస్త్రమను పేర అత్రిమహర్షి ప్రోక్తమగు ధర్మశాస్త్రము కలదు. విప్రుఁడు శూద్ర స్త్రీని వివాహ మాడినచోఁ బతితుఁడే యగునని యత్రిమహర్షి పేర్కొన్నట్టు మనుస్మృతి (iii-16) లోఁ గలదు. ఈ ధర్మశాస్త్రమునఁ దొమ్మి దధ్యాయములు కలవు. దానధర్మములఁ గూర్చియు జపతపముల గూర్చియు రహస్యప్రాయశ్చిత్తాదులను గుఱించియు, యోగము యోగాంగములు మున్నగు వానిని గుఱించియు నెన్నో విషయము లిందుఁ గలవు.

ఇది కాక అత్రి సంహితలు అత్రిస్మృతులను పేర నెన్ని యో స్మృతి గ్రంథములు కానవగుచున్నవి. వీనిలో ప్రాయశ్చిత్తములు, దానములు, పితృమేధము, ఆచారములును, గురుప్రశంస, చాతుర్వర్ణ ధర్మములు, జపమాలాపవిత్రత, బ్రాహ్మణుల కుండవలసిన శౌచానసూయాది సుగుణములు, ఇష్టాపూర్త నిర్వచనము, యమనియమములు, పుత్త్రులు, దత్తపుత్త్రులు, ప్రాయశ్చిత్తములు, అశౌచము, చాంద్రాయణకృచ్ఛ్ర శాంతపనములు, మున్నగు విషయములు కలవు.

దత్తపుత్త్ర స్వీకృతి విషయమున అత్రి యనుశాసనమే మొట్ట మొదటి దని దత్తకమీమాంసలోఁ గలదు. అత్రి ననుసరించి యంత్యాజులేడు జాతులవారు. రజకులు, పాదరక్షలు తయారుచేయువారు, నటకులు, బురుదులు, కైవర్తకులు (పల్లెవారు), మేదరులు, భిల్లులు. కాని, యాత్రా వివాహయజ్ఞాదులలోఁ దాఁకఁదగినవారు తాఁక రానివారు ననువిషయమునఁ బట్టింపు లేదు మఱియు, లఘ్వత్రిస్మృతి, వృద్ధాత్రేయస్మృతి యని రెండుస్మృతులు అత్రిమహర్షి పేరఁ గానవగుచున్నవి.

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

అష్టావక్ర మహర్షి

పూర్వ మొకప్పు డేకపాదుఁ డను సద్బ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు నిరంతరతపోనిరతుఁడై యుండెను. ఆతనికి సుజాత యను నుత్తమ కన్య భార్యయై సకలోపచారములు సంతోషముతోఁ జేయుచుండెడిది. సద్గృహస్థుఁడు వేదవేత్త యగు నేకపాదునికడకు వటువరులు వచ్చి యధ్యయన మర్థించిరి. ఏకపాదుఁడు వటువులయధ్యాపనము కూడఁ దపోంగముగా భావించి శిష్యులచే నెల్లవేళల వల్లింపఁ జేయుచుండెను.

ఏకపాదుఁ డష్టావక్రుని శపించుట

ఇటు లుండఁ గొంతకాలమునకు భర్తయనుగ్రహమున సుజాత గర్భము ధరించెను. ఏకపాదుఁడు నిరంతర శిష్యాధ్యాపనముతోఁ గాలముఁ గడుపుచుండెను. సుజాత గర్భముననున్న బాలునికి గర్భమున నుండఁగనే పుణ్యవశమున వేదము లలవడెను. ఒకనాఁడాతఁడు మాతృగర్భము నుండియే స్వరము తప్పిన దని తండ్రికిఁ జెప్పెను. మఱియొకపర్యాయ మాతఁడు "నిద్రాహారములైన లేకుండ శిష్యుల నెల్లపుడును జదివింతు వేల? మాతృగర్భమున నుండి యొక్కసారి వినఁగానే నాకు వేదములు వచ్చినవి. వారి నింతగా బాధించు చుందు వేల?" యని తండ్రి నడిగెను. అంత నేకపాదుఁడు తనకు జన్మించు కుమారుఁడు దివ్యమహిమోపేతుఁ డని గ్రహించి యానందించెను. కాని యింత బాల్యముననే తండ్రికిఁ దప్పు దిద్దుటయు నధ్యయనమును గూర్చి వక్రముగఁ బల్కుటయు శిష్టాచారములే కాని తమార్గములుగా వనియు శిక్షింపవలసినపుడు పుత్త్రభావ మడ్డు రారాదనియు నెంచి యాతని నెనిమిది వంకరలతోఁ బుట్టు మని శపించెను. పిమ్మట నా బాలుఁ డగ్నికల్పుఁడై తల్లి కడుపునఁ బెరుగుచుండెను.

ఏకపాదుఁడు జలమజ్జితుఁడగుట

ఒకనాఁడు సుజాత ప్రసవకాలమునకు వెలచి ఘృతతైల ధాన్యములఁ దెం డని యేకపాదునిఁ గోరెను. ఏకపాదుఁడు నట్లే యని ధనార్థియై జనకచక్రవర్తిపాలికిఁ బోయెను. అప్పుడు జనక చక్రవర్తి వరుణపుత్త్రుఁ డగు వందితో వాదము చేసి గెలిచినవారికి సమస్తము నిచ్చెద ననియు నోటువడిన వారు జలమజ్జితులై యుండ వలె ననియుఁ బ్రకటించెను. ఏకపాదుఁడు విజయకాంక్షియై వందితో వాదమునకు దిగి దైవవశమున నోటువడి జలమజ్జితుఁడై యుందుండెను.

అష్టావక్రుఁ డుదయించి తండ్రిని రక్షించుట

ఇట్లుండగా సుజాత యింటియొద్దఁ బుత్త్రునిఁ గనెను. ఆ పుత్త్రుఁడు తండ్రి శాపకారణమున నెనిమిది వంకరలతోఁ బుట్టి యష్టావక్రనాముఁ డయ్యెను. ఆ సమయముననే సుజాత తల్లి - ఉద్దాలకుని భార్య - కూడ నొకపుత్త్రునిఁ గనెను. అతఁడు శ్వేతకేతుఁ డను నామమునఁ బెరుఁగుచుండెను. మాతుల భాగినేయు లగు నష్టావక్ర శ్వేతకేతు లిరువురును బాల్యము నుండియు నుద్దాలకునికడ నేక సంథాగ్రాహులై చదివి యధ్యయనశూరులైరి. ఉద్దాలకుఁడు తండ్రి యనియు శ్వేతకేతుఁడు భ్రాత యనియు నష్టావక్రుఁ డెంచుచుండెను. ఒకనాఁడు శ్వేతకేతుఁ డష్టావక్రుని "మీ తండ్రికడకుఁ బొ" మ్మని కసరెను. అట్లవమానింపఁబడి తల్లి యగు సుజాతకడ కేఁగి యష్టావక్రుఁడు తన తండ్రి సంగతిఁ జెప్పుమనెను. సుజాత యేకపాదుఁడు జనక నృపాలు నగరమున కేఁగి వందితోడి వాదమున నోడి జలమజ్జితుఁ డగుటఁ దెల్పెను.

అష్టావక్రుఁడు వెంటనే మాతులుఁ డగు శ్వేతకేతునిఁ దీసికొని పోయి జనకమహారాజు నాస్థానమునఁ బ్రవేశింపఁజూడ విదగ్ధు లగు వృద్ధులే కాని బాలు రట రాఁ గూడ దని ద్వారపాలకుఁడు

నివారించెను. అష్టావక్రుఁ డట ద్వారపాలునితో సంవాదము చేసి "జ్ఞానము కలిగినవాఁడే వృద్ధుఁడు కాని వయోవృద్ధు వృద్ధా? బాలుఁడైనను జ్ఞాని వృద్ధసమానుఁ డగుట మీ రాజు నన్ను నివారింపఁడు. మఱియు, నంధుని త్రోవకును బధిరుని మార్గమునకు, స్త్రీపథమునకును, రాజు వర్త్మనమునకును, బ్రాహ్మణుని యధ్వమునకును, ప్రతిబంధకము కలిగింపరా" దని యాతఁడు శాస్త్రసమ్మతముగ వాదించెను. ఆద్వారపాలుఁ డాతని శక్తిసామర్థ్యముల కచ్చెరువంది ప్రవేశ మొసఁగెను. జనకునిపాలి కేఁగి యష్టావక్రుఁడు వందితో వాదింతు ననెను. జనకుఁ డాచిఱుతవానిసాహసమునకు మెచ్చియు "నీవంటి బాలుఁడా వందిని గెల్చుట?" యని హేళనము చేసెను. అష్టావక్రుఁడు జనకునితో సంవాదము చేసి తన శక్తిఁ గొంత యాతనికిఁ జూపెను జనకుఁ డాశ్చర్యపడి వందితో వాదింప నాతని కనుజ్ఞ నిచ్చెను. నాఁడు మహా సభాంగణమున బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుల నడుమ నష్టావక్రుఁడు వాదమున వందిని డీకొనెను. "అగ్ని యొక్కఁడే ప్రజ్వలించును; సూర్యుఁ డొక్కఁడే ప్రకాశించు; శివుఁడొకఁడే సర్వవ్యాపి" యని వంది ప్రారంభించెను. "ఇంద్రాగ్ను లిద్దఱు మిత్రులు; నారదపర్వత లిద్దఱు దేవర్షులు; అశ్వినేయు లిద్దఱు రూపవంతులు; భార్యాభర్త లిద్దఱు సంసార మూలము" అని యష్టావక్రుఁడు బదులు చెప్పెను. ఈ ప్రకార మిరువురు ద్వాదశ సంఖ్యవఱకు సమానముగా వాదించుచు వచ్చిరి కాని, యష్టావక్రుఁ డింకను వాదించి వంది నోడించెను. వెంటనే జనక చక్రవర్తి యష్టావక్రు నభినందించి యాజ్ఞాపింపుమనెను. అష్టావక్రుఁడు తన తండ్రిని నాతనితో జలమజ్జితులై యున్న బ్రాహ్మణులను విడిపించి వందిని జలమజ్జితునిఁ జేయింపుమనెను. వంది తన తండ్రియగు వరుణదేవుని యజ్ఞమునకై యామిషచే బ్రాహ్మణప్రవరుల నటకుఁ బంపితినే కాని బాధింప లేదని చెప్పి యష్టావక్రు నభినందించి వెడలిపోయెను. నాఁటినుండి యష్టావక్రుని కీర్తిచంద్రిక లెల్లెడల వ్యాపింపఁ జొచ్చెను.

జనకచక్రవర్తి యష్టావక్రుని నేకపాదుని గడుంగడుం బూజించి
వక్రునినుండి యద్వైత వేదాంత రహస్యముల నెల్ల గ్రహించెను.
క్ర జనకుల యీ సంవాదమే యష్టావక్ర సంహితయై యద్వైత
త రహస్యముల సద్భుతముగా వెల్లడించు చున్నది. అంత
డాత్మానందమును జూఱగొని యష్టావక్రుని సమ్మానించి
.లిపెను

అష్టావక్రుఁడు నిర్వక్రుఁడై సుందరుఁ డగుట

ఏకపాదుఁడు కుమారుని గొప్పతనమునకును బితృభక్తికిని
ంచి యష్టావక్రునిఁ జూచి " నాయనా! నీ యీ యంగవైకల్య
ఏఁ గారకుఁడను నేను. నీ పితృభక్తి, పాండిత్య మాహాత్మ్య
ఏ సంతసించితిని. నీవు వెంటనేపోయి సమంగానదియందు
్నతుఁడవై యింటికి ర"మ్మని చెప్పి తా నింటికి వెడలిపోయెను.
వక్రుఁడు జనకు నానతిని దిన్నఁగా సమంగా నదీజలముల కేఁగి
ను మునిఁగి తేలఁ గానే తన దేహావక్రతలు నశించుటఁ గని
శ్చర్యపడి యది తన తండ్రి మాహాత్మ్యమని యేకపాదు నెంతయు
ంచెను. అతఁ డంత దివ్యసుందరవిగ్రహుఁడై గృహమున కేఁగి
ండ్రుల కమితానందముఁ జేకూర్చి వారికి శుశ్రూషచేయుచు
తర తపోవృత్తియందుండెను. *

అష్టావక్రుని వివాహవృత్తాంతము

కొంత కాలమున కేకపాదుఁడు కుమారునిఁ బిలిచి " నాయనా!
ద్యాపరిగ్రహమున, ననుపమాన బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున నీయశో
క మనోహరమై వ్యాపించినది. నీ విఁక గృహస్థాశ్రమమును
రించి యుత్తమగార్హస్థ్య ధర్మనిర్వహణమున నాకును మీతల్లికిని
దము చేకూర్పు " మని వచించెను. అష్టావక్రుఁడు తండ్రి యాజ్ఞ

* భారతము — వనపర్వము.

శిరసావహించి వివాహమాడఁ గృతనిశ్చయుఁ డాయెను. అంత నష్టావక్రుఁడు దనకుఁ దగినకన్నియ యెవతె యని యాలోచించి వదాన్యమహర్షి తనూజ యగు సుప్రభను వివాహము కాఁదలఁచి వదాన్యునాశ్రమమునకుఁ బోయెను.

వదాన్యుఁ డష్టావక్రునికీర్తిచంద్రికలు కాంచినవాఁడయ్యు నాతని నింకను బరీక్షింపఁ గోరియుండెను. తనకడకు రాఁగానే యష్టావక్రు నాతఁడు గౌరవించి వచ్చినపని యడిగెను. అష్టావక్రుఁడు సుప్రభను వివాహ మొనరింపఁ గోరెను. వదాన్యుఁ డంగీకరించెను. కాని యాతనిఁ బరీక్షింపఁ గోరి "అష్టావక్రా! నీవంటి యుత్తమునకుఁ బిల్ల నిచ్చుటకంటెను నాకుఁ గావలసిన దేమున్నది? కాని, నా కూఁతును వివాహమాడఁ గోరువాఁడు ముందుగా నుత్తరదిశకుఁ బోయి కుబేరుని నగరమును దాఁటి హిమగిరిపైనున్న పార్వతీపరమేశ్వరులఁ బూజించి మఱియు నుత్తరమునకుఁ బోఁగాఁ గాననగునీ పవనమును గని యందు సువర్ణనిర్మిత మైన సౌధములతో నున్న నగరమును బరిపాలించు రమణిని జూచి యామె యాశీర్వచనమంది రావలయును. అప్పుడు సంతోషముతో నాకొమార్తె యగు సుప్రభ నిచ్చి వివాహము చేయుదు" నని చెప్పెను. ఇది యెంతపని యని పలికి యష్టావక్రుఁడాపనికై బయలుదేఱి పోయెను.

అష్టావక్రుఁడు పర్వతములను నదులను దాఁటుచుఁ బయనించుచుండెను. ప్రకృతిరామణీయకముఁ దిలకించుచు నతఁడు నిజమానసబంభరమును బరమేశ్వరుని పాదారవిందములపై వ్రాలఁ జేయుచు బాహుదానదిఁ గాంచి యం దవగాహితుఁడై యొకదిన ముందుఁ గడపి యలకాపురమార్గమును బట్టెను. కుబేరుఁ డష్టావక్రునిరాక యెఱిఁగి వాని కెదురువచ్చి సమాదరముతోఁ బుష్పకారూఢునిఁ జేసి యలకానగరమునకుఁ దీసికొనిపోయెను. అచ్చట బహురమణీయ

స్వర్ణసౌధము నష్టావక్రునకు విడిదిగా నిచ్చి రంభాద్యప్సరోభామల నాతనికిఁ బరిచారికలఁగా నేర్పాటిచెను. వా రనుదినమును నృత్య గీతవాద్యములచే నాతని నానందింపఁజేయు చుండిరి. కాని, యష్టావక్రుఁ డేమాత్రమును వారి మోహ వాగురలకు లోనుగాక యొక్క వత్సర మలకాపురమునఁ గడపెను. కుబేరుఁడు నాతనిఁ బలువిధములఁ గీర్తించి వీడుకొలిపెను. అంత నష్టావక్రుఁడు హిమాలయ సమీపమునకుఁ బోయి యటఁ గాన నగు మహర్షులకు నమస్కరించుచు నానందతన్మయుఁడై హిమశైలతట మధిష్ఠించెను. అందుఁ బార్వతీ పరమేశ్వరులకుఁ బ్రమథగణములకుఁ బలువిధముల బూజ లర్పించి సర్వేశ్వరస్తోత్రముతోఁ గొంత కాల మటఁ గడపెను. పిమ్మట నింకను నుత్తరమున కేఁగ వదాన్యుఁడు చెప్పిన కడిమిత్రోవ్రాఁకుల యడవి తోఁచెను. అందాతఁడు ప్రవేశింపఁగానే దివ్యసుందర స్త్రీవిలసితము లగు హేమసౌధములు గోచరించెను. వానిని జూచి యాశ్చర్యమందుచు నష్టావక్రుఁడు లోనికిఁ బోయి యట గానవచ్చిన నారీజనానీకము నకు వశుఁడు గాక వారల రాజ్ఞిఁ జూపుమనెను. అంత వారు భవ నాంతర్భాగమున కాతనిఁ గొనిపోయి దివ్య దీధితితో నొప్పు నొక ముదవతిని జూపిరి. ఆమె యనంతవిలాస హాసములతో నష్టావక్రు నాహ్వానించి యర్ఘ్యపాద్యాదులొసఁగి యాదరించెను. పిమ్మట రాత్రిపడఁగా నాతని నిష్టమృష్టాన్నముల సంతృప్తునిఁ జేసి యాతఁడు నిద్రించుతఱి నాతనిశయ్యఁ జేరి యామె యతనిఁ గవయఁగోరెను. తా నస్ఖలిత బ్రహ్మచారి ననియుఁ బరసతి నపేక్షించుట పాపహేతు వనియుఁ జెప్పి నాఁటి కాతఁడు తప్పించుకొనెను. కాని మఱునాఁడు మరల నాతని కామె యభ్యంగనాదు లొనర్చి షడ్రసోపేతముగా నతి కాదరమున విందుచేసెను. మమకారరహితుఁడై యాతఁ డన్నిటి కంగీకరించెను. కాని, యా రాత్రి తిరిగి యాతనిఁ దన్నుఁ గవయ వలయునని యామె బలవంతము చేసెను. ఆమె యెన్ని చెప్పినను వినక యాతఁడు స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యము లే దనియు బాల్యమునఁ

దండ్రి యౌవనమున భర్త వార్ధక్యమున సుతుఁడు రక్షించును గాని స్త్రీ యెన్నఁడు స్వతంత్రించి యే కార్యమును జేయరా దని యుపదేశించెను. కాని, యామె మన్మథబాధావివరణము చేయుచుఁ దనశక్తి ప్రభావముచే ననూనాతిశయసౌందర్యశోభిత యయ్యెను. ఐన, నష్టావక్రుఁ డేమాత్రమును జలింపక నిర్లిప్తుఁడై యుండెను. అప్పుడామె స్వస్వరూపమునఁ గానవై తాను వదాన్యుని ప్రార్థనమున నష్టావక్రుఁ బరీక్షింప నంతయుఁ బన్నినయుత్తర దిశాంగన నని చెప్పి యాతనిదీక్షావిజయమున కెంతయు నభినందించి సుప్రభాకన్యను వివాహమై త్రిభువనవినుతముగా గృహస్థాశ్రమమును నిర్వహింపుమని యాశీర్వదించెను. అష్టావక్రుఁడట్లు పరీక్షావిజయమంది వదాన్యు నింటికేఁగి యావద్వృత్తాంతము నివేదించెను. వదాన్యుఁడు నానందించి వివాహముహూర్త మేర్పఱిచెను. ఏకపాదుఁడు సుజాతయుఁ గుమారుని విజయమున కభినందించి యానందముతో సబంధుమిత్త్ర పరివారముగా నష్టావక్రుని వివాహమునకుఁ దరలివచ్చిరి. సుప్రభాష్టావక్రుల వివాహము పరమవైభవముతో జరిగెను. కుబేరాదులు వివాహము చూడవచ్చిరి. దేవతలు వధూవరులపైఁ బుష్పవృష్టిఁ గురిసిరి. కిన్నరు లాకసమున నాట్యమాడిరి. బ్రహ్మర్షులు వధూవరుల నాశీర్వదించిరి. అష్టావక్రుఁడు పిమ్మట సుప్రభాసహితుఁడై యాశ్రమమున కేఁగి తపోవృత్తినుండెను.*

అష్టావక్రుఁడు రంభాదులను శపించుట

అష్టావక్రమహర్షి గృహస్థాశ్రమము నద్వితీయముగా నాదర్శప్రాయముగాఁ గడపి సుప్రభాదేవిమూలమున నుత్తమమగు పుత్త్రసంపదఁ బడసెను. తరువాత, నాతఁడు జలమధ్యముఁ జేరి ఘోర తపస్సు చేయుచుండెను. ఒకనాఁడు రంభాద్యప్సరస లాతనికడకు వచ్చి నమస్కరించిరి. "మీ రేల వచ్చితి" రని వారి నాతఁ డడిగెను.

* భారతము — అనుశాసనికము.

నృత్యగీతములను చూమువిని చిరకాలమైనది. ఒకసారి తమకుఁ జూపి మెప్పుపొంద వచ్చితి" మని వారనిరి. అట్లైనఁ బ్రదర్శింపుఁ డని యష్టావక్రుఁడు జలములోనే కూర్చుండెను. రంభాదు లద్భుతముగాఁ దమనైపుణ్యముఁ జూపిరి. అందుల కష్టావక్రుఁ డానందించి మీకేమి కావలెనో కోరుకొండనెను. అంత వారు విష్ణుమూర్తితోడి సంభోగము కావలె నని కోరిరి. అష్టావక్రుఁ డాలోచించి శ్రీ విష్ణుమూర్తి కృష్ణావతారముఁ దాల్చినపుడు మీరు గోపికలై జనింతురు. అప్పుడు మీకోరిక సిద్ధించును. పొం" డని చెప్పి బయటకు వచ్చెను. అతని యాకారముఁజూచి రంభాదులు వెంటనే నవ్విరి. అష్టావక్రుఁడు వారి యవినయమునకు గర్వమునకు నసహ్యించుకొని "మీకోరిక సిద్ధింప వరమిచ్చిన నన్నుఁ జూచియే మీరు నవ్వితిరి. కాన, మీరు శ్రీకృష్ణుని పరోక్షమున బోయవాండ్రచేఁ జుట్టుముట్టఁబడి ఘోరావమానముల నందుదురు గాక" అని శపించి యాశ్రమమున కేఁగెను. *

అష్టావక్రుఁడు భగీరథుని దీవించుట

అష్టావక్రమహర్షి ఘోరతపఃకార్యముచే దేహాజవసత్త్వములఁ గోల్పోయి యస్థిపంజరము మాత్రము మిగిలినదా యనునట్లుండెను. ఈ స్థితిలో నొకనాఁ డష్టావకుఁ డొకచోటికిఁ బోవుచుండెను. దారిలో భగీరథుఁ డితని కెదురు వచ్చెను. సగర పుత్త్రులు కపిలమహర్షి కనుమంటచే భస్మీభూతులై పోవ వారి భార్యలు నారాయణు నారాధించి "వంశోద్ధారకుఁ డగు సత్పుత్త్రు నీయకయే భర్తలు చనిపోయిరి. ఇఁక మాగతి యే" మని నారాయణుఁడు ప్రత్యక్షమైనప్పు డడిగిరి, విష్ణుమూర్తి వారిపై జాలిగొని "కాంతలారా! మీరు భర్తృవిహీనలైనను వైధవ్యదోషము మీకుఁ గలుగకుండున ట్లనుగ్రహించితిని. మీకు నుత్తమోత్తముఁ డగుకుమారుఁ డుదయించు" నని యొక యుపాయము చెప్పి యంతర్హితుఁ డయ్యెను.

* విష్ణుపురాణము.

వారట్లుచేయఁగ భగీరథుఁడు జన్మించెను. కాని, యాతఁడు శుక్రము లేక యే జన్మించినకతమున బాల్యమునుండియు నర్భకుండై పడుచు లేచుచ నుండువాఁడు. ఈ భగీరథునిఁ గాంచి యష్టావక్రుఁడు దన కృశశరీరమును గాంచి యాతఁడపహాసము చేయుచుండెనని భావించెను. కాని, స్థిరముగా నిశ్చయము చేసికొననివాఁ డగుట నాతఁ డపహాసమున కట్లు తూలుచు నడుచుచున్నచో వెంటనే భస్మ మగునట్లును గానినాఁడు దృఢశరీరుఁడై సుందరాకారుఁ డగునట్లును శపించెను. వెంటనే యాశాపము భగీరథునికి వరప్రసాదము కాఁగా భగీరథుఁడు దృఢగాత్రుఁడై సుందరాకారుఁడయ్యెను. అష్టావక్రుఁడది చూచి యోగదృష్టివలన నాతని జన్మాదుల నెఱిఁగి యాతఁడు గంగను భూమికిఁ దీసికొని వచ్చి యాతని పితృపాదులను స్వర్గ మునకుఁ బంపు నని యాశీర్వదించి తన దారిని బోయెను.

అష్టావక్రుని పూర్వజన్మ కథ

అష్టావక్రమహర్షి యనేకసంవత్సరములు పుష్కర తీర్థమునను మాల్యవంతమునను బరమవైష్ణవుఁడై పరమజ్ఞానియై మహా తపస్సు చేసెను. పిమ్మట నొకనాఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు రాధాదిభార్యలు బలరామప్రభృతులుఁ గూడ రాఁగా బృందావనమున విహరించుచు జలక్రీడలఁ దనిసి యొక మఱ్ఱిచెట్టుక్రిందఁ గూరుచుండి సరససల్లాపము లాడుచుండఁగా నష్టావక్రమహర్షి వచ్చి శ్రీకృష్ణునకు సాష్టాంగ నమస్కారములొనర్చి యీశ్వరదత్తమగు స్తోత్రమున నిట్లని కీర్తించెను.

సీ॥ "ప్రకృతియ మూలంబు బ్రహ్మేశవిష్ణువుల్
శాఖలు సుర లుపశాఖ లఖిల
తపములు పుష్పముల్ విపులసంసారాది
కంబులు ఫలసమూహంబు లగుచుఁ
దనరు బ్రహ్మాండపాదమున కర్థి నా

కడమ సర్వాధారకుఁడవు తేజ రూపుఁ
డవును వరాకారుఁడవు మహాత్మ!

సర్వమయుఁడవు మఱియు స్వేచ్ఛామయుఁడవు
ముక్తిమయుఁడవు నఖిల ముముక్షులకును
ముక్తిదాయకుఁడవు జగన్మూర్తి నీవు
నీకు నతు లాచరించెద నీరజాక్ష!"

[బ్రహ్మవైవర్తము – శ్రీకృష్ణఖండము]

పిదప, అష్టావక్రుఁ డాపరమాత్మునియందు పవిత్రమగు తన మనస్సు లయ మొనర్చి శ్రీకృష్ణుని పాదములపైఁ బడి మరణించెను; వెంటనే యాతని తేజము దివ్యరూపమును ధరించి పుష్పక విమాన మధిష్ఠించి గోలోకమున కేఁగి ముక్తినందెను. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁ డాతని దేహమునకు దహనాది కృత్యములు స్వయముగా నొనర్చి యాతని కర్మతర్పణము లొసఁగి క్రియాకలాపములు పూర్తిచేసెను. ఇది యంతయుఁ జూచి యాశ్చర్య నిమగ్నయైన రాధ యాతని వృత్తాంతముఁ దెలుపు మని శ్రీకృష్ణునిఁ బ్రార్థించెను.

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁడు వా రందఱు సావధానమనస్కులై వినుచుండఁగా నష్టావక్రమహర్షిని గుఱించి యిట్లు చెప్పెను; "ఈ మహర్షి యష్టావక్రుఁ డను నా పరమభక్తుఁడు, జితేంద్రియుఁడు, మహాతపస్సంపన్నుఁడు, బ్రహ్మవంశస్థుఁడు. తొల్లి సృష్ట్యాదిని నా నాభికమలమునుండి బ్రహ్మను బుట్టించి విశ్వసృష్టి చేయ నియోగించితిని. ఆతఁడు సనకసనందన సనత్కుమారసనాతన నామధేయు లగు నల్వురు కుమారులఁ దన మానసమునుండి సృజించి వారిని సృష్టింపుఁ డని కోరెను. వారు స్త్రీసంపర్క మొల్లక బరబ్రహ్మానుసంధానమున నిత్య తపస్వులైరి. తరువాత వశిష్ఠాంగిరోమరీచి ప్రచేతసులు మున్నగు మానసపుత్త్రులఁ బుట్టించి వారిని జగత్సృష్టికై యజుఁడు నియమించెను. వారందఱు మహాతపస్సంపన్నులై తండ్రి పనుపున వివాహమాడి

పలువురు పుత్త్రులఁ బడసిరి. అందుఁ బ్రచేతునకుఁ గొంత కాలమున కసితుఁ డను కుమారుఁడు జన్మించి విష్ణుభక్తుఁడై తపోవృత్తి నుండెను. కొంతకాలమున కాతఁడును వివాహితుఁడై తన సతికి సంతానము కలుగని కారణమున విచారించుచుండఁగా నాకాశవాణి యీశ్వరుని గుఱించి తపింపు మని ప్రబోధించెను. అసితుఁడు నీశ్వరుని గుఱించి మహా తపము చేయ నాతఁడు ప్రత్యక్షమై రాధామంత్ర మను స్తోత్ర రాజము నుపదేశించి యంతర్హితుఁడయ్యెను. అసితుఁ డేకాంతమునఁ జిరకాల మామంత్రము జపించి రాధాకారుణ్యమునఁ దనభార్యయం దొక పుత్త్రునిఁగని దేవలుఁ డని నామకరణము చేసెను. దేవలుఁడును మాలావతియను రాజకుమారిని వివాహమై సంతానమును బడసి మహావిరాగియై తపోవృత్తి నుండెను. ఆతని తీక్ష్ణతపోనలము త్రిలోకములను వేధింపఁ జొచ్చెను. ఆతని తపోభంగమునకై యింద్రుఁడు రంభను బంపెను, ఆమె యెంత ప్రయత్నించిన నాతని హృదయము చలింపదాయెను. అందుచే నామె కోపించి "ఓ దేవలా! నీవు నన్నష్టకష్టములపాలు చేసితివి. నా యభీష్టము దీఱకుండఁ జేసితివి. కావున. నీవు మఱుజన్మమున నష్టావక్రుఁడవై జనింతు"వని శాప మిచ్చెను. అంత నామె వెడలిపోవుచు "దేవలా! నిన్ను నే ననవసరముగ శపించితిని. ఐన, నాశాప మమోఘము. నీ వష్టావక్రుఁడవై జనించియు నీ తండ్రి కృపవలన దివ్యశరీరుఁడవై మహాజ్ఞానివై ముక్తి నందఁగల" వని రంభ స్వర్లోకమున కేఁగెను. ఆతఁడే యేకపాద సుజాతలకు జన్మించి సమంగానదీస్నానమున దివ్యశరీరియై మహా తపోధికుఁడై నేఁడిట్లు ముక్తి నందినాఁ" డని శ్రీకృష్ణుఁడష్టావక్రుని చరిత్రముఁ జెప్పి యందఱతో నిజగృహమున కేఁగెను. *

అష్టావక్ర సంహిత

ఇట్లు ప్రత్యక్షముగా శ్రీకృష్ణుని పాదారవిందములఁ బ్రాణములు వీడఁ గనిన యష్టావక్రమహర్షి సుకృతవిశేషము వర్ణనల కంద

* బ్రహ్మవైవర్తపురాణము — శ్రీకృష్ణ ఖండము.

నిది. ఈమహర్షి జనకరాజర్షితోఁ జేసిన వేదాంత విచారణ మద్వైత వేదాంతసారము నద్భుతముగా వెలిపుచ్చునదై యష్టావక్రసంహిత యనుపేర శాశ్వతమై వెలసినది. ఈయష్టావక్రసంహితయందు ఆత్మోప దేశము, ఆత్మానుభవోల్లాసము, ప్రత్యాక్షేపద్వారోపదేశము, ఆత్మ జ్ఞానసంకీర్తనము, లయయోగము, జ్ఞానయోగము, అనుభవపంచ కము, బంధమోక్షవ్యవస్థ, నిర్వేదము, ఉపశమము, జ్ఞానము, స్వరూప సంస్థితి, ఆత్మసౌఖ్యానుభూతి, శాంతి, తత్త్వోపదేశము, విశేషోప దేశము, తత్త్వజ్ఞస్వరూపము, శాంతిశతకము, ఆత్మస్థితుని యనుభవము జీవన్ముక్తి యను నిరువది యధ్యాయములలో నాయా విషయము లద్భుతముగా వివరింపఁబడినవి. ఈసంహిత నిత్య పారాయణ యోగ్యము. అష్టావక్రుని బోధామృతమును గ్రోలి జనకరాజర్షి పొందిన యాత్మానంద మనిర్వాచ్యమైనది. ఈ సంహితయందలి "ఆకాశవదనంతోఽహం, ఘటవత్ ప్రాకృతం జగత్." "మహోదధి రివాహం స ప్రపంచో వీచిసన్నిభః" "అహంనా సర్వభూతేషు" మున్నగు నద్వైతవేదాంతఘీంకారవములు అష్టావక్రమహర్షిని ధన్యాతిధన్యుని జేసివైచినవి.

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

ఋష్యశృంగ మహర్షి

తొల్లి కశ్యపుఁడను మునిచంద్రునకు విభాండకుఁడను కుమారుఁ డుదయించెను. విభాండకుఁడు బాల్యము నుండియు నస్ఖలిత బ్రహ్మచర్యదీక్షతోఁ దపము చేయుచుండెను. ఒక్కనాఁ డాతఁ డొక్క మడువున నీళ్ళాడుచున్న సమయమున సురుచిర సురూపసుగుణ సుందరి యగు నూర్వశి యాతనిఁ గానవచ్చి తన విలాసహాసములఁ బ్రదర్శించి నంతఁ గామకృతమునఁ బతనమైన యా ముని యమోఘవీర్యముతో మిశ్రమైన జలము నొక మనుఁబెంటి త్రావి గర్భము ధరించెను.

ఋష్యశృంగుని జననము

ఈ మృగము పూర్వము చిత్రరేఖ యను నొక యప్సరస. ఆమె యింద్రసభలో నాట్యమాడుచుండఁగాఁ గొన్ని లేళ్ళచ్చటికి వచ్చెను. చిత్రరేఖ నేత్రములపై దృష్టినుంచి యానందించుచున్న యింద్రునిఁ జూడక యామె లేళ్ళఁ జూచెను. తనయానందమునకు విశేషభంగము గలిగించిన యా చిత్రరేఖ నింద్రుఁడు మృగివై పుట్టుమని శపించెను. అప్పు డామె శాపవిమోచనోపాయము కోరుకొనఁగా నింద్రుఁడు కరుణించి విభాండకుఁ డను మహర్షి వీర్యమువలన బుత్త్రునిఁ గనిన పిమ్మట శాపవిమోచన మగునని తెల్పెను. ఆ చిత్రరేఖయే మృగియై దాహము తీర్చుకొనుటకు విభాండకుఁడు స్నానము చేయు జలాశయమునకు వచ్చి జలముతో పాటాతని వీర్యమును గ్రోలి చూలా లయ్యెను.

కొంతకాలమున కా మృగము మనుష్యరూపము గల యొక పుత్త్రునిఁ గని యరణ్యమున విడిచి తనశాపమోక్షణము కాఁగా నింద్ర

లోకమున కేఁగెను. ఆ బాలుఁడు మనుఁబెంటికి జన్మించినవాఁ డగుట
నాతని నొసట నొక శృంగము నుండెను; దానిమూలమున నాతనికి
ఋష్యశృంగుఁ డను నామము కలిగెను. అతఁ డచటఁ బెరుఁగు
చుండఁగా నొకనాఁడు విభాండకుఁడు చూచి దివ్యదృష్టివలన నాతఁడు
తన పుత్త్రుఁడే యని గ్రహించి వానిని దనయాశ్రమమునకుఁ దీసికొని
పోయి పెంచుచుండెను. బాల్యమునుండియు ఋష్యశృంగుఁడు తండ్రి
యాశ్రమము దక్క నన్యమేమియు నెఱుఁగక పరమస్వాధ్యాయ
విదుఁడు నద్వితీయ బ్రహ్మచారియునై ఘోరతపము చేయుచుండెను.
అతని తపోవిశేషమున కచ్చెరు వందిన యింద్రుఁ డాత డెచ్చటనున్న
నచ్చట సువృష్టి కలుగు ననియుఁ బ్రజ లాధివ్యాధి రహితులై
సుఖ ముందు రనియు ననుగ్రహించెను.

రోమపాదుని వృత్తాంతము

ఇట్లుండఁగా నంగదేశమును బరిపాలించు రోమపాదుఁడను
రాజునకు సంతానము లేకపోయెను. ఈతఁడు దశరథుని మిత్త్రుఁడు.
ఒకనాఁ డతఁ డయోధ్య కరుదెంచి దశరథునకు సురభి యనుగ్రహమునఁ
గలిగినశాంత యను కూతుఁగాంచి ముద్దాడి యామెను బెంపిమ్మని
యడిగెను. కాని, దశరథునకును బిడ్డలు లేనికారణమున నాతఁ
డంగీకరింపఁ డాయెను. అంత దగ్గఱనున్న వసిష్ఠమహర్షి త్రికాలవేది
యగుట దశరథునితో శాంతను రోమపాదున కిమ్మనియు నామె
వలనఁ ద్వరలో నిరువురకును బురుషసంతానము కలుగు ననియుఁ
జెప్పెను. అందులకు వా రుభయులు నానందించిరి. తుద కాఱు
మాసములు దశరథునింట నాఱుమాసములు రోమపాదు నింట
శాంత యుండున ట్లంగీకరించి రోమపాదుఁడు శాంతనుదీసికొని యంగ
దేశమున కేఁగెను. తరువాత నాతఁడు పుత్త్రకామియై బ్రాహ్మణుల
కనేక దానధర్మములు చేయుచుండెను. ఒకనాఁ డొక బ్రాహ్మణుఁడు

బాలుని కొకగోవు నిమ్మని రోమపాదుని గోరెను. అంత నాతఁడు బ్రాహ్మణులు దురాశాపరు లని నిందించెను. ఒక్కగోవు నిచ్చుటకు బదులు సద్ద్విజజాతిని బుద్ధిపూర్వకముగాఁ దెగడిన యీ రాజును దండ్రికొడుకు లిరువురును గోపించి యంగరాజ్యము దుర్భిక్షమై యనావృష్టిదోష మందుఁగాక యని శపించి యీరాజ్యము నుండి వెడలిపోయిరి. తరువాత రోమపాదుఁడు పశ్చాత్తప్తుఁడై గత్యంతర మేమని మిగిలిన బ్రాహ్మణుల నడుగఁగా వారు ఋష్యశృంగుని చరితము వినిపించి యాతఁ డిటకు వచ్చిన నీ యవగ్రహదోషము వాయు నని చెప్పిరి. పిమ్మట రోమపాదుఁ డా బ్రాహ్మణులను బూజించి వారి యనుమతిని గొందఱు వారాంగనలను సర్వకలా పూర్ణ యను నామె యాధిపత్యమున ఋష్యశృంగునిఁ దోడ్కొని రాఁబంపెను.

సర్వకలాపూర్ణాదివేశ్యలు ఋష్యశృంగుని గొనిపోవుట

నవయౌవనలు నతివిలాసినులు నగు నా వారాంగనలు విభాండకుఁ డాశ్రమమున లేని తరుణమున ఋష్యశృంగునిపాలి కరు దెంచిరి. స్త్రీముఖము చూచి యెఱుఁగని ఋష్యశృంగుఁడు వారలు మునికుమారు లని యెంచి యర్ఘ్యపాద్యాదులీయ వారు స్వీకరింపక తాము తెచ్చిన దివ్యగంధ మాల్యములు సరసభక్ష్యములు విచిత్ర వస్త్రములు నిచ్చిరి. వారు పిమ్మటఁ దమ నృత్యగీతముల నాతని నానందింపఁజేసి వానిఁ గౌఁగిలింతల నొడలిపుడికిళ్ళ మోసపుచ్చి తమ యాశ్రమము సమీపముననే యున్న దనియు నందుఁ దపముచేయ రమ్మనియు నాహ్వానించిరి. పిమ్మట వారు విభాండకునకు భయ మొంది నాఁటికి వెడలిపోయిరి. ఋష్యశృంగుఁడు తండ్రిచెప్పిన యగ్ని హోత్రము వేల్వ మఱచి వారియొప్పునఁదగిలి వారితోఁ దపముచేయ నాసక్తుఁడై యుండెను. ఇంతలో విభాండకుఁడు వచ్చి సుతు నగ్నిహోత్రము వేల్వకుండుటకుఁ గారణ మడిగెను. అతఁ

దద్భుత సుందరాకారు లగు మునిబాలురు వచ్చిరనియు వారు కట్టిన చీర లతిమృదులము లనియు, వారిశరీరములు రమ్యసౌరభయుతము లనియు వారి కలకూజితము లానంద ప్రదము లనియు నం దొక మునిబాలుఁడు తన్నుఁ గౌఁగిలించుకొని నిజాస్య మాసన్నముచేసి యొకమృదుమధురశబ్దము చేసె ననియుఁ జెప్పి వారితోఁ దపము చేయుట కిష్టపడియుంటి నని పలికెను. విభాండకుఁ డవి రాక్షస మాయలనియు వారిదానములు వర్జనీయము లనియుఁ బ్రబోధించెను.

మఱునాఁడు విభాండకుఁ డెప్పటియట్ల వన్యఫలముల కరిగిన వెంటనే వేశ్యాంగన లరుదెంచి ఋష్యశృంగుని డాయుడాతఁ డమితా నందము నంది వారితో వారివనమున కేఁగుదేర నంగీకరించెను. వారును దమకోరిక యీడేఱినందుల కానందభరితులై మచ్చికతోడను మేలములగు ముద్దులతోడను నా ముగ్ధమౌని నంగదేశమునకుఁ దోడ్కొని వచ్చిరి. ఆతఁడు రాజాశ్రయ మగు దివ్యభవనమును జేరఁగనే యాతని నివాసశక్తిచే సర్వజన ప్రమోదముగాఁ గుంభవృష్టి కురిసెను. రోమపాదుఁ డమితానందము నంది శాంత నాతని కిచ్చి వివాహము చేయువెఱ నాలోచించుచు నాతనిఁ బూజించుచుండెను.

శాంతా ఋష్యశృంగుల వివాహము

ఒకనాఁడు ఋష్యశృంగుఁడు పరమసౌందర్యనిధియు వినయ విద్యావివేకశీలయు నగు శాంతను జూచి యామె యద్వితీయ సౌందర్యమునకు ముగ్ధుఁడై రోమపాదునిఁ బిలిచి యామె యెవ రని యడిగెను. రోమపాదుఁ డామె దశరథునిపుత్త్రి యనియు దశరథుఁడు దనమిత్త్రుఁ డగుట నామెను బెంచుకొనఁ దీసికొని వచ్చితి ననియుఁ జెప్పెను. అంత ఋష్యశృంగుఁడు దశరథుని వృత్తాంత మడిగెను. రోమ పాదుఁ డాతని చరిత్రమును దెల్పి తొల్లి దశరథుఁడు శాంతా స్వయం వరముఁ జాటుటయుఁ బరశురాముఁ డరుదెంచి యెల్లెరు రాజులతో

దశరథునిఁ జంప నుంకించుటయు వశిష్ఠమహర్షి కోరికపై దశరథుని కొమార్తెను బ్రాహ్మణునకే యిచ్చి వివాహము చేయవలెనని శాసించి చంపక విడిచి వెడలుటయుఁ జెప్పెను. ఋష్యశృంగుఁ డానందించి శాంతను వివాహ మాడఁగోరెను. రోమపాదుఁ డానందతరంగముల నోలలాడి వెంటనే వివాహ వైభవమును బురమందెల్లఁ జాటఁ బంపెను. తరువాత మహా వైభవముతో శాంతా ఋష్యశృంగుల వివాహము జరిగెను. ఋష్యశృంగుఁడును రోమపాదునివలన బహువిధ సమ్మానముల నందుచుఁ గాంచనమయ శయ్యాసనముల శాంతా సహితుఁడై రాజమందిరమునఁ జిరకాలము నివసించెను

ఈ సమయముననే రోమపాదునకుఁ బుత్త్రోత్పత్తి నిమిత్తమై ఋష్యశృంగుఁ డంగదేశమున నింద్రునిఁగూర్చి యొక యిష్టి చేయించెను. దానిమూలమున నింద్రుఁడు ప్రీతుఁడై రోమపాదునకుఁ బుత్త్రుఁ డుదయింప వరమిచ్చెను. తరువాత ఋష్యశృంగుని యాశీర్వచనముచే రోమపాదునకుఁ బుత్త్రసంతానము కలిగెను. నాఁటినుండి రోమపాదుఁడు దినదినవర్ధమాన మగు భక్తి తాత్పర్యముతో ఋష్యశృంగుని శాంతను బూజించుచు వారి యడుగులకు మడుఁగు లొత్తుచుండెను. *

శాంతా ఋష్యశృంగు లయోధ్య కేఁగుట

ఇంతలో నయోధ్యానగరమున దశరథునిచేఁ బుత్త్రకామేష్టిఁ జేయింపఁ దలంచి వశిష్ఠమహర్షి సనత్కుమారుఁడు తొల్లి చెప్పిన వృత్తాంత మంతయుఁ జెప్పి దశరథునిఁ బ్రేరేపించెను. దశరథుఁ డానందముతో వసిష్ఠుని బూజించి చతురంగ బల సమేతుఁడై యంగదేశమునకు ఋష్యశృంగుని గొనివచ్చుటకు బయలు దేఱెను. సచివులును దాను నంగదేశము సొచ్చి దశరథుఁడు రోమపాదునింటి కేఁగి దీప్తాగ్నివలెఁ దేజరిల్లుచున్న ఋష్యశృంగుని దర్శించి యనేక

* భారతము — అరణ్యపర్వము.

విధములఁ బూజించెను. రోమపాదుఁడు దశరథు ననేక విధముల సమ్మానించెను. అంత దశరథుఁడు, శాంతా సహితుండై ఋష్యశృంగుఁడును భార్యాసమేతుఁడై రోమపాదుఁడును దన గృహమునకు విచ్చేయవలయునని ప్రార్థించెను. శాంతా ఋష్యశృంగు లంగీకరించిరి. రోమపాదుఁడు తరువాత వచ్చెద నని కృతాలింగనుఁడై దశరథుని శాంతా ఋష్యశృంగులను వీడ్కొలిపి యయోధ్యకుఁ బంపెను.

శాంతా ఋష్యశృంగులతో దశరథుఁ డయోధ్యఁ బ్రవేశించు సరికి నగర మంతయు నద్భుతముగా నలంకరింపఁబడి యుండెను. పురసతులు లాజలు, అక్షతలు, దళత్కుసుమములు వారిపైఁ జల్లిరి. నానాజయవాదులైన జనులు మ్రొక్కిరి. అంతలో రాజప్రాసాదమును సమీపింపఁగానే రాజనిభాననలు మహితరత్నసమాన నీరాజనరాశితో నెదురువచ్చి వారికి హారతులిచ్చిరి. అంత దశరథుఁడు రథము దిగి ఋష్యశృంగుని గౌరవముతో మంగళతూర్యఘోషములతో లోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. పుణ్యస్త్రీలు శాంతాదేవి నంతఃపురమునకుఁ గొని పోయిరి. కౌసల్యా కైకేయీ సుమిత్రాదు లమితానందముతో 'అమ్మా! శాంతా! ఇఁక నీవు మా బిడ్డవు కావు. మాకుఁ బూజనీయవైన మహర్షి పత్నివి. వందనము లమ్మా!' యని మేల మాడిరి. శాంత చిఱునగవుతో వారిని గౌఁగలించుకొనెను. శాంతా ఋష్యశృంగుల కట ననుక్షణము నధిక పూజలు జరుగుచుండెను.

ఋష్యశృంగుఁడు దశరథునిచే నశ్వమేధ పుత్త్రికామేష్టులఁ జేయించుట

ఇట్లుండఁగా యజ్ఞనిర్వహణానుకూలమగు వసంతకాల మరుదెంచెను. బహుపాదములతోపాటు దశరథుని మనోవృక్షమును చక్కఁగాఁ జిగిర్చెను. అంత నాతఁడు ఋష్యశృంగుని జేరఁ బిలిచి పుత్త్రికామేష్టిచేయు మద్యమముఁ దెలుపఁగా నాతఁ డంగీకరించెను.

పిమ్మట వశిష్ఠమహర్షి యాదరమున దశరథుఁడు సరయూనది ప్రాంతమున నుత్తరముగా యజ్ఞశాల నిర్మింపించెను. అధ్వర సంభారము లన్నియు వెంటనే సమకూర్చెను. ఉత్తమోత్తములగు ఋత్విజులతోడను మహాత్ములగు మంత్రకోవిదులతోడను యజ్ఞము ప్రారంభమాయెను. మంత్రులధిపునానతిని సర్వము నిర్వహించి యాగాశ్వమును విడిచిరి. సంవత్సరము గడచి తిరిగి వసంత మాసన్నమగు సరికి యజ్ఞాశ్వము సురక్షితముగా వచ్చి చేరెను. అంత దశరథుఁడు గురువరుఁడగు వశిష్ఠునిఁ బూజించి యజ్ఞభారము సమస్తముఁ బూనవలెనని ప్రార్థించెను. వశిష్ఠుని యాజ్ఞచే నతి కర్మఠులు నుత్తమోత్తములగు బ్రాహ్మణు లిష్టకాసహస్రములు దెచ్చిరి. కుండమండపవేదికాదులు, స్నానాగారములు, కాయమానన ములు మున్నగున వన్నియు నిర్మింపఁబడెను. జనకమహారాజు కేకయ రాజు సింధుదేశవిభుఁడు మున్నగువారాహూతులై వచ్చిరి. ధరణీసురు లెల్లరు విచ్చేసిరి. అంత వశిష్ఠప్రముఖులును భూసురోత్తములును ఋష్యశృంగునిఁ బురస్కరించుకొని యజ్ఞకర్మారంభమున విహిత క్రమమున నాయశ్వమేధమును సమాప్తి నొందించిరి. దశరథుఁ డనేక భూరిదక్షిణల బ్రాహ్మణోత్తముల సంతసింపఁ జేసెను. అంత దశరథుఁడు ఋష్యశృంగునిఁ జేరి "మహాత్మా! మీ దయావిశేషమున నధ్వరము పూర్తియైనది. ఇఁకఁ దాముపుత్రకామేష్టిఁ బ్రియమునఁ జేయుఁ" డని ప్రార్థించెను. ఋష్యశృంగుఁడు నంగీకరించి నానా మంత్రపూతముగా నాహుతుల నగ్నికిడుచుఁ బుత్రకామేష్టి చేయు చుండ నా పావనహోమాగ్ని వలనఁ బ్రాజాపత్యపురుషుఁడు దేవ నిర్మితము నారోగ్యవర్ధనమును బుత్రోత్పత్తికరమును నగుపాయసము నొకపవిత్ర హేమపాత్రమునఁ దెచ్చి దశరథున కొసఁగి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. ఋష్యశృంగుఁడు దశరథునిఁ బ్రియమారఁ బిలిచి యా పాయసము నాతని భార్యలకుఁ బంచి యిమ్మని చెప్పెను.

పాయసము కౌసల్యకు సగమును మిగిలినసగములో సగము సుమిత్ర కును మిగిలినదానిలో సగము కైకకును ద్రావనిచ్చి యవశిష్టమయిన యష్టమాంశమును మరల సుమిత్రకు నీయ దానిని వారు మువ్వురుఁ బ్రీతి మెయిఁ గ్రోలిరి. దీనిమూలముననే తరువాత గొంతకాలమునకు వారికిఁ గ్రమముగా శ్రీరామ భరతలక్ష్మణ శత్రుఘ్ను లుదయించిరి. పరమశోభాయమానమై యాగము సాంతము కాఁగా ఋష్యశృంగుఁడు శాంతాసహితుఁడై విభాండకుని యాశ్రమమునకుఁ బోయెను. విభాండకుఁడు పుత్త్రుని జగద్ధితమతి కానాఁడే దివ్యదృష్టిఁ దెలిసికొని యుండెఁ గావునఁ గొమరుని గోడలి నెంతయు నాదరించెను. వసిష్ఠున కరుంధతివలె, అత్రి కనసూయవలె, అగస్త్యునకు లోపాముద్రవలె శాంతయు ఋష్యశృంగుని సేవించి చతురంగుఁడను నుత్తమపుత్త్రునిఁ గనెను.*

ఋష్యశృంగుని ద్వాదశవార్షికయాగము

తరువాత ఋష్యశృంగుఁడు కొంతకాలమునకు ద్వాదశవార్షికయజ్ఞము నిర్వర్తించెను. ఆ యజ్ఞమునకుఁ జూలాలైన సీతయు నామె ప్రియమునకై శ్రీరాముఁడు నతనికై లక్ష్మణుఁడు నుండి పోవుటచే వారుదక్క నందఱును విచ్చేసిరి. శుభయజ్ఞ పరిసమాప్తి యైనవెనుక నందఱు వెడలిపోయిరి. †

ఋష్యశృంగ స్మృతి

ఋష్యశృంగమహర్షి యొక్కస్మృతి కర్తగాఁ గాన వచ్చుచున్నాఁడు. ఆచారాశౌచ శ్రాద్ధ ప్రాయశ్చిత్తమునకు మితాక్షరాపరార్కస్మృతి చంద్రిక లీ స్మృతినుండి తత్సంబంధ శ్లోకముల నుదాహరించినవి. మితాక్షరమున శంఖుని దని పేర్కొనఁబడిన యొక శ్లోక

* రామాయణము. † ఉత్తరరామాయణము.

మును అపరార్కము ఋష్యశృంగ స్మృతిలోని దని పేర్కొన్నది. *
స్మృతిచంద్రిక "అపి నాససా యజ్ఞోపవీతార్థాన్ కుర్యాత్, తదభావే త్రివృతా సూత్రేన" అన్నవచనము ఈ స్మృతిలోని దని పేర్కొన్నది. సమగ్రమగు స్మృతి యింకను లభింపవలసియున్నది.

ఋష్యశృంగుడు మహోత్తమతపశ్శాలియై శ్రీరామాదుల లోకమునకుఁ బ్రసాదించిన పరమపుణ్యాత్ముఁడు కావున నాతని నామస్మరణ మతిపవిత్రము.

* "పూర్వనష్టం తు యో భూమి మేకశ్చేదుద్ధరేత్ క్రమాత్
యథాభాగంతు లభంతేన్యే దత్వాంశంతు తురీయకమ్."

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

కపిల మహర్షి

తొల్లి కర్దమప్రజాపతి కృతయుగమున విశ్వసృష్టికై బ్రహ్మచే నియోగింపఁబడి సరస్వతీనదీతీరమున కేఁగి పదివేల దివ్యసంవత్సరములు తపముచేసెను. ఆతఁ డొకనాఁడు జపసమాధి నేకాగ్రచిత్తుఁడై విష్ణుమూర్తిని ధ్యానింపఁగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమై దేవహూతివలనఁ దొమ్మండ్రు కూఁతులును దన యంశముచే నొక కుమారుఁడును నాతనికి జన్మించునని వరమిచ్చి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. తరువాతఁ గొంత కాలమునకే దేవహూతికిఁ గర్దమునివలనఁ గళ, అనసూయ, శ్రద్ధ, హవిర్భువు, గతి, క్రియ, ఖ్యాతి, అరుంధతి, శాంతి యను తొమ్మండ్రు కూఁతుం డ్రుద్భవించిరి. పిమ్మటఁ గర్దముఁడు సన్న్యసింప నెంచఁగా దేవహూతి యాతని పదములకు మ్రొక్కి "దేవా! కూఁతుండ్రకు యుక్తకాలమున వివాహముచేసి యాపై నాకు జ్ఞానోపదేశము చేయఁగల సుకుమారుని దయచేయుఁడు నేను తరించిన పిమ్మటఁగాని తాము సన్న్యసింప వల" దని వేదనా భరమునఁ బలికెను. కర్దముఁ డామె గర్భమున నచిరకాలముననే జనార్దనుఁడు సుతుఁడై పుట్టును గాన నాతని పాదపద్మములు పూజించుచుండుమనియు నా కుమారుఁడే యామె శంకాగ్రంథి విచ్ఛేదము చేయుననియుఁ జెప్పి గృహముననే యుండెను.

కపిలుని జననము

దేవహూతి భర్తవాక్యానుసార మట్లు భగవంతునిఁ బ్రార్థించుచుండఁగాఁ గొంతకాలమునకుఁ గార్దమ మైనతేజమున విష్ణుమూర్తి దేవహూతిగర్భమును బ్రవేశించి కాలక్రమమున దనుజారి శమీతరుకోటరమున వైశ్వానరుఁ డావిర్భవించినట్లామె గర్భమున గుమారుఁడై

జన్మించెను; అప్పు డాకసమున దేవతూర్యఘోషములు తుముల మయ్యెను. దేవతా బృందములు మందారవృష్టిఁ గురుసిరి; గంధర్వ కిన్నర గానములు నప్సరోవనితల యాటపాటలు నొప్పెను. పిమ్మట నారాయణుని దర్శించుకొఱకు మరీచిప్రముఖమునిగణసేవితుఁడై చతుర్ముఖుఁడు వచ్చి కపిలుని దర్శించి దేవహూతి కర్దముల కాతని నెఱిఁగించి మరీచిని దిగవిడిచి సనకసనందన నారదులతో నంతర్హితుఁ డయ్యెను.

కపిలమహర్షి తండ్రికిఁ గర్తవ్యము బోధించుట

పిమ్మటఁ గర్దమ ప్రజాపతియుఁ దన దుహితల వివాహ మాడుటకు మహర్షులఁ బిలువఁ బంచి వారు వచ్చినవెంటనే మరీచికిఁ గళను, అత్రిమహర్షి కనసూయను, అంగిరసునకు శ్రద్ధను, పులస్త్యునకు హావిర్భువును, పులహునకు గతిని, క్రతువునకుఁ గ్రియను, భృగువునకు ఖ్యాతిని, వసిష్ఠుని కరుంధతిని, అథర్వునకు శాంతిని నిచ్చి నిజకులాచారానుసారముగా మహావైభవముతో నుద్వాహము లొనర్చి యల్లుండ్రను గూఁతుండ్రనాశీర్వదించి సంభావనాసంభావితులఁజేసి వారివారి గృహముల కంపివేసెను. తరువాతఁ గుమారుఁడగు కపిలమహర్షి నేకాంతమునకుఁ దీసికొనిపోయి వందనమాచరించి "మహాత్మా! పరమేశ్వరుఁడ వగు నీవు నీమాటలు తప్పకుండ నా గృహమునఁ బుట్టితివి. సంసార చక్రపరిభ్రామ్యమాణుల మగుచు గ్రామ్యుల మగు మా వర్తనములు గణింపక యనుగ్రహించి నాకు ముద మొదవించితివి. దాన నేను ఋణత్రయములనుండి తొలఁగితిని. ఇఁక యోగసమాధి నిరతి నీపాదారవిందములు డెందమునఁజేర్చి శోకములఁ బాసి యేకాంతస్థలమున సంచరించెద" నని పలికెను. అంతఁ గపిలమహర్షి "వరమునీంద్రా! నిర్హేతుక దయాగుణమున నావాక్యముల ననుసరించి నీయింటఁబుట్టితిని. నేను నన్మునివేషము ధరించుట నాకొఱకుఁ గాదు. మహాత్ములైన మునులకుఁ దత్త్వబోధము చేయుటకే యని తెలిసికొనుము. సన్న్యస్త సకల కర్ముండవై నన్నే భక్తితో

భజింపుము. మోక్షము నొందెద" వని కర్తవ్యము బోధించెను. అంతఁ గర్దముఁడు నాతని కధికభక్తి ననేక వందనములు చేసి మునిగణ సేవిత మగు వనమున నిస్సంగుఁడై, యాత్మైక శరణతత్పరుఁడై పర బ్రహ్మమును జిత్తముల నిలిపి సమత్వ శాంత శేముషీగరిష్ఠుఁడై, ధీరుఁడై నిఖిలప్రపంచము వాసుదేవమయముగా నెంచి భక్తిభావమున భాగవతగతిం జెందెను. ఇటఁ గపిలమహర్షి బిందుసరమునఁ దీవ్ర తపోనియతి నుండెను.

కపిలమహర్షి దేవహూతికి మోక్షమొసఁగుట

అంత దేవహూతియుఁ గొమరుని దర్శించి యాతని శరణంబు వేఁడి రక్షింపుమని యాశ్రయించెను. కపిలమహర్షి యాత్మ నలరి దేవహూతికి జీవునిచిత్తము సంసారమునఁ దగులుకొని త్రిగుణాసక్త మగుననియు, నదియే నారాయణాసక్తమైనచో మోక్షకారణమగు ననియుఁ జెప్పెను. పిమ్మట నాతఁడామెకు సాంఖ్య యోగమును, భక్తియోగమును బోధించెను. తరువాత దేవహూతి కపిలోక్తమార్గ మున గురుయోగశక్తిచే నంబరమున కెగసి వాసుదేవ చరణాంబురు హాన్యస్త చిత్తయై శ్రీహరియందుఁ గలిసెను. ఆమె మోక్షమున కేఁగిన క్షేత్రము "సిద్ధిపద" మని ప్రసిద్ధికెక్కెను. అంతఁ గపిల మహర్షియు సిద్ధచారణాదులు గొలువ సముద్రునిచేఁ బూజాదులందెను. అతఁడనంతరము సాంఖ్యాచార్యాభిష్టుతమగు యోగము నవలంబించి శాంతి సమాహితుఁడై పితృాశ్రమమును వీడి యుదగ్భాగమున కేగెను. *

కపిలమహర్షి వేదప్రామాణ్యబుద్ధి

ఒకప్పుడు కపిలమహర్షి యుత్తమాకృతి యగు గోవునుజూచి వేదస్వరూపమని పలికియు నిర్లక్ష్యముగ నుండెను. కొంత దూరమున

* భారతము — హరివంశము.

నున్న సూర్యరశ్మి యను సంయమి కపిలునకు వేదములయం దేభావ మున్నదో యెఱుఁగఁ గోరి సూక్ష్మరూపమున నా గోవును బ్రవేశించి "మహర్షివర్యా! వేదములు దాంభికత్వాపాదకము లని యతులు పల్కుదురు. నీవు నా యభిప్రాయముతో నుంటివా?" యని యడి గెను. అందులకుఁ గపిలమహర్షి వేదములయందు నా కాదరానాదర భావములు లేవు. కాని, సంసారు లెల్లరకు వేదవిహితాచారము వల యును. పాణి యుపస్థము నుదరము వాణి యనునవి మూయరాని వాకిళ్ళు. వానిని మూయఁగల్గిన బుధునకుఁ దపోదానవ్రతాదులు గాని వేదప్రామాణ్యముకాని కావలసిన పనిలే" దని చెప్పెను. అంత స్యూమరశ్మి సంతసమున గోగర్భమునుండి బయటపడి కపిలునకు నమ స్కరించి 'సత్య మెఱుఁగఁగోరి యట్లు గోగర్భమునఁ జొచ్చి ప్రశ్నిం చితిని. మన్నించి వేదప్రామాణ్యమును గుఱించి నా మనశ్శాంతి కొఱకింకను జెప్పు' మని వేఁడుకొనెను. అంతఁ గపిలమహర్షి వాని భావ మెఱిఁగి "వేదములే లోకమునకుఁ బ్రమాణములు. శబ్దబ్రహ్మ పరబ్రహ్మలలో శబ్దబ్రహ్మము మూలమునఁ బరబ్రహ్మము గ్రహింప వచ్చును. బ్రాహ్మణు లుత్తములై వేదచోదితకర్మములఁ జేయుచు శాశ్వతపదము నందవచ్చును. వేదతాత్పర్యమరసి వేదితవ్య మెఱుఁ గువారలే వేదజ్ఞులు. ఇట్లు కానివారు వేదపాఠకులు; సర్వము వేద పరినిష్ఠితము. కావున, నేను వేదమానిత బ్రాహ్మణులకు నమస్క రింతు" నని పలికెను. ఈ మాటలు విని స్యూమరశ్మి యానందించి వెడలిపోయెను.*

కపిలమహర్షి పుండరీకు ననుగ్రహించుట

తొల్లి పుండరీకుఁ డను మహారాజు మృగయా వినోదార్థము సపరివారుఁడై వనముఁ జొచ్చి యథేచ్ఛము మృగముల వేఁటాడి డప్పిగొని కపిల మహర్షి యాశ్రమ ప్రాంతమునఁగల సరోవరమునందు

* భారతము — అనుశాసనికపర్వము.

చల్లనివి, తియ్యనివి. స్వచ్ఛమైనవి యగు నీళ్ళుత్రాగి యట నొక లేడి యా ప్రాంతమునఁ బరుగిడుట చూచి యారాజు దానిపై నొక బాణమును విడిచెను. ఆ బాణము తగిలి యాలేడి కపిలముని యాశ్రమము కడకు వచ్చి పడి మరణించెను. అది చూచి కపిలుఁడు తన యాశ్రమమున నిట్టిహింస కావించిన మూర్ఖుఁ డెవఁ డని లేచి యటఁ దిరిగి యొక చెట్టునీడను విల్లమ్ములతోనున్న రాజును జూచెను.

కపిలునిగాంచి పుండరీకుండు గడగడ వణఁకుచు లేచివచ్చి భక్తితో నమస్కరించి కులగోత్రములు చెప్పకొని తన తప్పిదమును మన్నింపుమని కోరెను. అంత నా మహర్షి యాతనితో నిట్లనెను. "ఓయీ! క్షణభంగురమగు జీవితము గల మానవుఁడు పశువుకన్న బుద్ధిబలమున మిన్నయయ్యు, ఏపాపమెఱుఁగని, నోరులేని, సాధు జంతువులఁ జంపుటవలన మహాపాపము గడించును. నీ విట్లు దారుణ కర్మ మొనరించుటకుఁ గారణమేమి! రక్తమాంసాది మయ మగు నీ దేహముపై నీకెట్టి మమత కలదో ఆలేడికి దాని దేహముపై నట్టి మమత యుండదా? తుచ్ఛమగు నీ విలాసమునకై పసికందు, పుణ్యజీవి, యగు నీ లేడి నిండు ప్రాణములను బలిగొంటివే? నిన్నిప్పు డేమిచేసినను దప్పులే" దని యాతని నెంతయు నిందించి వైరాగ్య ముపదేశించెను.

పుండరీకుఁ డా మహామహుని మాటలు శూలములవలెఁ గ్రుచ్చుకొనఁగా సిగ్గుపడి పశ్చాత్తాపమంది తాను జేసిన దోషమున కా మహర్షి యెదుటనే ప్రాణత్యాగము చేసికొనఁ దలఁచి వాడియగు కత్తి నొర నుండి తీసి తన శిరముఁ ద్రుంచుకొనఁ బోవునంతఁ గపిలుఁడు కనికరించి యాతని నాత్మహత్యనుండి కాపాడెను. పుండరీకుఁడు కపిలుని పాదములపైఁ బడి జ్ఞానభిక్షఁ బెట్టుమని ప్రార్థించెను.

అంతఁ గపిలమహర్షి యాతని కిట్లు బోధించెను. "రాజా! మోక్ష మపేక్షించు మానవుఁడు పూర్వదానఫలమునఁ గలిగిన సంప

దలు క్షణికములనియు, పరహింసా వ్యాపారములు పాపహేతువు లనియు నెఱిఁగి భయపడుచు గురుపాదము లాశ్రయించి తత్త్వ మెఱిఁగి దృఢనిశ్చయుఁడై మెలఁగ వలయును, అట్లు మెలఁగువారు మూఁడు రకములు; అంకురితులు, పుష్పితులు, ఫలితులు, మోక్ష ధర్మాపేక్షగలవా రంకురితులు; సదాచార నిరతులు పుష్పితులు; జీవన్ముక్తులు ఫలితులు. వీరు గురుబోధితజ్ఞానమున మోక్షమందు దురు." ఇట్లు బోధించి కపిలుఁ డాతనిని వీడ్కొలిపి నిజాశ్రమము నకు విచ్చేసెను.

తదనంతరము పుండరీకుఁడు సర్వసంపదలను రోసి వైరాగ్య యుతుఁడై కపిలమహర్షి యాశ్రమమునకు విచ్చేసి తన్ను శిష్యునిగా ననుగ్రహించి తపముచేయ ననుమతింపు మని యాతనిఁ గోరెను. కపిలుఁ డాతనిఁ గన్నెత్తిచూడక నోటఁ బలుకక తృణీకరించెను. కాని, పుండరీకుఁడు పదమూఁడు దినము లటనే జలాంజలిత్రయ పానమాత్ర మునఁ గదలక మెదలక కపిలునే ధ్యానించుచు నుండెను. పదునాలవ దినమునఁ గపిలుఁడు శిష్య సహితుఁడై సంధ్యాద్యనుష్ఠానములఁ దీర్చి యాతనిఁ బలుకరించి యాతని మనస్సు రాజ్య సతీ పుత్త్రాదులపై మరలింప యత్నించెను. కాని పుండరీకుఁడు నిజమగు విరాగమున నుండుటచేఁ జలింపఁడాయెను. కపిలుఁ డపుడు సంతసించి యాతనికిఁ గర్మ భక్తి వైరాగ్య జ్ఞాన యోగములు బోధించి

"పరాయ పరరూపాయ
పరమాత్మన్ పరాత్మనే
నమః పరమ తత్త్వాయ
పరానందాయ ధీమహి"

అను మహామంత్రము నుపదేశించి యనుగ్రహించెను.

పుండరీకుఁ డట్లు కపిలమహర్షినే గురువుగా భావించి యాతని యుపదేశామృతమునఁ బునీతుఁడు శ్రద్ధా భయభక్తియుక్తుఁడై చిర

కాల మా మంత్రమును జపించి విష్ణుదేవుని ప్రత్యక్షము చేసికొని యాతని కటాక్షమున మోక్షమునందెను. *

కపిలమహర్షి సగరపుత్త్రుల భస్మముచేయుట

మఱియొకప్పుడు సగరచక్రవర్తి విష్ణుప్రీతికొఱకై యనేకాశ్వమేధయాగములఁ జేసి తృప్తిగనక మఱియొక మఖమును జేయ హయమును విడిచెను. అసూయాగ్రస్తుఁడై యింద్రుఁ డాగుఱ్ఱమును నాగలోకమునకుఁ దీసికొనిపోయి యట నొకచోఁ దపోనియతి నున్న కపిలమహర్షి యాశ్రమ సామీప్యమునఁ గట్టివైచి వెడలిపోయెను. యాగాశ్వ సంరక్షణమునకై సగరుఁడు నిజపుత్త్రులఁ బంపెను. వారు చని యేడుదీవులు వెదకి యశ్వముఁ గానక భూమిఁ ద్రవ్వి పాతాళలోకమున కేఁగిరి. అందుఁ దిరిగి వారు కపిలమహర్షి యాశ్రమ ప్రాంగణమున నున్న యశ్వముఁ జూచి యాతఁడే దానిని హరించి యుండె నని భావించి యాతనిఁ జంప నేఁగిరి. కపిలమహర్షి కను దెఱచి చూచెను. వెంటనే సగరపుత్త్రు లరువది వేల మందియు భస్మీభూతులై పోయిరి. తరువాత సగరుఁడు మనుమఁడగు నంశుమంతునిఁ బంప నాతఁడు పాతాళమున కేఁగి యందుఁ గపిలాశ్రమ సామీప్యమున భస్మరాసుల పొంతనున్న యశ్వమును జూచి కపిలమహర్షికిఁ బ్రణమిల్లి యనేక విధములఁ బ్రార్థించెను. కపిలుఁడు "బుద్ధిమంతుఁడా! గుఱ్ఱమును దోలుకొనిపోయి మీ తాత జన్నముఁ బూర్తిసేయింపుము. వెఱ్ఱులై నీతండ్రు లిట భస్మమైరి. గంగాజలములు వీరిపైఁ బ్రవహించిన వీరికి ముక్తికల్గు" నని యనుగ్రహించెను. అంశుమంతుఁడు కపిలు ననుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడై తండ్రుల దుఃస్థితికి విచారించి యాగాశ్వమును గొనిపోయి తాత యశ్వమేధమును బూర్తి చేయించెను. తుదకు భగీరథుఁడు గంగా జలమును బాఱింపఁ జేసి సగరపుత్త్రులకుఁ బుణ్యలోకము లొసఁగెను. †

* మత్స్యపురాణము. † భారతము, భాగవతము — బ్రహ్మాండపురాణము.

పూర్వ మొకప్పు డశ్వశిరుఁ డను మహారా జనేక యాగ ములఁ జేసి యనేకవిధముల బ్రాహ్మణులను సత్కరించుచుండెను. కపిలమహర్షి యశ్వశిరుని యోగ్యత యెఱిఁగి యాతనిఁ గటాక్షించు నుద్దేశముతో నొకమాఱు జైగీషవ్యుఁ డను ముని వెంటరాఁగా నశ్వ శిరుని గృహమున కేఁగెను. నాఁ డశ్వశిరుఁడు యజ్ఞదీక్షితుఁడై బ్రాహ్మణుల కనేకభూరి దక్షిణ లిచ్చి సమ్మానించెను. ఆతఁడు కపిల జైగీషవ్యుల నెంతయు నాదరించి పలువిధములఁ బూజించెను. తరు వాత నశ్వశిరుఁడు కపిలమహర్షికి మ్రొక్కి "మహాత్మా! మీరాకచే నేను ధన్యుఁడనైతిని. విష్ణుమూర్తి కటాక్షసంపాదనకు నే నేమి చేయవలయునో తెలుపుఁ"డని కోరెను. అంతఁ గపిలమహర్షి "రాజా! నేనే విష్ణుమూర్తిని. నన్నుఁ బూజించిన నీవు కృతార్థుఁడ వగుదువు. నేనుగాక వే ఱొక విష్ణుమూర్తి కలఁడని యెంచుటకన్న నవివేకము లే"దని పల్కెను. అశ్వశిరుఁడామాటల కాశ్చర్యము నంది యాతని యహంభావమున కసహ్యించుకొనెను. కాని, కపిలమహర్షి నేమియు ననఁ జాలక "మహాత్మా! విష్ణుమూర్తిని నేనెఱుఁగుదును. ఆతఁడు శంఖచక్రగదాపాణి గరుడవాహనుఁడు గదా! నీవే విష్ణు మూర్తివన్న నవి నీకు లేవుగదా" యనెను. ఈమాట లశ్వశిరుని నోటినుండి వెలువడఁగానే కపిలమహర్షి విష్ణుస్వరూపుఁడై శంఖచక్ర గదాపాణి యయ్యెను. జైగీషవ్యుఁడును గరుడుఁడై యాతని వాహన మయ్యెను. అంత నశ్వశిరుఁడు తన నేత్రములను నమ్మఁజాలక యిది యంతయు మోసమనియు విష్ణుమూర్తి కమలనాభుఁ డనియు బ్రహ్మ యందుండి జన్మించెననియు నట్లు లే దేమని యడిగెను. వెంటనే కపిల మహర్షి కమలనాభుఁ డయ్యెను. అంత జైగీషవ్యుఁడు బ్రహ్మయై నిలచెను. ఐన, నశ్వశిరుఁడు నమ్మఁజాలక యిది యంతయు మోసమే యనియుఁ గపిలమహర్షి విష్ణుమూర్తి కాఁ డనియు ననెను. వెంటనే

కపిలుని మాహాత్మ్యమున సభాసదు లెల్లరంతర్ధాన మైరి. యజ్ఞశాల దుష్టమృగములతో నిండిపోయెను. అశ్వశిరుఁ డతిభయాకుల చిత్తుఁడై కపిలమహర్షియే విష్ణుమూర్తి యను పూర్ణవిశ్వాసము కలుగఁగాఁ దిరిగి యాతనిఁ బ్రార్థించెను. వెంటనే కపిలుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. సభాసదులు వచ్చిరి. దుష్టమృగము లంతర్ధానమయ్యెను. అశ్వశిరుఁడు కపిలమహర్షి పాదములపైఁ బడెను. కపిలమహర్షి యాతనిఁ గటాక్షించి "రాజా! నీవు విష్ణుభక్తుఁడవు. విష్ణునెట్లు వశపఱచుకొనఁ గలనని యడిగితివి. బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతము విష్ణుమూర్తి రూపమే యని గ్రహించిన, నాతఁడు నీకు వశుఁ డగును. విష్ణుఁడు సర్వాంతర్యామి సర్వము నని నిరూపించుట కిట్లు చేసితిని. ఇఁకనైన నీ వది గ్రహించి కులోచిత ధర్మములను వేదవిహితాచారములను నెఱవేర్చుచు సుజ్ఞానము నందిన మోక్షము నందఁగలవని బోధించి కపిలమహర్షి జైగీషవ్యునితో వెడలిపోయెను.*

కపిలుని సాంఖ్యసిద్ధాంతము

కపిలమహర్షి సాంఖ్యయోగమును బోధించిన మహాత్ముఁడు, "విషయములవిధము తెలిసికొని శ్రుతివాక్యములచే వాని తత్త్వమును గ్రహించి దృఢజ్ఞానముచే వానిని విడిచిపెట్టవలయును. ఆయువు క్షణిక మనియు సుఖదుఃఖములు కాలగతి వచ్చు ననియు నెఱుఁగవలెను. కర్మతత్త్వము వేద చోదనముల విధము గ్రహించి సత్త్వరజస్తమోగుణములచే బుద్ధికిఁ గలుగు ప్రవర్తనముల గుర్తెఱుఁగవలయును. పంచేంద్రియములు గోష్ఠమునందు. నగ్ని వాయువులు బయలను, పావకునందుఁ దోయములును, భూమి తోయములందును, బలము కౌశికునందును, గ్రాంతి యుపేంద్రునందును, నర్థమున లోభమును, మనస్సున బుద్ధియు, రజస్సునఁ దమస్సును, సత్త్వమున రజస్సును దగులును. సత్త్వ మాత్మఁ దగులును. ఆత్మఁడు నారాయణుఁ

* వరాహపురాణము.

డనియు మహేశుఁ డనియు నొప్పుచుండును; ఆత్మఁడు పరమునఁ దగులును; పరము మోక్షమునఁ దగులును మోక్ష మింక నెందును దగులదు, పదునారు వికారములు గల ప్రకృతి యాత్మ కాశ్రయము. ఆత్మఁడు ప్రకృతివికృత్యతీతుఁడు. ఆత్మనకు రెండురూపములున్నవి. ఒకటి విషయములందును రెండవది మధ్యస్థభావమునందును బ్రవర్తిల్లును. ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానములను నైదువాయువులు నాతనివి. వీనివిధము నెఱిఁగినఁ గలుగుజ్ఞాన మంతరాత్మునిఁ జూపును. గర్భ వాస దుఃఖము, జన్మవ్యథ, బాల్యవిమూఢత్వము, రాగము, క్లేశము, వార్ధక్యము, వీని వలనఁ గలుగు కృపణతలు గుర్తెఱిఁగి సంగముఁ బాసి యాత్మునిఁ గని మోక్ష మందఁదగును. దేహగుణాదిదోషముల నెల్లఁ ద్రోచు మార్గములను గ్రహించి యామార్గ పరిచయమున విష్ణు మాయచేఁ దోఁచు విశ్వమంతయు బుద్బుద ప్రాయముగా ఫేన సదృశమై మృద్ఘటములఁబోలి యున్న దని గ్రహించి దానిని లక్ష్య పెట్టక మోక్షమార్గము నరయుటయే సాంఖ్యము. కపిలమహర్షి బోధించిన యీ సాంఖ్యదర్శనము ప్రజాపతిపూజ్యమై, వేదశాస్త్ర పురాణ విదిత పరిజ్ఞానముల కెల్లఁ జేరుగడయై బ్రహ్మభావ భాజన తకు సరిలేని సమ్యగుపాయమై వెలసినది. ఇదియే షడధ్యాయవిల సితమై, త్రివిధ దుఃఖాత్యంత నివృత్త్యత్యంత పురుషార్థాదికనిగదనమై "కపిలస్మృతి" యనఁ బరగుచున్నది.*

కపిలుని భక్తియోగము

కపిలమహర్షి మాతృదేవికి భక్తియోగమును బోధించెను. తామస రాజస సాత్త్విక మను భేదములఁ ద్రివిధముల భక్తియోగము నిట్లు నిరూపించెను. 'నిత్యము హింసాపరుఁడై దంభ మాత్సర్యాదుల కాలవాలమై యొప్పు చున్నను, భేదదర్శియై భగవద్భక్తుఁ డగు వాఁడు తామస భక్తుఁడు. విషయ సుఖములఁ బ్రవీణుఁడై

* భారతము — శాంతిపర్వము.

వైశ్వర్యాదుల ననుభవించుచున్నను భగవద్భక్తి విడువని వాఁడు రాజస భక్తుఁడు. పాప పరిహారమునకై భగవదర్పణ బుద్ధితోఁ గర్మములు చేయుచు జన హితకారియై భక్తుఁ డగువాఁడు సాత్త్విక భక్తుఁడు. పరమేశ్వరుని గుణములను వినుటచేఁ గలిగిన భక్తిచే నైన నాతనిపై మనస్సును నిల్పినవాఁడును బరమభక్తుఁ' డని కపిలుఁడు భక్తియోగమును దదనంతఫలమును విశదీకరించెను*

కపిలమహర్షి రావణునకు విశ్వరూపము చూపుట

కపిలమహర్షి యొకప్పుడు పశ్చిమ సముద్ర తీరమున నొక యరణ్యములోఁ బద్మాసనస్థుఁడై కన్నుఁగవ మూసికొని యాత్మ యోగ సుఖ మందుచుండెను. అప్పుడు రావణుఁడు వరగర్వముచే బలవంతుల నందఱను జయించు నుద్దేశముతోఁ దిరుగుచుఁ గపిల మహర్షిని గాంచెను. రావణుని కంటికిఁ గపిలమహర్షి నేత్రాంచల ముల నగ్నిశిఖలు, బాహువుల యందు బహుశితాయుధములు, శరీర మందెల్ల మరుద్వసు రుద్ర సంఘములు గానవచ్చి దుస్సహముగాఁ గాన వచ్చెను. మఱియుఁ గపిలమహర్షి యురమున లక్ష్మీదేవియు, శల్య ముల మరుద్గణములు, కడుపున సముద్రములు, కన్నులలో సూర్య చంద్రులు, ధాత, విధాత, రుద్రాదులు మున్నగువారెల్లరు నాతని శరీరమునఁ గానవైరి. రావణుఁ డిది ఋషులమాయ యని వానిపై ననేక శస్త్రాస్త్రములు ప్రయోగించెను. వెంటనే కపిలమహర్షి "ఓరీ! చెడుగా! నన్ను సాధింప వచ్చితివా?" యని పిడికిలిచేఁ బొడిచెను. దానితో రావణుఁడు మూర్ఛపడెను. తోడి దైత్యులాతని నెదిరించిరి. కపిలుఁడు దైత్యుల హుంకరించి గుహాభ్యంతరమున కేఁగెను. రావ ణుఁడు కొంత సేపటికి మూర్ఛ దేఱి యాతని సాధింపనెంచి బాణ కృపాణాదులతోఁ గపిలుని గుహఁ బ్రవేశించెను. అందు మహాపీఠములు దేవసుతులు, సిద్ధులు, శంఖచక్రాదులు ధరించి చతుర్భుజులైన పురుష

---

* భాగవతము — తృతీయస్కంధము.

పరులు గానసైరి. దివ్యసౌరభములు నిండఁగ రమణీయరోచుల నీను రత్నాలంకారముల ధరించిన స్త్రీలు వింజామరలు వీచుచుండఁగాఁ సౌందర్యనిధియైన యొక స్త్రీ పాదములొత్తుచుండఁగా గపిలమహర్షి కనుమోడ్చి నిదురించుచుండెను. రావణుఁడు చెంతకేఁగ నతఁడు లేచెను. రావణుఁడు విస్మితుఁడై, యాతని యపూర్వ చరిత్ర మడిగెను. కపిలమహర్షి రావణుఁడు త్వరలోఁ జంపఁబడనుండు టెఱిఁగించి నోరు తెఱచెను. అందు విశ్వరూపము ప్రత్యక్షమయ్యెను. రావణుఁడు భీతచిత్తుఁడై యాతనికి నమస్కరించి "మహాత్మా! నీ చేతిలోఁ జని పోవుటకంటె శుభము వేఱొకటి లేదు. నే నందుకొఱకే నిన్ని విశ్వమున విసుగు విరామములు లేక వెదకుచున్నా" నని కడుఁగడుఁ బ్రశంసించెను. ఇంతలో గిరితో గుహతోఁ గపిలమహర్షి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. రావణుఁడు పరమవిస్మయచిత్తుఁడై యట నుండి వెడలి పోయెను. *

కపిలమహర్షి యవతారముమూలమున లోకము గడించినది కపిలాచార్యుని సాంఖ్యతత్త్వము. భక్తియోగమునకు శ్రుతిస్మృతులకుఁ బ్రామాణ్యమొసఁగి యిది విఖ్యాతి నార్జించినది. సూర్యరశ్మితోఁ బలికిన పలుకులవలనఁ గపిలుని వేదప్రామాణ్య బుద్ధి, మాతృశ్రీయగు దేవహూతికి బోధించిన భక్తియోగము నిట్లనుటకు సాక్షిభూతములు. కపిలమహర్షి తండ్రితోఁ జెప్పిన ట్లవతార మెత్తి మునివేషము గైకొనుట ఋషిజనములను దన్మూలమునఁ బ్రజానీకమును దత్త్వబోధామృతముచేఁ బునీతులను జేయుటకే యనుట నిస్సంశయము. ఆ మహర్షి వర్యుని బోధామృతమును దనివితీఱఁ గ్రోలి భక్తులజరామరత్వముల నంది తమజీవితములను సార్థక మొనరించుకొందురుగాక!

---

* ఉత్తర రామాయణము.

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

కశ్యప మహర్షి

మరీచిమహర్షి బ్రహ్మాదులతోఁ గూడి దేవహూతీకర్దములకు జనించిన విష్ణుమూర్తి యగు కపిలమహర్షినిఁ జూడవచ్చెను. అప్పుడు కర్దమప్రజాపతి మరీచిమహర్షిని దన యింట నుంచుకొని తన కూఁతుండ్రలో నొకతె యగు కళనిచ్చి వివాహము చేసెను. అట్లు వివాహితుఁడై మరీచిమహర్షి భార్యాసహితుఁడై తపోవనమున కేగి సుఖముండెను.

అంతఁ గొంత కాలమునకుఁ గళకు మరీచిమహర్షి దయచే గర్భము సంభవింపఁ గాలక్రమమున నామె మగశిశువును గనెను. మరీచిమహర్షి కుమారుఁడు ప్రజాపతి యగు ననియు నాతనిని జాగ్రత్తగాఁ గాపాడు మనియు భార్యకుఁ జెప్పి యాతనికిఁ గశ్యప నామ మొసఁగి యుక్తకాలమున నుపనయనాది సంస్కారము లొనర్చి తపోవనమున కేఁగెను.

కశ్యపమహర్షి సంతానము

కశ్యపుఁడు తరువాతఁ బెరఁగి పెద్దవాఁడయ్యెను. బ్రహ్మ నియోగింప దక్షప్రజాపతి తనకుఁ గల్గిన పుత్త్రికలలో నదితి, దితి, దనువు, కాల, అవాయువు, సింహిక, ముని, కపిల, క్రోధ, ప్రథ, క్రూర, వినత, కద్రువ లనువారిని గశ్యపుని కిచ్చి వివాహము చేసెను. కశ్యపమహర్షి తన భార్యలందఱకు సంసార సౌఖ్యము నొసఁగి పుత్త్రుల నిచ్చెద నని వచించెను. కొంతకాలమునకుఁ గశ్యపమహర్షి కృపచే నదితి ధాత, మిత్త్రుఁడు, అర్యముఁడు, శుక్రుఁడు, వరుణుఁడు, అంశుఁడు, భగుఁడు, వివస్వంతుఁడు, పూషుఁడు, సవితృఁడు, త్వష్ట, విష్ణుఁడు

నను ద్వాదశాదిత్యులను గనెను. కశ్యపునివలన దితికి హిరణ్యాక్షుఁడు హిరణ్యకశిపుఁడు జన్మించిరి. దనువునకు విప్రచిత్తి శంబరాదిదానవులు నలువం డ్రుదయించిరి. కాల యనుదానికి వినాశన క్రోధాదు లెన మండ్రుగురు పుట్టిరి. అనాయు వనునామెకు బలవీరాదులు నలుగురు పుట్టిరి. సింహికకు రాహువు కలిగెను. ముని యను భార్య భీమ సేనోగ్ర సేనాదు లను గంధర్వులఁ గనెను. కపిల కమృతము, గో గణము, బ్రాహ్మణులు, ఘృతాచీమేనకాదు లగు నప్సరసలుఁ బుట్టిరి. క్రోధ యను నామెకుఁ గ్రోధవశగణములు జనించెను. ప్రథ యను నామెకు సిద్ధాదులును, క్రూరకు సుచంద్ర చంద్రహంత్రాదులును బుట్టిరి. *

కశ్యపప్రజాపతికిఁ గద్రూవినతలవలని సంతతి

తరువాతఁ గొంత కాలమునకుఁ గద్రూవినతలు కుమారులఁ గాంచు నుద్దేశముతోఁ గశ్యపమహర్షి కడ కేఁగి యనేక సహస్రవర్షము లాతని నారాధించిరి. కశ్యపు డంత వారి సేవ కానందించి వరములు వేఁడుకొనుఁ డనెను. అందుఁ గద్రువ వేయిమందిని వినత యా వేయిమందికంటె బలాధికులైన యిద్దఱు పుత్త్రులను గోరుకొనెను. కశ్యపమహర్షి యట్లే యని వారి కోర్కెఁ దీర్చుట కుగ్రతపము చేసెను. తరువాత గశ్యపుఁ డింద్రాది దేవతలను వాల ఖిల్యాది ఋషిగణములను దనకు సహాయులఁ జేసికొని పుత్త్రకామేష్టి యొనరించెను. ఆయజ్ఞమున నంగుష్ఠమాత్ర దేహులు ననవరతోపవాసకృశీభూత గాత్రులు నగు వాలఖిల్యాదులఁ జూచి యింద్రుఁడు నవ్వెను. అంత వా రాతనిపైఁ గోపించి యింద్రునికంటెను నూఱురెట్లు బల వంతుఁడగు పుత్త్రుఁడు కశ్యపున కుదయించి రెండవ యింద్రుఁ డగుఁ గాక యని మహామంత్రములతో వేల్వఁ దొడగిరి. ఇంద్రుఁడు భయ కంపితుఁడై కశ్యపుని శరణు వేఁడెను. కశ్యపమహర్షి లోకసంరక్ష

* భాగవతము — చతుర్థస్కంధము.

ణార్థమై వాలఖిల్యాది మహర్షులఁ బ్రార్థించి భువనప్రవృత్తికి విపరీతము కాకుండునట్లు తన కుదయించుసుతుఁడు పక్షికులమున కింద్రుఁ డగు నటు వారందఱ నొడంబఱిచెను. పిమ్మటఁ గశ్యపుఁడు కద్రూవినత లకుఁ గోర్కిసిద్ధింపఁజేసి గర్భముల సంరక్షించుకొనుఁ డని చెప్పి పంపి వేసెను. కొంత కాలమునకు వారిగర్భములందండము లుదయించెను. వాని నెల్ల ఘృతకుండములఁ బెట్టి యిరువురు రక్షించుచుండిరి. నూ ఱేండ్లకుఁ గద్రూగర్భాండములు క్రమముగాఁ బిట్లి యందు శేషుఁడు, వాసుకి, తక్షకుఁడు, కర్కోటకుఁడు, ధనంజయుఁడు, కాళియుఁడు మున్నగు వేయిమంది నాగముఖ్యు లుదయించిరి. వినత తన గర్భాండ ములనుండి పుత్త్రులు కలుగ లేదని విచారించి యొకయండమును బ్రద్దలుకొట్టిన నందుండి యనూరుఁడు జన్మించి యకాలమున నండము జిట్లించుటచేఁ దా నంగహీనుఁడ నైతినని తల్లిని నిందించి రెండవ యండమునైనను జాగ్రత్తగాఁ గాపాడుకొనుమని తల్లికిఁ జెప్పి తాను సూర్యసారథి యయ్యెను. తరువాతఁ జిర కాలమునకు రెండవ యండమునుండి గరుత్మంతుఁ డుదయించెను.

కశ్యపుఁడు గరుత్మంతు నాశీర్వదించుట

గరుత్మంతుఁ డుదయించి మాతృదాస్యవిమోచనమునకై యమృతముఁ దెచ్చుటకుఁ దల్లి యనుమతి కోరి యామె చెప్పిన చొప్పున సముద్రమునందలి నిషాదుల భక్షించిన నాఁకలి తీఱక తండ్రియగు కశ్యపమహర్షికడ కేఁగి యాహారమడిగెను. కశ్యపుఁడు కుమారుని ధైర్యమునకు మెచ్చుకొని విభావసుఁడు సుప్రతీకుఁ డను బ్రాహ్మణులు కలహించి కూర్మ గజ రూపులై పోరుచున్నా రనియు వారిని భక్షింపుమనియుఁ జెప్పెను. గరుత్మంతుఁడు తండ్రి పంపున నలంబతీర్థమున కరిగి రౌహిణ మను వృక్షముపై వ్రాల దాని శాఖ విఱిగి పోయెను. దాని నంటి తపముచేయు వాలఖిల్యులకు బాధ కలుగకుండ నాకొమ్మను గ్రిందబడకుండ నోటఁ గఱచుకొని

గజకచ్ఛపములఁ జేతుల నిఱికించుకొని గంధమాదన పర్వతమునఁ దపముచేయు తండ్రికడ కేఁగి మ్రొక్కెను. కశ్యపుఁ డది గ్రహించి యా వాలఖిల్యుల నందుండి మఱియొక చోటికిఁ బోఁడని వేఁడుకొనెను. వా రా శాఖను విడిచి హిమగిరి కరిగిరి. కశ్యపుఁ డా శాఖను నిష్పురుష నగమున విడువు మన గరుడుఁ డతివేగమున నట్లు చేసి హిమగిరిపై దిగి గజగచ్ఛపముల భక్షించి మహాబల సంపన్నుఁడై యమృతము గొనివచ్చి మాతృశాప విమోచనముఁ గావించెను. *

భూమి కాశ్యపి యనఁబరగిన విధము

పూర్వము పరశురాముఁ డిఱువదియొక్క మాఱు నేల నిఃక్షత్త్రము గావించి యా పాపవిముక్తికై యశ్వమేధయాగమును జేసి యది పరిపూర్తి యైనంతనే కశ్యప మహర్షిని బిలిచి భూమియంతయుఁ దక్షిణగా నిచ్చివేసెను. కశ్యపమహర్షి లోకసంరక్షణార్థ మది గ్రహించి రాజవంశమునకు నిశ్శేషత్వము కలుగకుండుటకై పరశురాముని దక్షిణాబ్ధి పారదేశమునకుఁ బొమ్మనెను. పరశురాముఁడు శూర్పాకార ప్రదేశము సముద్రుఁడు నిజహారమున కీయ నందుఁ దపోనియతినుండెను. కశ్యపమహర్షి భూమినంతను భూసురుల కిచ్చి తపోవనమున కేఁగెను. నాఁటినుండి భూదేవి 'కాశ్యపి' యని పిలువఁబడుచున్నది,

గంగ కాశ్యపి యనఁబరగిన విధము

తొల్లి యొకప్పుడు కశ్యపప్రజాపతి మహర్షులను దర్శింప నైమిశారణ్యమున కేఁగెను. అపు డందలి ఋషులు బహు భక్తి సత్కృతులతో నాతనిని బూజించిరి. కశ్యపుఁడు వారి యోగక్షేమము లడిగి యాదరించిన సమయమున వారు "తాపసేంద్రా! మాకు సర్వకాలసర్వావస్థలయందును స్నానపానాదుల కనుకూల మగు నది యొకటి కావలయును. నీవు సర్వలోక సంరక్షణసమర్థుఁడవు. నీపేర

---

* భారతము — ఆదిపర్వము.

విలసిల్లునట్లు గంగానదిని భూమిపైఁ బ్రవహింపఁజేసి లోకక్షేమముఁ జేకూర్చి మాకోరిక తీర్పు" మని ప్రార్థించిరి.

కశ్యపుఁడు వారికోరికఁ దీర్ప నెంచి వెంటనే అర్బుదాద్రి కేఁగి యందు ఘోరనిష్ఠతోఁ బరమశివుని గుఱించి చిరకాలము మహాతపస్సు చేసెను. అంత శివుఁడు కనికరించి ప్రత్యక్షమై వరము కోరుకొనుమని కశ్యపునితో ననెను. కశ్యపుఁడు గంగను భూలోకమునఁ బ్రవహింపఁజేయుమని కోరెను. శివుఁడట్లేయని తన జడనుండి గంగానది నొకపాయగా విడిచెను. కశ్యపుఁ డట్లు కృతార్థుఁడై పరమ శివుని భజించి గంగతో నైమిశారణ్యమునకుఁజని ఋషుల నానందింపఁ జేసెను. వారు బ్రహ్మానందపడి కశ్యపు నభినందించి ఆ గంగావాహినికి 'కాశ్యపి' యను పేరొసంగిరి. ఈ 'కాశ్యపి' యే కృతయుగమున 'కృతవతి' యనియు, త్రేతాయుగమున 'గిరికర్ణిక' యనియు, ద్వాపరయుగమున 'చంధన' యనియు, కలియుగమున 'సాభ్రమతి' యనియు జగద్విఖ్యాతిఁ గాంచెను.

సాభ్రమతీనది సకల పాపసంహారిణి. ఈ నదీ తీరమున యవక్రీత రైభ్య భృగ్వంగిరో దత్తాత్రేయ విశ్వామిత్ర భరద్వాజాది మహర్షులు తపోనిష్ఠులై నిత్యనివాసముండిరి. నీలకంఠ, నందహ్రద, రుద్రహ్రద, రుద్రమహాలయ తీర్థములును, మందాకినీ, అచ్ఛోద సాభ్రమతి యందు గూఢముగాఁ బ్రవహించును. ఈ సాభ్రమతీ నదీమతల్లి వలననే బ్రహ్మచారి, వికీర్ణ, శ్వేత, గణాగ్ని హిరణ్యా సంగమాప్సరస స్తీర్థములును; కపితీర్థ, మంకితీర్థ, పిప్పలాద, నింబార్కాది మహాతీర్థములనంత మేర్పడెను.

కశ్యపమహర్షి తప మొనరించిన యాప్రదేశము 'కాశ్యపతీర్థ' మనఁ బరగెను. అందాతఁడు నిర్మించిన కుండమునకు 'కాశ్యపకుండ' మను పేరువచ్చెను. అందాతఁడు కుశేశ్వరుని సంస్థాపించెను. మఱియు

ఆ పరిసరముల నొక నగర మాతఁడు నిర్మించెను. అది 'కాశ్యప' యను పేరఁగాశీక్షేత్రమున కెనయై విలసిల్లెను. కశ్యపసంబంధమైన యే క్షేత్రమున నే తీర్థమున జనుఁడు స్నానమాచరించినను, దర్శించినను. సకల పాపక్షయ మంది యాతఁడు ముక్తినందును.*

కశ్యపుఁడు భూమిని రాజులకుఁ బంచి యిచ్చుట

కొంతకాలమునకు భూమిపై ధర్మము నశించి యధర్మము పెరుఁగఁ జొచ్చెను. బ్రాహ్మణులు యజ్ఞయాగములు మాని యకృత్యములకుఁ జొచ్చిరి. ఈ మహాదోషములచే భూమి పాతాళ మునకుఁ బోవుచుండఁగాఁ గశ్యపమహర్షి తనతొడఁ గ్రుచ్చి దాపుచేసి యెత్తఁగా భూదేవి మరలఁ బూర్వరూపమున నుండెను. అంతఁ గాశ్యపి కశ్యపమహర్షికి నమస్కరించి యుత్తమక్షత్రియులు దండనీతిచే ధర్మ మును రక్షించి తన్ను సురక్షితఁ జేయునట్లనుగ్రహింపఁ గోరెను. అపుడు కశ్యపుఁడు పరశురామునిచేఁ జావని రాజు లెవ రనెను. భూదేవి సంతసించి హైహయులు కొందఱు పౌరవవంశజుఁడగు విదూ రథుని కొడుకును ఋక్షపర్వతమున ఋక్షములు రక్షించుటయు, సౌదాసుని వంశమువాఁ డొకఁడు పరాశరమహర్షి యజ్ఞమున శూద్ర కర్మలు చేయుచు బ్రదికి యుండుటయు, శిబి మనుమఁడు గోపతి యనువానిని వనమున గోవులు రక్షించుటయుఁ, బ్రతర్దన పుత్త్రుఁడు వత్సరాజు నక్లే జీవించియుండుటయుఁ జెప్పి వారిని బిలిపించి యధి పతులఁ జేయు మని ప్రార్థించెను. కశ్యపమహర్షి యానందించి యా రాజసుతుల నందఱఁ బిలిపింప వారెల్లరు విచ్చేసి కశ్యపునకు నమస్క రించి నిలిచిరి. కశ్యపుఁడు వారందఱకు భూమిని విభజించి యొసఁగి పరిపాలింపుఁ డని యభిషేక మాచరించి పంపెను. క్రమముగా నా నృపులవంశములం దనేకులు పుట్టి ధరణీభారము వహించిరి.

---

* పద్మపురాణము — ఉత్తరఖండము.

తొల్లి యొకసారి బలిచక్రవర్తి భృగ్వాదిబ్రహ్మవాదుల నర్చించి యనంత బలోపేతుఁడై స్వర్లోక మాక్రమించెను. ఇంద్రాది దేవత లెల్లరుఁ గామరూపముల ధరించి తమతమ తోఁచినచోట్ల కేఁగిరి. బలి యైశ్వర్య విభవుఁడై యుండ భృగ్వాదు లతనిచే శతాశ్వ మేధములు చేయించిరి. ఇట్లుండఁగా నదితి తన బిడ్డలపాటు సవతి బిడ్డల యైశ్వ ర్యము నరసి చింతాక్రాంతయై యుండఁగా నొకనాఁడు కశ్యపమహర్షి భార్యపాలి కేతెంచి యోగక్షేమ మడిగెను. అదితి తన బిడ్డల దుస్థి తిని దితి బిడ్డల ప్రాబల్యమును జెప్పి తనబిడ్డల సంరక్షింపుమని భర్తను వేఁడుకొనెను. కశ్యపమహర్షి భావికాలగతు లూహించి నారాయ ణుని బ్రార్థింపు మని తనసతి కుపదేశించెను. ఏవ్రతముచే నారాయణు నుపాసింతునని యామె యడుగఁ గశ్యపుఁడు 'పయోభక్షణ' మను వ్రతమామె కుపదేశించి తత్కాల మంత్రములఁ జెప్పెను. అదితి యట్లు చేయఁగా నారాయణదేవుఁడు ప్రత్యక్షమై తా నామెకుఁ గుమారుఁ డై పుట్టి యభీప్సితముఁ దీర్తుననియుఁ బుత్రోత్పత్తికి భర్తను సేవింపు మనియుఁ జెప్పి యంతర్హితుఁడయ్యెను. అదితియు నానందముతో భర్తకు శుశ్రూష చేయుచుండఁగా నొకనాఁడు కశ్యపుఁ డామెతో భోగించి యచ్యుతునంశ మాత్మ నొలయ దాని నదితి గర్భమునఁ జేర్చెను. అంత నదితి గర్భవతియై కాలక్రమమున నారాయణుఁ గనెను. శంఖచక్రగదాధరుఁడు కౌస్తుభాభరణుఁడునైన హరి తన గర్భమున నెట్లుండెనని యదితి వెఱఁగుపడఁగాఁ గశ్యపుఁ డాతని ననేక విధముల స్తుతించెను. అంతఁ నారాయణుఁడు రూపాంతర మును గ్రహించి వామనుఁడై కశ్యపునింటఁ బెరుఁగఁజొచ్చెను.

కశ్యపమహర్షి మహర్షులఁ బురస్కరించుకొని యుక్త కాల మున వామనున కుపనయనము చేయ, సవిత సావిత్రి నుపదేశించెను; బృహస్పతి యజ్ఞోపవీత మొసఁగెను. కశ్యపుఁడు మౌంజి నిచ్చెను;

అదితి కౌపీన మిచ్చెను. బ్రహ్మ కమండలువును, సరస్వతి యక్షమాలి కయు సప్తర్షులుఁ గుశ పవిత్రములు నిచ్చిరి. ఈ ప్రకారము వామనుఁడు వడుగై తల్లి దండ్రుల యాజ్ఞఁ గైకొని బలిచక్రవర్తికడ కేగి మూఁడడుగుల దానము రూపమున నాతనిఁ బాతాళమున కనిపి స్వర్లోక రాజ్యమును నిజసోదరుల కొసఁగి మాతృకాంక్షను దీర్చెను. *

కశ్యపుఁడే వసుదేవుఁడు దశరథుఁడు, నగుట

ఒకమాఱు కశ్యపుఁడు కద్రువకోరికఁ దీర్పనెంచి యామెచే ననేక వత్సరములు శుశ్రూషఁ గొని తత్ఫలితముగా నామెతోఁ గ్రీడించుచుండెను. ఆ సమయముననే యీవిషయ మెఱుఁగని యదితియు భర్తతోడి సంభోగమపేక్షించి నూతన వస్త్రాభరణయై యలంకరించుకొని కశ్యపమహర్షి యాశ్రమమున కేఁగెను, కద్రూ సహితుఁడైన పతిఁ గాంచి యదితి మాత్సర్యసహితయై తన ప్రయత్నము విఫలమగుటకుఁ జింతించెను. తాను వాంఛించిన సౌఖ్యమున కడ్డువచ్చిన కద్రూ కశ్యపులపైఁ గోపించి వారిని నరులై జన్మింపుఁడని యదితి శపించెను. ఆ కారణమునఁ దరువాతఁ గశ్యపుఁడు వసుదేవుఁడు గను, గద్రువ దేవకి గను జన్మించిరి. కశ్యపుఁడు ప్రతి జన్మమందును దనకే విష్ణుమూర్తి కుమారుఁడుగా నవతరింపఁ గోరుకొనెను, విష్ణుమూర్తి యాతని కోరిక నంగీకరించి యదితి కశ్యపులకు వామనమూర్తియై జన్మించెను. వసుదేవరూపమున నున్న కశ్యపునికే దేవకి యందుఁ గృష్ణుఁడై జన్మించెను. కశ్యపుఁడే దశరథుండై కౌసల్య యందు శ్రీరామచంద్రునిఁ గాంచెను, ఈ విధముగాఁ గశ్యపుని కోరిక ఫలించెను. †

పూర్వ మొకప్పుడు కశ్యపుఁడు సముద్రుని హోమధేనువుల నాతనియనుమతి నింటికిఁ దోలుకొనిపోయి చిరకాల మా గోక్షీరముల

---

* భాగవతము. † బ్రహ్మవైవర్తపురాణము.

ననుభవించెను. తరువాత నొకనాఁడు సముద్రుఁడు వచ్చి యాహోమ ధేనువుల నిచ్చివేయుమని కశ్యపునిఁగోరెను. కశ్యపుఁ డిచ్చివేయ నెంచినను నాతని భార్యలగు నదితియుఁ గపిలయు నీయ నంగీకరింపని కారణమున మరల వెనుదీసెను. సముద్రుఁడు బ్రహ్మతోఁ జెప్పుకొన్నను బ్రయోజనము లేకపోఁగాఁ కశ్యపుఁడు భూమిపై గోపాలకుఁడై పుట్టుఁగాక యని యాతఁడు శపించెను. ఆ శాపముచేతనే కశ్యపుఁడు వసుదేవుఁడై పుట్టి కంసుని గోగణమున కధిపతి యయ్యెను.*

కశ్యపునివలన దితికి మరుద్గణము పుట్టుట

ఇంద్రుఁడు బలవంతుఁడై దితికుమారులను బాధించుచుండఁగా నొకనాఁడు దితి భర్తను జేరి విచారముతోఁ దన కింద్రునంతబలము కలయొక కుమారు నిమ్మని కోరుకొని యనేక వర్షము లతనికి శుశ్రూష చేసెను. కశ్యపమహర్షి యామె కోరిక చెల్లించెను. దితి గర్భవతియై యుండఁగా నింద్రుఁడీవిషయ మెఱిఁగి తన సేవ నంగీకరింపుమని దితిని గోరఁగా నామె యానందించి యంగీకరించెను ఒకనాఁ డామె యశుచియై శయనించియుండఁగా నింద్రుఁడామె గర్భమును బ్రవేశించి గర్భస్థశిశువు నేడు ఖండములుగాఁ జేసెను. అంత నా ఖండము లేడు నేడుగురు శిశువులై విలపించుచుండఁగా నొక్కొక్కని నేడేసి ఖండములుగా మరల నింద్రుఁడు ఖండించెను. ఈలోపున దితి మేల్కొని యీవిషయ మెఱిఁగి వా రతనికి శత్రులు గాక మిత్రులే యగుదురని యింద్రుని రక్షింప వేఁడెను. ఇంద్రుఁడు వారి నను గ్రహించి వెడలిపోయెను. ఇట్లు వారు నలువది తొమ్మండ్రుగురును బుట్టి 'మరుద్గణ' మనుపేర విలసిల్లిరి. †

కశ్యపుని జ్ఞానబోధ

కశ్యపుని భార్యలలో దితిదనువు లొకప్పుడు తమ పుత్త్రులు దేవతల చేతిలో మృతి చెందిరని మిక్కిలి దుఃఖింపఁ దొడఁగిరి. అపుడు

కశ్యపుఁ డట కరుదెంచి వారి కిట్లు బోధించెను. "కాంతలారా! పురాకృత కర్మఫల మనుభవింపక తప్పదు. మీ పుత్త్రులు శమదమ దయాధర్మనిరతులు కారు. అందుచే వారు నశించిరి. మీరు వారికై వగవవలదు. ఏలన దుఃఖము సత్యధర్మములను నశింపఁజేయును. ధర్మక్షయము వలనఁ బుణ్యక్షయ మగును. పుణ్యక్షీణతయే సర్వ దుఃఖములకుఁ గారణము. అందుచేతనే మహాఋషులు సంసారము బహుళదుఃఖమునకుఁ దావని దానిని రోసి దానివలన దుఃఖము తమకిఁకఁ గలుగకుండుటకై ఘోరతప మొనరింతురు.

నిత్యుఁడు, నిర్వికారుఁడు, నిర్గుణుఁడు నగు పరమాత్మయందు మాయాశక్తివలనఁ బంచతన్మాత్రలు, పంచభూతములు పుట్టినవి. వానివలన లోకములు, స్థూలశరీరములు మున్నగునవి పుట్టినవి; జ్ఞానేంద్రియ ప్రాణపంచకములు, మనోబుద్ధులు జనించినవి. లింగ సూక్ష్మకారణశరీరములతో నైక్యభ్రాంతి నొంది పరమాత్మ జీవుఁడై కర్మఫలభోక్త యగును. జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థాభిమానియై జీవుఁడు విశ్వుఁడు, తైజసుఁడు, ప్రాజ్ఞుఁడు నగును. శరీరమునే తా నను కొను జీవుఁడు గురూపదిష్ట మహావాక్యముచే అపరోక్ష జ్ఞాన మంది పునరావృత్తిరహితమైన మోక్షమందును. ధర్మము, శరీకము, సత్యము, హృదయము, నగు విష్ణుని భజించి తత్కీర్తన స్మరణ పూజావందనములచే జీవుఁడు జీవత్వభావము విడిచి పరమాత్మతాదాత్మ్యము నందఁ గలడు" ఇట్లు బోధించి వారికి జ్ఞాన సుఖ మొసఁగి కశ్యపుఁడు తపమున కేఁగెను.*

కశ్యపస్మృతి

కశ్యపస్మృతి లేక కశ్యపధర్మసూత్రము లను పేర నొక ధర్మ శాస్త్రము గాననగుచున్నది. అగ్నిసాక్షిగా వివాహమాడక కొన్ని

* పద్మపురాణము — భూమిఖండము.

యింట నుంచుకొన్న స్త్రీ భార్యకాఁజాల దని, యామె దేవ పితృ కార్యములలోఁ బాల్గొన నర్హురాలు కాదని కశ్యపుఁడు చెప్పిన శ్లోకమును బోధాయనుఁడు పేర్కొనెను. విశ్వరూప హారదత్తాదు లెల్లరును గశ్యపస్మృతినుండి యుదాహరించి యున్నారు.

కశ్యప గీత

కశ్యపమహర్షి క్షమాగుణమును బ్రశంసించుచుఁ దెలిపిన వాక్యములకే కశ్యపగీత యని పేరు. దానియందలి ప్రధాన భావమిది. వేదములు, యజ్ఞములు, శౌచము, సత్యము, విద్య, ధర్మము, సచరాచరమయిన జగమంతయు క్షమయందే నిలిచినవి. తపస్స్వాధ్యాయ యజ్ఞకర్తలు, బ్రహ్మవిదులు పడయు పుణ్యగతులు క్షమావంతులు పడయుదురు.*

---

* కశ్యపగీతా

క్షమా ధర్మః క్షమా యజ్ఞః క్షమా వేదా క్షమా శ్రుతమ్।
య ఏతదేవం జానాతి సనర్వం క్షంతు మర్హతి॥
క్షమా బ్రహ్మ క్షమా సత్యం క్షమా భూతం చ భావి చ।
క్షమా తపః క్షమా శౌచం క్షమ యేదం ధృతమ్ జగత్॥
అతియజ్ఞవిదాన్ లోకాన్ క్షమిణః ప్రాప్నువంతి చ।
అతిబ్రహ్మవిదాం లోకా వతి చాపి తపస్వినామ్॥
అన్యే వై యజుషాం లోకాః కర్మిణామపరే తథా।
క్షమావతాం బ్రహ్మ లోకే లోకాః పరమపూజితాః॥
క్షమా తేజస్వినాం తేజః క్షమా బ్రహ్మ తపస్వినామ్।
క్షమా సత్యం సత్యవతాం క్షమా యజ్ఞః క్షమా శమః॥

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

గౌతమ మహర్షి

శతపథబ్రాహ్మణము ననుసరించి గౌతమమహర్షి బ్రహ్మ మానసపుత్త్రులలో నొకఁడు; సప్తర్షులలో సుప్రసిద్ధుఁడు. శ్రుతుల ననుసరించి గౌతమవంశమున జన్మించిన యొక మహర్షి. ఈ గౌతమ మహర్షి యే గౌతమధర్మసూత్రకర్త.

అహల్యాగౌతముల వివాహవృత్తాంతము

తొల్లి విష్ణుమూర్తి మోహినీరూపము ధరించి త్రినేత్ర సురాసురుల సైతము మోహింపఁజేయఁగా నెల్లరును బ్రహ్మ సృష్టిని జప్పగఁ దలపోసిరి. ఆ కారణమున నధిక ప్రయత్నమున నఖిలలోక మోహనముగా నబ్జభవుఁ డహల్యా మోహనాంగిని సృష్టించి నైష్ఠిక బ్రహ్మచర్యమునఁ దపము సలుపు గౌతమునకుఁ బరిచర్య చేయ నియోగించెను. అహల్య యంగీకరించి హోమాదికృత్యములం దెల్ల నిచ్చలాతనికి సపర్య లొనరించుచుండెను. గౌతముఁడు నామెయం దేమాత్రమును లౌల్యము లేకుండ నుండెను. కొంతకాలమున కహల్య యౌవనము నంది సౌందర్యమున నద్వితీయురాలై యలరారెను. అంత గౌతముఁ డామెను దోడ్కొనిపోయి బ్రహ్మ కిచ్చెను. బ్రహ్మదేవుఁ డామెను గౌతమునికే యిచ్చి వివాహము చేయనెంచెను. కాని, యామె త్రిలోకసుందరి యగుట "మా కిమ్ము మాకి"మ్మని యింద్రాది దేవతలే వచ్చి 'బ్రహ్మ' నడుగఁ జొచ్చిరి. గౌతముఁడు మాత్ర మెన్నఁ డడుగలేదు. బ్రహ్మ యుపాయ మూహించి భూప్రదక్షిణము చేసి యెవరు ముందు తనకడకు వచ్చెదరో వారికే యహల్య

గౌతమమహర్షి నెమ్మదిగా లేచి యనతిదూరముననే యున్న యొక యుత్తమ గోమాతకుఁ బ్రదక్షిణముచేసి యది భూప్రదక్షిణమునకు సమమే యను శ్రుతివాక్య ప్రమాణబుద్ధితో మఱి యొకపర్యాయ మాగోవుచుట్టును దిరిగి బ్రహ్మకడకు వచ్చి విన్నవించెను. బ్రహ్మ యది సత్యమేయని మిగిలినవారు తిరిగి వచ్చుసరి కహల్యాగౌతముల కిరువురకు దివ్యవైభవముతో నుద్వాహ మొనరించెను. ఇంద్రాది దేవతలును గౌతముని మాహాత్మ్యమునకు మెచ్చి యసూయా పరు లయ్యు నేమియును జేయలేక యహల్యాగౌతముల దాంపత్యమును బహువిధముల నభినందించి వెడలిపోయిరి.*

గౌతమమహర్షి క్షామసమయమునఁ బ్రజాసంరక్షణము చేయుట

గౌతమమహర్షి యహల్యాసహితుఁడై దండకావన వాటిక కరిగి మహోగ్రముగ బహుకాలము బ్రహ్మదేవుని గుఱించి తప మొనర్చెను. అంత నాతఁడు ప్రత్యక్షమై గౌతముని కోరిక యడిగెను. అతఁడు "బ్రహ్మదేవా! నేను విత్తినసస్యము జాములోఁ బరిపాకము నందునట్లు వర మొసంగు"మని వేఁడుకొనెను. బ్రహ్మ యట్లేయని యంతర్ధానమయ్యెను. పిమ్మట గౌతమమహర్షి యహల్యాసహి తుఁడై 'శతశృంగగిరి' కరిగి యొకపర్ణశాల నిర్మించుకొని యజ వరమహత్త్వమున నతిథికోటిని షడ్రసోపేతభుక్తిఁ దనుపుచుండెను.

అహల్యయుఁ బతిశుశ్రూషయందే మఱక శ్రద్ధాభక్తులతోఁ జరించుచుండెను. గౌతమమహర్షి తపోమహత్త్వముచే నాతఁడు తపసుచేయు నాశ్రమము సుభిక్షమై సస్యశ్యామలమై యొప్పు చుండెను. ఇట్లుండఁగా నొకప్పుడొక మహాక్షామము సంభవించెను. ఒక్క గౌతమాశ్రమ భూములుతప్ప భూభాగమందెల్లెడలను బంటలు నశించెను. జనులు క్షుద్బాధాతురులై చనిపోఁ,దొడఁగిరి. ఆహారముఁ

* బ్రహ్మాండపురాణము.

గానక కొందఱు శవములనే తినఁ దొడఁగిరి. ఇట్లుండఁగా ననేకు లగు ఋషులు బ్రాహ్మణులు గౌతముని కతిథులుగా రాఁ జొచ్చిరి, గౌతమమహర్షి యహల్యా సమేతుఁడై భక్తిపూర్వకముగా నందఱి నాహ్వానించుచుఁ దనదపశ్శక్తిచే నెల్లరకుఁ గడుపునిండఁ గూడును, గట్ట నూతనాంబరములు నిచ్చుచుండెను గౌతమ మాహాత్మ్యము దశ దిశల నెఱుకపడఁగా నానాఁటికి జనులు తండోపతండములుగా వచ్చి యహల్యా గౌతముల యాహ్వానముపై వారు చేయు మర్యాద లకు నిర్విణ్ణులై యచటనే భార్యాపుత్త్రాదులతో నివసింపఁ దొడఁగిరి. ఈ ప్రకారము దినదినము జనులు వృద్ధియగుటచే గౌతమమహర్షి యాశ్రమము సహస్ర యోజనాధికము కాఁజొచ్చెను. గౌతమ మహర్షి కీర్తి యింద్రలోకమునకుఁ బ్రాకెను. ఇంద్రుఁడు నారదుఁడు మున్నగువారు వచ్చి యహల్యా గౌతముల వితరణమునకు మెచ్చి వారి ననేకవిధముల శ్లాఘించి పోవుచుండిరి. పార్వతీ తనయుఁడగు విఘ్నేశ్వరుఁడు గౌతముని ప్రతిజ్ఞాభంగ మొదవించు ప్రయత్నమున బ్రాహ్మణరూపధారియై వచ్చి యహల్యా గౌతములచే నధిక సత్కార ముల నంది యకృతార్థుఁడై యా యాశ్రమముననే యుండెను,

ఆ దినములలో గౌతమాశ్రమము భూలోకస్వర్గమై పోయెను. క్షణక్షణమును బెరుగుచున్న ప్రజాసముదాయమునకు నిరంతరము నహల్యా గౌతము లేలోపమును లేకుండఁ జూచుచుండిరి. యావత్ప్ర పంచము నతిథిలోక మయ్యెను. నిజ తపోవనవద్యతచే నంతలోకమున కొక గౌతమమహర్షియే భిక్షాప్రదాత యయ్యెను. క్షణమైన నేమఱ కహల్యా గౌతము లతిథి సేవలో మునిఁగియుండి యెల్లరకు షడ్రసోపేతముగ విందులొనరించుచు నూతనాంబరము లొసంగు చుండఁ బ్రతిపురుషునకుఁ గలలో సైతము గౌతముఁడును బ్రతిస్త్రీకి నహల్యయు "మీకేమి కావలయును? మీకేమికావలయును? దయతో సెలవిం" డనుచున్నట్లే గానవచ్చుచుండిరి.

ఇట్లుండగా నొకనాఁడు విఘ్నేశ్వరుఁడు తల్లి కోనర్చిన వాగ్దానము ననుసరించి శివజటాజూటమునఁ గల గంగను భూమికిఁ బంపివేసినచోఁ బార్వతికి సవతిబాధ యుండదని యుపాయ మాలోచింపఁ దొడఁగెను. గౌతమునంతటి మహర్షికిఁ దక్క నన్యుల కంత పని సాధ్యము కాదనుకొని గౌతము నాపనికై వినియోగించు ప్రయత్నమున నాతఁడుండెను. ఒకనాఁడు బ్రాహ్మణుల నందఱి సమకూర్చుకొని గౌతమాశ్రమమును వీడి పోవ నాతఁడుద్యుక్తుఁ డయ్యెను. ఈ సంగతి యెఱిఁగి గౌతమ మహర్షి వారి నందఱ నటనే యుండి తన యాశ్రమము నింకను బవిత్రము చేయుఁడని కోరుకొనెను. మాయా బ్రాహ్మణుఁడగు విఘ్నేశ్వరుఁడాలోచించి పార్వతి చెలికత్తె నొకతెఁ బిలిచి మాయా గోవై గౌతముని పొలములో మేయు మనియు, గౌతముఁ డేమి చేసినను వెంటనే చనిపొమ్మనియు నియోగించెను. ఆ ప్రకారమామె మాయా గోవై యట మేయఁ జొచ్చెను. గౌతముఁడు దానిని జూచి యొక గరిక విసరఁగనే యది చనిపోయెను. గౌతముని గొప్పతనమున కసూయాగ్రస్తులగు బ్రాహ్మణులందఱొక్క పెట్టున గోహత్యాపాతకుఁడని గౌతముని నిందింపఁ దొడఁగిరి బ్రాహ్మణరూపమున నున్న గణపతియు నాతనిఁ దూఱి బ్రాహ్మణులెల్లరఁ గూడి యటనుండి పోఁబోవు చుండెను. అహల్యావైభవమును దిలకించి మత్సరగ్రస్తలైన స్త్రీలు నిదే సమయమని యహల్యా గౌతముల నిందించిరి.

గౌతముఁ డసూయపడిన బ్రాహ్మణులను శపించుట

అహల్యా గౌతములు తమకుఁ గలిగిన ప్రమాదమున కెంతయుఁ జింతించి వారల నందఱుఁ బాపముక్తి యెట్లు కలుగునో చెప్పి కాపాడుఁడని కోరుకొనిరి. కొంతసేపు బతిమాలించుకొని విఘ్నేశ్వరుఁడు గౌతమునితో "ఋషివరా! శివునిగుఱించి తపము చేసి యాతని మెప్పించి శివజటాజూటమునఁ గల గంగాభవాని నిటఁ బ్రవహింపఁ

జేసినచో నీ పాపము శమించుటే కాక త్రిజగత్పూజ్యత నీకుఁ గల్గు" నని చెప్పి వెడలిపోయెను. ఈలోపున ఘోరవర్షములు గురిసి క్షామము తలఁగుటచే బ్రాహ్మణులు గౌతముని నిందించుచునే వెడలి పోయిరి. గౌతముఁడు తన కిట్టి తప్పిద మేల వచ్చినదని యోగ దృష్టిచేఁ జూడఁగా విఘ్నేశ్వరుఁడు పన్నిన వ్యూహము, తన యింటి కడఁ దిని యసూయాగ్రస్తులైన బ్రాహ్మణులను గోచరించిరి. గౌతమమహర్షి విఘ్నేశ్వరుని దేవకార్యము సిద్ధింపఁ జేయుటయే తన విధియని నిశ్చయించుకొనెను. కాని, యసూయాగ్రస్తులగు బ్రాహ్మణులు తన్నుఁ దిట్టిన కారణమున వారిని పాషండులు కండని శపించెను. ఈ సంగతి యెఱిఁగి బ్రాహ్మణు లందఱు భయ కంపితులై వచ్చి గౌతముని శరణు వేఁడిరి. గౌతమమహర్షి కరుణించి తన శాపమమోఘ మనియు వారు కొంతకాలమునకు శ్రీకృష్ణుఁడు జన్మించిన పిమ్మట ముక్తినందుదు రనియు జెప్పెను.*

గౌతమమహర్షి గంగను భూమికిఁ దెచ్చుట

గౌతముఁడు వెంటనే బయలుదేఱి యహల్యా సహితుఁడై హిమవన్నగమును జేరి యా నగప్రదేశమున నొక్కచోట సౌధాంబస ధేనుయూథనిస్రుతదుగ్ధధారా ధునీతీర పారిజాతవనాంతరచింతామణి స్థలమున విడిసి యేకపాదస్థుఁడై మహోగ్రముగ శివునిఁగూర్చి తపస్సు చేయఁదొడఁగెను. అతని తపోమాహాత్మ్యమున కచ్చెరువంది శివుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. గౌతమమహర్షి శివు ననేకవిధముల స్తుతించి గంగాదేవిని భూతలమునకుఁ బంపుమని వేఁడుకొనెను. శివుఁడనుగ్ర హించెను. గంగాదేవి గౌతముని కోరికపై భూతలమునకు వచ్చి మాయా గోవు చనిపోయినచోటఁ బ్రవహించి గోవును బ్రతికించి భూమిని బవిత్రము చేసెను. ఇంతలో గౌతముని నిందించిన బ్రాహ్మణు లా గంగాజలమున స్నానము చేసి తరింప వచ్చిరి. అంత గంగాదేవి

* శివపురాణము, జ్ఞానసంహిత; వరాహపురాణము.

వెంటనే తనరూప ముపసంహరించుకొని యదృశ్య మయ్యెను. గౌతముఁ డెంతయో ప్రార్థింపఁగా నాతని నిందించిన బ్రాహ్మణులు తనలో స్నానము చేయవచ్చి రనియు, వారి మహాపాపమును దాను భరింపఁ జాల ననియు నామె చెప్పెను. గౌతమమహర్షి పరిపరి విధముల నామెను ప్రార్థించి బ్రాహ్మణులను క్షమింపు మనియుఁ దిరిగి భూమిపైఁ బ్రవహింపు మనియుఁ గోరుకొనెను. గంగ యనుగ్రహించి తిరిగి భువిపై నవతరించెను. ఆ గంగామాతయే గౌతముని మూలమున నవతరించుటచే 'గౌతమి' యనియు, గోవును బ్రతికించుటచే 'గోదావరి' యనియు నలరారు చున్నది. *

గౌతముఁ డహల్య కొసఁగిన సంతానము

అహల్యాగౌతము లన్యోన్యముగఁ గాపురము చేయుచుండిరి. అహల్యాసాధ్వి బ్రహ్మర్షి వరుఁ డగు గౌతముని సహధర్మచారిణియై నిజ శుశ్రూషామహత్త్వమున నాథుని యుల్లము రంజిల్లఁ జేయు చుండెను. ఆమె త్రిలోకసుందరి యయ్యుఁ దుచ్ఛకామములకు లోను గాక పతిసేవయే మహాభాగ్యముగా వెలుఁగొందుచుండెను. ఆ సాధ్వి పాతివ్రత్యమునకు వెఱఁగొంది యామెఁ దలపోయుటయే యింద్రా దులు సైతము మానుకొనిరి. ఇట్లు పవిత్రహృదయముతోఁ దన్ను సేవించు భార్యను మెచ్చి గౌతముఁడు గృహస్థ ధర్మములోఁ బుత్త్రో త్పాదన ముత్తమవిధి యగుట స్మరించి యహల్యను బిల్చి యొక వరముఁ గోరుకొమ్మనెను. అహల్య కొడుకు నను గ్రహింప గౌతముని వేఁడుకొనెను. గౌతముఁ డంగీకరించి యామెకుఁ గామవాంఛఁ దీర్ప నామె గర్భిణియై యుక్తకాలమున శతానందుఁడను కుమారుని గనెను. వెంటనే యా బాలుఁడు తపోజీవన మారంభింపఁ దలిదండ్రుల యాజ్ఞ గైకొని వెడలిపోయెను. ఈఁతడే శరద్వంతుఁ డనియుఁ బిలువఁ బడుచు మహాతపస్సంపన్నుఁ డాయెను. కాలక్రమమున నీతని

* వరాహపురాణము — బ్రహ్మపురాణము.

వీర్యమునుండియే కృపి, కృపాచార్యుఁడు జన్మించిరి. మఱియొక పర్యాయము కామవాంఛోపహతయైన యహల్యకు గౌతము నను గ్రహమున గర్భమై యంజన యను కూఁతు రుద్భవించెను. ఈయంజన పితృవాత్సల్యమునకు గుఱియై నిరంతర మహల్యకడనే యుండు చుండెను. ఈమె కొడుకే ఆంజనేయుఁడు.

మఱికొంత కాలమునకు గౌతముని కృపవలన అహల్య గర్భము ధరించి, మఱియొక కుమార్తెను గాంచెను. ఈ కుమారినే గౌతముఁడు తన శిష్యుఁడగు నుదంక మహామునికి నూతనదేహము నవయౌవనము నొసఁగిన తరువాత నిచ్చి వివాహము చేసెను.*

గౌతముఁ డహల్యాశక్రులఁ శపించుట

అహల్యవివాహ మైనప్పటినుండియు నింద్రుడామె లోకాతీత సౌందర్యమునకు వశుఁడై యామెపొందు కోరుచునేయుండెను. కాని యహల్యాసాధ్వి చిత్తవృత్తి యెఱిఁగి గౌతమమహర్షి కోపానలమునకు వెఱచి యుండెను. కాని, యొకనాఁ డింద్రుఁడు తన కోర్కె దీర్చుకొనఁ గోరి యొక యుపాయ మాలోచించి కోడియై గౌతమాశ్రమమునఁ జేరి వాఁటి నడురేయియే కూయఁ దొడఁగెను. ఈ కోడికూఁతవిని గౌతమమహర్షి కాలకృత్య నిర్వహణమునకు నదీస్నానమువకై యాశ్రమము వీడి వెడలిపోయెను. ఈ యవకాశము నను బురస్కరించుకొని యింద్రుఁడు గౌతమవేషముతో నాశ్రమముఁ బ్రవేశించి యహల్యతోడి సంగమ మపేక్షించెను. ఆమె యీ ద్రోహ మెఱుఁగఁజాలక కామోపహతుఁడగు భర్తకు వ్యతిరేకము పలుకలేక యంగీకరించెను. అంత వారిరువురును నొడలు మఱచి సుఖానుభవము నందుచుండ గౌతముఁ డింకను జాల ప్రొద్దు గలదని యాశ్రమమునకు వచ్చి చేరెను. లోపలఁ బ్రవేశింపఁగనే యహల్య

* భారతము — అశ్వమేధపర్వము.

యాశ్చర్యపడి "మహాత్మా! ఇంతవఱకు నాతో నున్న నీ విట్లు రెండు రూపము లేల తాల్చితి" వని ప్రశ్నించెను. ఇంద్రుఁడు వణఁకి పోయి పిల్లియై బయటకుఁ బోఁజూచెను. గౌతమమహర్షి యా పిల్లిని జూచి "ఓరీ! నీ విషయమును ద్వరలోఁ జెప్పనిచో దగ్ధమై పోదు" వనెను. ఇంద్రుఁడు స్వరూపమును ధరించి తన యహాల్యాపేతను క్షమింపుమని కాళ్ళపైఁ బడెను. అహల్య యాశ్చర్యభరితయై "మహాత్మా! ఈ మోసము నే నెఱుఁగను. నీవు తిరిగి వచ్చి నా తనుసౌఖ్య మపేక్షించితి వని యోచి తీర్చ నెంచితిని. ఇంతకు మించి పంచభూతములు తోడుగా నే నొం డెఱుఁగ" నని శపథము చేసెను. వెంటనే యాకాశవాణి యహల్య నిర్దోషిణి యని పల్కెను. గౌతమ మహర్షి యూరకుండక "నీ వెఱిఁగి చేసినను నెఱుఁగక చేసినను దోషము దోషమే. అజ్ఞానమునసైన నగ్నిసంస్పర్శనమున హస్తము కాలకుండునా! కావున, నీవు చైతన్యహీనమగు శిలవై పడియుండు" మని శపించి యింద్రునిఁ జూచి "దుర్మార్గా! దేవేంద్రా! శచీపతివయ్యు నీ కామలాలసతకు మితిమేరలు లేకుండఁ బ్రవర్తించితివి. అగ్నిహోత్రముతో నపహాసముచేయు తుంటరిమిడుతవైతివి. ఓరీ! నీచా! మహాపతివ్రత యగు మహర్షి పత్నిని మోసగించి పరమహేయమగు పనికిఁ బాల్పడితివి. కావున, నీయండము లూడిపడిపోవుఁగాక! నీ శరీర మంతయు యోనిమయమై నీకు నిత్యఖేద మొదవించును గాక! నీ సామ్రాజ్యము శత్రువు లపహరింప నీవు పదభ్రష్టత నంది దైన్యజీవనముఁ గడుపుదువు గాక!" యని తీవ్రముగా శపించెను. వెంటనే యహల్యా సంక్రందను లిరువురు నాతని పాదములపైఁ బడి శాప విముక్తి ననుగ్రహింప వేఁడుకొనిరి. గౌతమమహర్షి కొంత సరికిఁ గటాక్షించి యహల్యవైపు చూచి, "పాపాత్మురాలా! నీవు శిలవై శీతవాతాతపంబులకోర్చి నిరాహారవై రాత్రిందివములు రామస్మరణ పూర్వకముగా సహస్రాధికవర్షములు తపింపుము. ఈ

చంద్రుని పాదారవిందరజః పుంజము నీ శిరస్సుపైఁ బడఁగానే నీకు శాపవిముక్తి యగును. నాఁడు నీవు తిరిగి పవిత్రాంగివై నా కడకు రావచ్చును. పొ"మ్మని పలికి యింద్రునిఁ జూచి ఓ మహాపాపాత్మా! నీ పైని వాకుఁ గరుణ ముదయించినది, మహర్షులకోపము నీటిపై గీచిన గీఁత వంటిది. నీ యోను లితరులకుఁ గనపడకుండ నుండును. అవి నేత్రములవలెఁ బై వారికిఁ దోఁచును. స్వర్లోకసామ్రాజ్యవిహీనుఁడ వయ్యుఁ దిరిగి కొంత కాలమునకు స్వపదప్రాప్తి నందఁగలవు. పొ"మ్మని కరుణించి గౌతముఁడు హిమగిరి కరిగి తపోనియతి నుండెను. ఇంద్రుఁడు నండము లూడి క్రిందఁబడ దేహమెల్లెడ యోను లేర్పడఁ బశ్చాత్తప్తుఁడై వెడలిపోయెను. గౌతమమహర్షి శాపమున నింద్రుఁడు పదచ్యుతుఁడై తిరిగి కొంతకాలమునకు స్వారాజ్యము నందఁగల్గెను. అహల్యయుఁ జిరకాలమునకు శ్రీరాముని పాదరజము సోఁకఁగనే స్త్రీరూపము నంది పరమేశ్వర పాద సంస్పర్శచేఁ బవిత్రయై గౌతమమహర్షి ని శేరి సేవించుచు మహాపతివ్రతయై వెలసెను.*

గౌతముఁడు బ్రహ్మదత్తుని శపించుట

మహర్షి సత్తముఁడగు గౌతము డొకనాఁడు బ్రహ్మదత్తుఁ డనురాజు నింటి కేఁగి యాతిథ్య మిమ్మనెను. ఆతఁడు బ్రహ్మానందముతో నా పరమమునీంద్రు నింట నుంచుకొని చిరకాల మాతని కాతిథ్యమిచ్చి పోషించుచుండెను. అశ్రద్ధ కారణముగా నొకనాఁడు గౌతముని భోజన పదార్థములలో నొక మాంసపుముక్క కానన య్యెను. గౌతముఁ డాదోషపరిహారణార్థమై బ్రహ్మదత్తను గ్రద్దయై పుట్టుమని శపించెను. బ్రహ్మదత్తుఁడు తనయెఱుఁగమిఁ దెల్పి శాప విముక్తిఁ గోరెను. గౌతముఁడు కరుణించి శ్రీరాముని హస్తము సోఁకగనే యాతనికిఁ బూర్వరూపము లభిఁప వరమిచ్చెను. ఆ ప్రకారము

బ్రహ్మదత్తుఁడు గ్రద్దయై పుట్టి యొక నాఁడొక గ్రుడ్లగూబతోఁ బోరి శ్రీరామునికడకు వచ్చి తగవు తీర్పుమనఁగా నాతఁడు తన పవిత్రహస్తమున నాగ్రద్దను నిమురఁగా నది శాపవిమోచన మంది బ్రహ్మదత్తుఁడై పోయెను. *

గౌతమధర్మసూత్ర – స్మృతి – న్యాయసంహితలు

గౌతమమహర్షి లోకమునకుఁ బ్రసాదించినవానిలో మొదటిది గౌతమధర్మసూత్రములు లేక గౌతమస్మృతి. రెండవ దగు న్యాయశాస్త్రమును ఖండింపఁ జూచిన వ్యాసునిపైఁ గోపించి గౌతముఁడు తనపాదమున నేత్రము సృష్టించుకొని యాతనిఁ జూచెను. నాఁటినుండి గౌతమమహర్షి "అక్షపాదుఁ"డయ్యెను. ఈ గౌతమ న్యాయశాస్త్రము ప్రతిజ్ఞా హేతూదాహరణాది షోడశపదార్థనిరూపకమై పంచాధ్యాయాత్మకమై యొప్పుచున్నది ప్రథమాధ్యాయ ప్రథమాహ్నికమందుఁ బ్రమాణాది పదార్థనవక లక్షణనిరూపణము, ద్వితీయాహ్నికమున వాదాది సప్తలక్షణనిరూపణము గలవు. ద్వితీయాధ్యాయప్రథమద్వితీయాహ్నికముల సంశయపరీక్షణాదికము, అర్థాపత్త్యాద్యంతర్భావనిరూపణము గలవు. తృతీయాధ్యాయమున శరీరేంద్రియార్థబుద్ధిమనఃపరీక్షణము, చతుర్థాధ్యాయమునఁ బ్రవృత్తి దోషాదికము, దోషనిమిత్తాదికము, పంచమమున భేద, నిగ్రహస్థాన భేద నిరూపణము గలవు.

మూఁడవదగు గౌతమ సంహిత గొప్ప జ్యోతిశ్శాస్త్రగ్రంథము.

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

చ్యవనమహర్షి

భృగుమహర్షికిఁ బులోమ యనునొక భార్యయుండెను. ఆమె తన శుశ్రూషచేఁ బతి మనస్సును హరించెను. ఒకనాఁడు భృగుమహర్షి యామె కోరిక యడిగెను. పులోమ భర్తకు భక్తిపూర్వకముగా వందనము చేసి "మహాత్మా! మీ సేవాభాగ్యముకన్న నాకుఁ గావలసిన దేదియును లేదు. ఐనను, వంశోద్ధారకుఁడు బ్రహ్మర్షి వరేణ్యుఁడు నగు నొకపుత్త్రుని దయచేయుఁ" డని వినయ విధేయతలతోఁ గోరుకొనెను. భృగుమహర్షి యంగీకరించి యామెకు గర్భము నిలిపి యామె కోరికపై నగ్నిహోత్రము సిద్ధము చేయుట, హోమద్రవ్యము లందిచ్చుట మున్నగుపను లామెచేఁ జేయించుకొనుచుండెను.

చ్యవనుఁడు జన్మించి పులోముని భస్మము చేయుట

ఒకనాఁడు యథాపూర్వకముగా నగ్నిహోత్రమును సిద్ధము చేయుమని చెప్పి భృగుమహర్షి స్నానమునకై నదికేఁగెను. పులోమ యగ్ని రగిల్చి జాజ్వల్యమానముగా వెలిఁగించెను. పులోముఁ డను రాక్షసుఁ డొకఁడు చిరకాలమునుండి పులోమను బ్రేమించి యామెను వివాహ మాడుదునని చెప్పుచుండెను. కాని, యామె తలిదండ్రు లామె నాతని కీయక భృగుమహర్షి కిచ్చి వివాహము చేసిరి. నాఁటి నుండియు నవకాశము లభించినపు డీమె నపహరింప నా రాక్షసుఁడు వేచి యుండెను. నాఁ డాతఁడు భృగుమహర్షి లేకుండుటఁ జూచి యామె యున్నయగ్నిగృహమును బ్రవేశించెను. ఆమె పులోమ యగునా కాదా యను సంశయముతో నగ్నిహోత్రు నామె యెవ రని యడిగెను. అగ్నిదేవుఁడు విప్రశాపమునకు నసత్యదోషమునకు

వెఱచియు విప్రశాపముఁ గ్రమ్మఱించుకొనవచ్చిన వచ్చుఁ గాని యసత్యదోషము తీర్పరాని దని నిశ్చయించుకొని యామె భృగుపత్ని యని చెప్పెను. పులోముఁడు వెంటనే వరాహరూపము ధరించి యామె నెత్తుకొని పాఱిపోఁ జొచ్చెను అపుడామె గర్భము చ్యుతము కాఁగా నొక యర్భకుఁడు బయట పడెను. మాతృగర్భచ్యుతుఁడగుట నాతనికి 'చ్యవనుఁ' డను పేరు కలిగెను. ఆ బాలుని తీవ్ర తేజము చూచినమాత్రముననే పులోముఁడు భస్మీ భూతుఁడై పోయెను.

పులోమ సంతసమున నా బాలు నెత్తుకొని గృహమున కరుదెంచెను. అంతలో భృగుమహర్షి స్నానాదికము నొనర్చి యింటికి వచ్చెను. పులోమ జరిగిన యుదంతమంతయుఁ జెప్పి పతికి బాలునిఁ జూపెను. భృగుమహర్షి యంతఁ దన భార్య నా రక్కసునికిఁ జూపిన యగ్నిపైఁ గోపించి యతిక్రూరుఁడు సర్వభక్షకుఁడగుఁ గాక యని యాతనిని శపించెను. అగ్నిహోత్రుఁ డిది విని కోపించి తన తేజోమూర్తి నుపసంహరించు కొనఁగా బ్రహ్మాదులు భృగుశాప మమోఘమనియు నైన నగ్ని సర్వభక్షకుఁడైనను శుచులలో సత్యంతశుచి, పాత్రులయందుఁ బరమ పాత్రుఁడు పూజ్యులలోఁ బరమ పూజ్యుఁడు వేద చోదిత విధానముల హవిస్సహాయుఁడై భువనముల నడపునని వరము లనుగ్రహించి యగ్నికోపముఁ బాపి శాంతింపఁ జేసిరి.*

చ్యవనుని తపోవిరతి

ఈ విధముగా జన్మించిన చ్యవనుఁడు పులోమా మాతృస్తన్యములఁ జెఱిఁగి పెద్దవాఁ డగుచుండెను. భృగుమహర్షి తనయునకుపనయ నాదిక మొనర్చి బ్రాహ్మణ ప్రధాన వృత్తియు, జీవిత పరమావధిని సిద్ధింపఁ జేయునదియు నగు తపోవనమునకుఁ గుమారుని మనసు గొలిపి విడిచిపుచ్చెను. చ్యవనుఁడు తల్లిదండ్రులకుఁ గృత

* భారతము — ఆదిపర్వము.

ప్రణాముండై బయలుదేఱి వైదూర్య పర్వతప్రాంతమున కరిగి యొక సరోవరము పొంత మహాతపోనిష్ఠాగరిష్ఠుండై యుండెను. ఆతం డట్లు తపోవృత్తి నుండంగం గొన్ని వేల సంవత్సరములు గడచెను. ఆతండును వృద్ధుండయ్యెను. దేహమును మఱచి పరమేశ్వరునిపై మనసు లగ్నముచేసి దివ్యానందము నాతం డనుభవించుచుండంగా నాతని దేహము పుట్టలుపెట్టెను. లతాగుల్మము లాపుట్టలపై మొలిచి యల్లుకొనుచుండెను. ఐన, నా చ్యవనునకు దేహస్మృతి లేకుండెను.

చ్యవనుండు సుకన్యను వివాహమాడుట

ఇట్లుండంగా సంయాతి యను నొకరాజు చతుస్సహస్ర దేవీ నివహముతోడను సుకన్య యను కూంతుతోడను సైన్యసమేతుండై యా సరోవరమున జలక్రీడార్థమై వచ్చి యుండెను. అతనికుమారి చక్కనిచుక్క యగు సుకన్య యువతీజనపరివృతయై యందుం దిరుగుచుం బుట్టలుపోసిన చ్యవనుని కడకు వచ్చెను. ఆ పుట్టలోనుండి చ్యవనుని నేత్రములు ఖద్యోతద్యుతులవలె మెఱయుచుండుటం గాంచి సుకన్య యా నేత్రములం బొడిచెను. చ్యవనుం డిది యెఱింగి సంయాతి సైన్యమునకు మూత్రపురీషనిరోధము గావించెను. సంయాతి దానికిం గారణ మరయలేక వెఱంగుపడెను. ఇంతలో సుకన్య తండ్రి కడకు వచ్చి తానొక పుట్టలో రెండు మిడుంగురులను జూచి పొడిచిన సంగతి చెప్పెను. సంయాతి యట కరిగి యందుం దపఃక్లేశత్వగస్థిభూత శరీరుండు నతి వృద్ధుండు నగు చ్యవనుని జూచి యాతని పాదములపైంబడి శరణుచొచ్చి తన కూంతు నపరాధము మన్నింపుమని వేండుకొనెను. చ్యవనమహర్షి భవితవ్యము నెఱింగి సుకన్యను దన కిచ్చి వివాహము చేసినచో క్షమింతు ననెను. సంయాతి యంగీకరించి కూంతు నడుగంగా సుకన్య "తండ్రీ! ఇంత కన్న నాకుం గావలయున దేమున్నది! పరమ తపోధనుండగు బ్రహ్మర్షిని భర్తగాం బడయు మహాభాగ్యమున మన వంశమును బరమ పవిత్ర మొనరింపం

గల్గితినేని నాపుట్టువు చరితార్థమగుఁగదా! కావునఁ దప్పక మీఁట్లొనర్పుఁ" డని సమ్మతించెను. అందుల కెంతయు నానందించి యచ్చటనే యా బ్రహ్మర్షికిఁ దనకూఁతు నిచ్చి పరిణయముచేసి సైన్య సురోధముఁ బాపికొని సుకన్యనట విడిచి సంయాతి తన నగరమునకుఁ బోయెను.

సుకన్య తనకు ఋషిశ్రేష్ఠుఁ డగు చ్యవనుని సేవాభాగ్యము లభించినదని మహోత్సాహముతోఁ బరిచర్య చేయుచుండెను. తాను యువతి యయ్యు సుకన్య వయోవృద్ధుఁడు జీర్ణాంగుఁడు నైనను నిజ భర్తయే పరమదైవమని యాతని నారాధించుచుండెను. ఆమె భర్త యనుగ్రహమున నాత్మానందమును గుర్తెఱిఁగి తుచ్ఛదేహ వాంఛో పహత గాక పరమ పవిత్రజీవితమును గడుపుచుండెను.

చ్యవనుండు నవయౌవనుఁ డగుట

ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడాశ్వినేయు లీమె సౌందర్యమును విని యచ్చెరువంది చ్యవనాశ్రమమునకు వచ్చి యొంటరిగ నున్న సుకన్యఁ జూచి యామె నామధేయాదుల నడిగి పలుకరించిరి. సుకన్య తాను సంయాతి కూఁతుర ననియు చ్యవనమహర్షి భార్య ననియుఁ జెప్పెను. అంత వారు కాంతా! త్రిలోకసుందర మగు నీశరీరము నట్టిముసలి వగ్గున కిచ్చుటచే నీకుఁ గామభోగానందము సంభవించుచున్నదా? ఇఁకనైనను నీ సౌందర్యము నడవిని గాచిన వెన్నెల కానీయకుము. పరమ సుందరు నొకనిఁ గోరుకొమ్ము. మేము తీసికొనివత్తు మనిరి. అంత సుకన్య "మహాత్ములారా! మీకు నాపై నింత యాదరమేల కలిగినదో యెఱుఁగను. పరమపావనమగు నాపతి పాదసేవ కితోధిక మగు భక్తిశ్రద్ధ లొసంగ మీరు సమర్థులేని యట్లొసంగుఁడు. లేని నాఁడు మీదారిని మీరు పొం" డని బదులు చెప్పి నాథునికడ కేఁగి యావిషయమును దెల్పెను అతఁడు వారు చెప్పినట్లే చేయు మని

యాదేశించెను. భర్త యానతి యందలి యంతరార్థమును గ్రహించి వెంటనే యాశ్వినులకడ కరుదెంచి యామె తనకు నవయౌవను నొకనిఁ దెండని కోరుకొనెను. వారు బ్రహ్మానందము నంది సమీప మునఁ గల కొలనులో దిగుసరికి నవయౌవనులైరి. చ్యవనుఁ డది చూచి తాను నందు దిగి నవయౌవనుఁడై వారితోపాటు సుకన్యకడ కరుదెంచెను. మహాపాతివ్రత్య ముట్టిపడ సమానరూప వయోవిలాస ముల నొప్పు నాముగ్గురిలో నామె చ్యవనునే వరించెను అశ్విను లానందించి యామె పవిత్రపాతివ్రత్యము నభినందించి యామెను బరీక్షించుటకే యట్లొనర్చితి మనిచెప్పిరి. *

చ్యవనుఁ డాశ్వినులను సోమపీథులఁ జేయుట

చ్యవనుఁడు తన కశ్వినీ పుత్త్రుల మూలమున నూత్న యౌవ నము లభించినకారణమున వారికిఁ దాను బ్రత్యుపకారము చేయు నెంచెను. అంతవఱ కశ్వినీ కుమారులకు సోమపానము చేయనర్హత లేదు. ఆకారణమున నాశ్వినీ దేవతలను సోమపీథులఁ జేసెద నని ప్రతిజ్ఞచేసి చ్యవనుఁడు వారిని బంపివేసెను. చ్యవనుఁడు తన నూత్న యౌవనమును జూచి యానందించుటకు సపరివారముగా వచ్చియున్న సంయాతిని గాంచి యాతని యభ్యున్నతి కొకక్రతువును దా నాతనిచేఁ జేయించుటకు నిశ్చయించెను. సంయాతి వల్లె యని నగరమున కరిగి యజ్ఞసంభారములను సమకూర్చెను. చ్యవనమహర్షి సుకన్యాసహి తుఁడై శ్వశురగృహమున కేఁగెను. అంత సుముహూర్తమున విద్యు క్తముగ సంయాతి చ్యవనుని యార్త్విజ్యమున యజ్ఞ మారంభించెను. ఇంద్రాదిదేవతలు హవిర్భాగమున కాహూతులై మఖమునకు వచ్చి యుండిరి. చ్యవనమహర్షి తాను గావించియున్న వాగ్దానము నను సరించి యాశ్వినులకు సోమ మీయఁబోఁగానే యింద్రుఁడు కోపించి యాశ్వినేయులు బృందారకులు కాని కారణమున వారికి సోమ

* భారతము – అరణ్యపర్వము, దేవీభాగవతము.

మీయవలదని నివారించెను. చ్యవనమహర్షి యాతనిమాటలు పాటి సేయక యాశ్వినేయులను సోమపీథులఁ జేసెను.

చ్యవనుఁ డింద్రునకు గర్వభంగము చేయుట

అంతఁ దనమాట నిర్లక్ష్యమగుటఁ గాంచి యింద్రుఁ డలిగి వజ్రాయుధ మెత్తి చ్యవనునిపై వేయఁబూనెను. చ్యవనుఁ డింద్రుని హస్తమెత్తినది యెత్తినట్లే యుండఁ జేసి యాతనిని వజ్రాయుధముతో పాటు రూపఱఁ జేయ నగ్నియందు వేల్వఁగా నందుండి యపారఘోరబలుఁడు మహాజీవుఁడు నయి మదుఁడను రాక్షసుఁడు భీకరాకారుఁడై యుద్భవించెను. అతనిచేతులు పదివేల యోజనముల పొడువుండెను. అంతకుఁ దగిన నాలుగుదంష్ట్రలును సూర్య చంద్రులఁ బోలు కన్నులును గాలాగ్నివంటి నోరును భూమ్యాకాశముల నంటు శరీరమును గలిగి యొక్కసారిగా నోరుదెఱచి నాలుకతోఁ బెదవులు నాఁకుకొనుచు మహానాదముతో నింద్రుని మ్రింగవచ్చు నారాక్షసునిఁ జూచి యింద్రుఁడు భయకంపితుఁడై తన తప్పిదమును క్షమింపుమని నాఁటినుండియు నాశ్వినీ దేవతలు సోమపీథులే యగుదురని పలికి చ్యవనుని పాదములపైఁ బడెను. చ్యవనమహర్షి యాతని కభయమిచ్చి యా రాక్షసుని నివారించెను. మదుఁడు చ్యవనునకు నమస్కరించి తన కాశ్రయమును జూపుమని వేఁడుకొని నాఁటినుండి యాతని మద్యస్త్రీ మృగయాక్షముల నాశ్రయింపుమని చ్యవనుఁ డాదేశించుటతోడనే యారాక్షసుఁ డంతర్ధానమాయెను. ఇంద్రుఁడును బ్రతుకు జీవుఁడా యని స్వర్గమునుఁ డయ్యెను. ఈ ప్రకారము తనకృతజ్ఞతను వెలిపుచ్చుకొన్న చ్యవను ననేకవిధముల నభినందించి యాశ్విన్యాది దేవతలు హవిర్భాగసంతృప్తిఁ దమలోకమునఁ కేఁగిరి. చ్యవనమహర్షి తన తపఃప్రభావమును వెల్లడి చేసిన కారణమున నా పర్వతము 'ఆర్చీకపర్వత' మను పేరఁ బరిగి ప్రసిద్ధిగాంచెను.*

---

* భారతము, అరణ్యపర్వము, అనుశాసనికపర్వము

మఱియొకప్పు డింద్రుడు గర్వియై కోపించి చ్యవనునిపై
నొకపర్వతమును విసరెను. చ్యవనమహర్షి వెంటనే తన కమండ
లూదకము మంత్రించి చల్లఁగానే యాపర్వత మెదురు తిరిగి
యింద్రునిపైనే పడెను. ఆ కారణమున వెంటనే యింద్రుఁడు
మూర్ఛపోయెను. చ్యవనమహర్షి కరుణించి యాతని కేబాధ
లేకుండఁ జేసి మూర్ఛనుండి మేల్కొలిపెను. ఇంద్రుఁడు సిగ్గుపడి
వెడలిపోయెను. ఆహా! చ్యవనుఁ డెంతదయాశాలియో కదా!
అపకారి కుపకార మొనరించి తన యభేదభావము నాతఁడు
చాటినాఁడు. ఇదే మన ఋషులలో మనము గ్రహింపవలసిన
రహస్యము. వా రాత్మజ్ఞులు. అహంకారమమకారరహితులు. కాని,
యెదుటివారియందలి రజస్తమోగుణముల ప్రకోపము నణచుటకుఁ
గ్రోధము నటించి శాపాయుధమున నెదుటివారిఁ జక్కఁజేసి వెంటనే
తమయాయుధ ముపసంహరించుకొను మహాశక్తిసంపన్నులు వారు
వారికిని మనకును బోలికయే లేదు.

చ్యవనుఁడు సుకన్యకుఁ బుత్త్రుల ననుగ్రహించుట

నవయౌవనుఁడైన చ్యవనుఁడు సుకన్యాపాతివ్రత్యమునకు సంత
సించి యామెకు సకలభోగముల నొసఁగి యానందింపఁ జేయ నెంచెను.
ఒకనాఁడు సుకన్యను బిలిచి "సాధ్వీ! నేను ముసలివాఁడ నని
రోయక దేహ సౌఖ్యముల నిన్నుఁ దేల్పకున్నను నీవు నాయం దతి
విధేయురాలవై యుంటివి. కావున యౌవనము నీకొఱకే ధరించితిని.
నీ త్యాగశీలమునకు మెఱుఁగుపెట్టఁ గల్గు నొక్క సుపుత్త్రునిఁ
దత్తుల్యకీర్తిప్రదులగు నిరువురు కుమారులను నీకనుగ్రహింతు" నని
చ్యవనుఁడు సుకన్యను గారవించెను, "మీ కటాక్షమునకు మించి నా
కేమి కావలయు" నని యామె యాతనితో స్త్రీసౌఖ్యము ననుభ
వించెను. కాలక్రమమున నామెకు దధీచి, ప్రమతి, ఆప్నవానుఁడను
కుమారులు జన్మించిరి. మహాతపస్సంపన్నులగు మహర్షులు తుచ్ఛ

కామముతోఁగాక సత్పుత్త్రజననకు లగుటకేకదా నిజపత్నీ సమాగమము నభిలషించుట! అట్టిసంగమమున మహాత్ములు కాక యన్యు లుదయింపరుగదా!

చ్యవనుఁడు నహుషు ననుగ్రహించుట

చిరకాలము గృహస్థధర్మములు నడపి చ్యవనమహర్షి యొకప్పుడు భాగీరథీయమునాసంగమమున సుస్థిరుఁడై యధిక నిష్ఠతో నుదకవాసమహావ్రత మారంభించి నీటిలో నుండి తపము చేయుచుండెను. అందలి మత్స్యము లాతనిచుట్టును దిరుగుచుండఁగా నాతనికి వానిపై గృపయుఁ బ్రేమమును జనించెను ఆప్రకార మాతఁడందుఁ బండ్రెండు సంవత్సరము లుండెను. ఆతఁడు సకల భూతములందును బరమశుభమగు విశ్వాసము గలిగి శుచియై దేవతా పురస్సరముగాఁ దపము చేయుచుండ, నాజలము లాతనికిఁ బ్రదక్షిణ మొనర్చి భక్తిమెయి నేకీడు నొనర్పకుండెను ఇట్లుండ నొకనాఁడు జాలరులు వలలతో నందలి చేఁపలను బట్టుచు నా మహర్షిని బట్టి గట్టునకు లాఁగిరి. ఆతనిఁ గాంచిన వెంటనే వారు భయకంపితులై తమతప్పు క్షమింపు మనిరి. చ్యవనమహర్షి యించుకేని కోపపడక "మీ కులవృత్తి మీరు చేయుటలో దోషము లేదు. నన్ను నీమత్స్య ములతో పాటు విక్రయించుకొనుఁ" డన వారు పరుగునఁ బోయి తమ రాజగు నహుషునితో నీ విషయ మెల్ల వినిపించిరి. నహుషుఁ డాశ్చర్య భక్తిసంభరితుఁడై వచ్చి యా మహర్షికి మ్రొక్కి క్షమింప వేడుకొనెను. చ్యవనుఁడు వారు చేసిన దోషమేమియును లే దనియుఁ దనకు వెల నిర్ణయించి యా జాలరుల కిమ్మనియుఁ గోరెను. నహుషుఁడు నూఱుమాడలీయ నియమించెను అర్ధరాజ్య మిచ్చెద ననెను. రాజ్యమంతయు నిచ్చెద ననెను ఏమనినను దనకుఁ దగిన వెల కాదని చ్యవనుఁ డనెను. ఇంతలోఁ గవిజాతుఁడను ముని వచ్చి గోబ్రాహ్మణులు సమాను లగుట నొక గోవు నిమ్మనెను. నహుషుఁ

దక్లేయని చ్యవనునకుఁ దెలుప నాతఁ డానందించి గోప్రభావముఁ నాతని కుపన్యసించెను. ఒక గోవును దీసికొని వచ్చి నహుషుఁడు జాలరుల కీయ వారు దానిని చ్యవన మహర్షికే యిచ్చి తమ్ముఁ గృతార్థులఁ జేయుమని కోరుకొనిరి. చ్యవను డంగీకరించి యా చేఁపలకు నా జాలరులకును స్వర్లోకము కలుగునట్లు వరమిచ్చెను. వెంటనే వారు దివ్యవిమానారూఢులై స్వర్గమున కేఁగిరి. నహుషునిఁ జూచి యాతనికి ధర్మపరత్వము నింద్రపదవి కలుగునట్లు చ్యవన మహర్షి యాశీర్వదించి వెడలిపోయెను. చ్యవనమహర్షి యాశీర్వచన మున నే నహుషుఁ డొకసారి యింద్రుఁడయ్యెను.

చ్యవనమహర్షి కుశికభూపతిని బరీక్షించుట

సురలు మునులు సురశ్రేష్ఠునిఁ గొలిచి యుండఁగాఁ బ్రసంగ వశమున నొకనాఁడు భృగుకుశిక వంశములకు బ్రహ్మక్షత్త్రములు తడఁబడి సంకరము వాటిల్లునని బ్రహ్మ పలికెను. ఇది చ్యవనమహర్షి వినెను. నాఁటినుండి కుశికవంశము నంతరింపఁ జేసినచో సాంకర్యము కలుగదని యాతఁ డెంచుచుండెను. కుశికకులమున కుత్పాత మాపాదింపఁగోరి చ్యవనుఁడొకపర్యాయము కుశికభూపాలుఁడగు కుశి నాథునికడ కేఁగెను. ఆతఁ డీతని నత్యంతము గౌరవించెను. బంధు మిత్త్రపరివారముతోఁ గుశినాథుఁ డీతనికి సేవచేయ మొదలిడెను. చ్యవనుఁడభ్యంతరమందిరమున హంసతూలికా తల్పమునఁ బరుండి భార్యాభర్తల నిరువురను బాదము లొత్తుఁ డనెను కుశికుఁడు సభార్యుఁడై సేవచేయుచుండఁగా నిరువదియొక్క దినములు చ్యవనుఁడు కదలకుండ నిద్రించెను. కుశికభూపాలుఁడు నాతనిని విడువక సేవించుచునే యుండెను ఇరువదిరెండవ నాఁడు లేచి యెటకో పోవుచుండెను. రాజు భార్యయు వాని ననుసరింపఁ గొంత దూర మేఁగి యాతఁ డదృశ్యుఁడయ్యెను. భార్యాభర్త లిరువురును విచారముతో నింటికి వచ్చి చ్యవనుఁడు వేఱొక తల్పమున నుండుటఁ

జూచి సంతసముతో భక్తిభరితులై మరల నాతని పాదము లొత్తు చుండిరి. అతఁడును మఱి యిరువదొక్క దినము లట్లే కడపెను. పిమ్మట నాఁడు తైలాభ్యంగము కావలె నని చ్యవనుఁడనిన రాజు తైలాభ్యంగము చేయించుచుండ నాతఁ డంతర్హితుఁడై యపరాహ్ణము దాఁటిన పిదప వచ్చి స్నానము చేసెను. కుశినాభుఁడు భార్యయుఁ జలింపక వివిధాన్నపానములు ఘటించి భోజనమునకు రమ్మనఁగాఁ దిరిగి యాతఁ డంతర్హితుఁడయ్యెను. రాజును భార్యయు భుజింప నొల్లక యాతనికొఱ కెదురుచూచుచుండ మఱునాఁ డుదయ మాతఁడు వచ్చి కుశినాభునితో "నీవును నీభార్యయు నే నెక్కిన రథమును లాగుఁ" డనెను. వా రంగీకరించి యట్లు చేయఁగా రక్తములు కాఱునట్లు వారి నాతఁడు బాధించెను. ఐనను, వారు చలింపలేదు. చ్యవనుఁడు దయతో వారిని స్పృశించినంతనే వారి కాయాసము పోయెను; నవయౌవనము కలిగెను. చ్యవనుఁడు వారినింటికిఁ బోయి మఱునాఁడు తాను గంగాతీరమునఁ జేయు యజ్ఞమునకు రండని పిలిచి పంపివేసెను.

కుశికభూపతి యింటి కరిగి విధ్యుక్తముగాఁ గర్మములు నిర్వర్తించి మఱునాఁడు స్నానాదు లొనరించి భక్తిభరిత హృదయముతో భార్యాసమేతుఁడై చ్యవననిర్దిష్ట ప్రదేశమున కరిగెను. అందు మణిమయ దివ్య హర్మ్యములు నిర్మితములై యుండెను. మండపములు, ఆరామములు, పద్మాకరములు, క్రీడాచలములు, సురకిన్నర గంధర్వగణములు గానవచ్చెను. అందొక దివ్యభవనమున భార్యాభర్తలు చ్యవనునిఁ గాంచిరి. వెంటనే యాతఁడు మేడఁతో నంతర్థాన మయ్యెను. కొంతసేపటికి వారి నిరువురఁ బిలిచి చ్యవనుఁడు "రాజా! నీ మనస్సు నింద్రియములు నీ కింత స్వాధీనముగ నుండుట స్వల్పవిషయము కాదు. నా కానందమైనది. నాఁడు నీయింటఁ జరియించుచు నారీతిఁ బ్రవర్తించుటకుఁ గల కారణము నీయందుఁ

దప్పువట్టి నీ వంశ క్షయమునకై శపించుటకే. కాని, నీవు నాపరీక్షల కాఁగితివి. మీ యుభయులయందును ధైర్యహాని, కోపము, శోకము మందునకైన లేవు. కావున దయదలఁచి యిట్లు స్వర్గమునే భూమిపైఁ జూపితిని. నీకు మూఁడవ తరమువాఁడు బ్రహ్మ తేజో దీప్తుఁడయి పుట్టును. నా తనయుని తనయుఁడు ఋచీకుఁడు నీతనయుని-గాధి-కూఁతుఁ బరిణయమై జమదగ్ని యనువానిం గని యాతని యందు సమస్త ధనుర్వేదమును నిలుపును మహాశాస్త్ర ముతో నాతనికిఁ బుత్త్రుఁడై పరశురాముఁడు జన్మించును. గాధికి బ్రహ్మర్షి యగు విశ్వామిత్త్రుఁడు జన్మించు" నని చెప్పి చ్యవనమహర్షి వెడలి పోయెను. కుశికభూపతి బ్రహ్మానందము నందెను. చ్యవన మహర్షి చెప్పినట్లే ఋచీకుని మూలమున భార్గవవంశమున జమ దగ్నియు నాతనికిఁ బరశురాముఁడును గుశికవంశమున విశ్వామిత్త్రుఁ డును జన్మించిరి.*

పా మొకటి చ్యవనుని పాతాళమున కీడ్చుకొనిపోవుట.

తొల్లి యొకప్పుడు చ్యవనుఁడు నర్మదానదిలో స్నానము చేయుచుండఁగా నొక పెద్ద పా మాతనిం బట్టుకొని పాతాళలోక మున కీడ్చుకొని పోవుచుండ మౌని పరమేశ్వరుని ధ్యానించెను. దైవకటాక్షము వలన నాతని కేమియు విషబాధ కలుగదాయెను, ఇంతలోఁ బా మాతనిఁ బాతాళమునకుఁ దీసికొనిపోయి నాగకన్యకల నడుమ విడిచెను. ఉరగాంగన లాతనిని భక్తియుక్తి సేవింపఁ దొడఁగిరి.

అపుడు పాతాళమును బాలించు ప్రహ్లాదుఁ డాతనిం గాంచి నమస్కరించి తనగుట్టుమట్టులఁ దెలిసికొనిరా నీతని నింద్రుఁడు పంపియుండు నని తలఁచి తన యనుమానమును వెల్లడించెను.

---

* భారతము — అనుశాసనికపర్వము.

చ్యవనుఁడాతని భావమెఱిఁగి తన కింద్రునితోఁ బని లేదనియుఁ దాను నర్మదా జలముల మునిఁగినపుడొక పెనుబాముచుట్టుకొని వచ్చెననియుఁ దెలిపెను. ప్రహ్లాదుఁడు సంతోషించి "ఋషీంద్రా! నీ రాకవలన నేను బవిత్రుఁడనైతిని. నాపై దయయుంచి నీవు తిరుగని తీర్థములు క్షుణ్ణకనినదులు నుండవు కానఁ దీర్థ పరమార్థమును బోధింపు"మని కోరెను.

చ్యవనుఁడు ప్రహ్లాదుని కిట్లనెను. "హరిప్రియా! నీవంటి విష్ణు భక్తుఁ డెందును లేఁడు, నీ ప్రశ్నముల కుత్తర మీయకుండు టెట్లు? చెప్పెదను వినుము. చిత్తశుద్ధిలేని తీర్థాటనము వ్యర్థము. మనస్సు నిర్మలము కావలయునే కాని గంగలో మునిఁగినంత మాత్రమున లాభము లేదు. తీర్థవాసము మహాకష్టము. అటఁ జేసిన పాపము లత్యధిక దుఃఖాకరములు. తీర్థములందుఁ జేసిన పాప మే విధముగను నశింపదు. మఱియు సర్వతీర్థాటనముకంటె భూతదయ, సత్యము, శౌచము, ముఖ్యములు. ఇవి కలవారి పాదముల క్రిందనే సకల తీర్థములు వచ్చి వసించును. ఐనను నైమిశము, చక్రతీర్థము, పుష్కరము ఈమూఁడును సకలలోక శ్రేష్ఠములగు భూలోకతీర్థము"లని తెలిపెను. ప్రహ్లాదుఁడు చ్యవను నతిభక్తి వీడ్కొలిపి తీర్థయాత్రాచరణ శీలియై సపరివారముగ బయలు దేఱెను. *

చ్యవనుఁడు లవణాసురవధకుఁ గారకుఁ డగుట

మధుఁ డను రాక్షసుఁడు శివుని మెప్పించి యాతనిచే నజేయమగు శూలమును గ్రహించి యా శూలము తన యనంతరము తన కుమారునకుఁగూడ నుపయోగింపవలెనని కోరుకొనెను. శివుఁ డంగీకరించి యా శూలము చేత నుండఁగ శత్రువు మిమ్ముల జయింపఁజాలఁ డనియును శూలము లేక యాలము చేయుచో నందు మడియవచ్చుననియును జెప్పి యంతర్హితుఁ డయ్యెను. మధుఁడు కుంభీనసి యను

---

* బ్రహ్మవైవర్తపురాణము.

రావణు చెల్లెలిని వివాహమాడెను. ఆమె యందాతనికి లవణుఁడను రాక్షసుఁడుదయించి మధుఁడు చనిపోయిన పిమ్మట నా శూలమును గ్రహించి పూజించుచుండెను. లవణాసురుఁడు పెరిగి పెద్దవాఁడై మహర్షుల కనేక బాధలు కలిగించుచుండెను. ఈ లవణాసురుని జంపించు టెట్లని మరీచి కశ్యప దళాద పులస్త్య ఋచీకాది మహర్షులు వచ్చి చ్యవనమహర్షి నుపాయ మడిగిరి. చ్యవనమహర్షి వా రందఱితోఁ గలసి శ్రీరామునికడ కేఁగి లవణాసురుని దారుణవృత్తాంతమును జెప్పఁగా శ్రీరాముఁడు శత్రుఘ్నుని లవణాసురవధకై పంపెను. చ్యవనుఁడు శ్రీరాముని స్తుతించి మహర్షులతోఁ దన యాశ్రమమున కేఁగెను. శత్రుఘ్నుఁడు సేనాసమేతుఁడై బయలుదేఱి పోవుచు వాల్మీకి యాశ్రమమున నొకరేయి గడపి నాఁడే సీతామహాసాధ్వి కుశలవులఁ గన్నదన్న శుభవార్త విని చ్యవనమహర్షి యాశ్రమము నకు వచ్చెను. చ్యవనుఁడు నాతని నాదరించి లవణాసురుఁడు మాంధాతను జంపిన తెఱఁగుఁ జెప్పి శూలము చేతలేని సమయము ననే లవణునిఁ జంపుమని శత్రుఘ్నునకు బోధించెను. శత్రుఘ్నుఁడు చ్యవనునిమాట విని లవణాసురుని జంపిన పిదప మునులందఱును బ్రీతులై యథేచ్ఛముగా సంచరింపఁ దొడఁగిరి.*

సింహావలోకనము

భృగువంశవరిష్ఠుఁడై చ్యవనమహర్షి మహాతపోనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై యాత్మతపోబలసంపన్నతచే లోక హితార్థియై మన ఋషులలో నగ్రేసరుఁడై చెలువొందెను.

---

* ఉత్తరరామాయణము.

మహర్షుల చరిత్రలు

జమదగ్ని మహర్షి

జమదగ్ని జననవృత్తాంతము

తొల్లి భృగువంశసంజాతుఁడగు ఋచీకమహర్షి కుశిక వంశోద్భవుఁడగు గాధిరాజుకూఁతురు సత్యవతి యనునామెను వివాహమాడఁ గోరి తనకోరికను గాధికిఁ దెలిపెను. గాధి యాతఁడు తన కూఁతునకు దగినవరుఁ డగునో కాదో యని సంశయించి తెల్లని దేహము నల్లనిచెవులు గల వేయిగుఱ్ఱములను దనకూఁతునకుంకువగా నొసఁగినచో సత్యవతినిచ్చి పెండ్లి చేయుదు నని సమాధానము చెప్పెను. ఋచీకమహర్షి యిది యెంతపని యని బయలుదేఱి వెడలి వరుణదేవుని బ్రార్థించి యాతనిచే నట్టి యశ్వములను బడసి తీసికొనివచ్చి గాధి కిచ్చెను, గాధిరాజు ఋచీకుని శక్తిసామర్థ్యములకు మెచ్చుకొని యాతనికి దనకూఁతురగు సత్యవతినిచ్చి మహావైభవముతో వివాహముచేసి యల్లునిఁ గూఁతును వారి యాశ్రమమునకుఁ బంపివేసెను. సత్యవతి భర్తయే దైవమనియుఁ దనయదృష్టముచే నుత్తమబ్రాహ్మణుఁడు తనకు భర్త యాయెననియు నెంచి యాతని కనేకవిధములఁ బరిచర్య చేయుచుండెను. ఒకనాఁడు ఋచీకమహర్షి యామెసేవకు సంతసించి యొక కోరిక గోరుకొనుమనెను. సత్యవతి పుత్త్రహీనులగు తనతలిదండ్రులకొక కొమరుని, దనకొక పుత్త్రుని నిమ్మని భర్తను బ్రార్థించెను, ఋచీకమహర్షి యట్లేయని రాజబ్రహ్మమంత్రములచే రెండుచరువులను వేల్చి యారెంటిని భార్య కిచ్చి "సాధ్వీ! క్షత్త్రియాజేయుఁడు క్షత్త్రియసూదనుఁడు నగు క్షత్త్రియోత్తముఁడు మొదటిచరువు నుపయోగించినవారికిఁ గల్గును. కాన, దానిని మీయమ్మ కిమ్ము. ఈ రెండవచరువు నీ వుపయోగింపుము.

దానివలన నీకుఁ దపోధృతిశమములచే నుత్కృష్టుఁడగు బ్రాహ్మణుఁడు జన్మించు" నని చెప్పి నదీస్నానమునకుఁ బోయెను.

ఇంతలో సుతాజామాతలం జూడఁ దలఁపు కలిగి గాధి భార్యాసమేతుఁడై ఋచీకుని యాశ్రమమునకు వచ్చెను. సత్యవతి యానందపరవశతఁ తల్లిదండ్రులు రాఁగానే తల్లి కాచరు వృత్తాంతమును దెల్పి దైవోపహతయై తానుపయోగింప వలసినది తల్లి కిచ్చి తల్లి కీయ వలసినది తాను గ్రహించెను. ఇంతలో ఋచీకమహర్షి వచ్చి యత్తమామలఁ దివ్యబోధమున జూచి మాతాసుత లొనరించిపననిఁ దెలిసికొని సత్యవతిని జూచి "నీకు క్షత్త్రియాంతకుఁడు మహాక్రూరుఁడగు కొడుకు పుట్టును. మీయమ్మకు బ్రహ్మభూతుఁడు తపోధనుఁడు నగు కొడుకు పుట్టు" నని చెప్పెను. సత్యవతి భయపడి యదేమని యడగఁగా ఋచీకుఁడు "నేను నీకుత్తమ బ్రాహ్మణుఁడు పుట్టునట్లు మీతల్లికుత్తమ క్షత్త్రియుఁ డుదయించునట్లు మంత్రములఁ జదివి వేల్చి యాచరువులఁ జేసితిని నీవుపయోగింప వలసినది మీ జననియు నామెయుపయోగింప వలసినది నీవు నుపయోగించితిరి. కావున నట్లు వ్యత్యాసము కలుగు" నని చెప్పెను. సత్యవతి భయపడి క్రూరుఁడగు కొడుకును గనఁజాలను రక్షింపు మని వేఁడుకొనఁగా ఋచీకుఁ డామెను గరుణించి యా విశేష మామె కుదయించు పుత్త్రునకుఁ గాక పౌత్త్రునకుఁ గల్గునని యెను. అంత గాలక్రమమున సత్యవతి గర్భమున జమదగ్ని మహర్షి యు నామె మాతుగర్భమున విశ్వామిత్రుఁడును జన్మించిరి.*

జమదగ్ని రేణుకను వివాహమగుట

ఇట్లు జన్మించిన జమదగ్ని యుత్తమగుణసంపన్నుఁడై రేణువు కూఁతు రగు రేణుకను వివాహమాడి గార్హస్థ్యమును నడుపుచుండెను. ఈతఁడు తన తపోమాహాత్మ్యమున ఒక హోమధేనువును

* భారతము; విష్ణుపురాణము.

సంపాదించెను. ఆధేనువు వలసినపుడెల్ల నెందఱకైన నేమైన సమకూర్పఁ గల సామర్థ్యము కలది. ఆ కామధేనువు కారణముగ నే కొఱంతయు లేక జమదగ్ని రేణుకాదేవితో సమస్తభోగము లనుభవించుచున్నను మహాతపస్సంపన్నుఁడై యుండెను.

జమదగ్ని సూర్యుని శపించుట

జమదగ్ని రేణుక పతిభక్తికి మెచ్చి యామెతో నర్మదాతీర మందలిది, నిర్జనము, ఫలపుష్పయుక్తము, శారికాశుకపికమయూర నినాదయుక్తము, సుగంధివాయుసురభీకృతము నగు వనమున కేఁగి యందు విహరించెను. పిదప, అపుడే వికసించిన పుష్పములఁ దల్పములుగ నేర్పఱిచికొని చందన చర్చిత గాత్రులై యా దంపతులు నఖక్షతచుంబనాదు లారంభించి క్రమక్రమముగా మన్మథక్రీడ లారంభించిరి.

ఆ సమయమున సూర్యుఁడు వారి కడకు విప్రరూపమున విచ్చేసి "ఓయీ! జమదగ్నీ! నీవు బ్రహ్మమనుమఁడవు, వేదకర్తవు, మహాతపశ్శాలివి. అట్టి నీ విట్లు పట్టపగలు సురత క్రీడకుం బొచ్చుట ధర్మమా? 'యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠ స్తత్తదేవేతరో జనః' యన్న నానుడిని బట్టి పెక్కురు నిన్ననుసరింతురు. తాపసశేఖరుఁడ వగు నీవే యిట్లు ధర్మమును విరాకరించిన వేదధర్మములు హీనత నందవా? నేను గర్మసాక్షి నగుటచే నీ కిటు చెప్పవచ్చితి" నని పల్కెను.

అది విని జమదగ్ని సురతవిముఖుఁడై నిలువ నగ్న యగు రేణుక వెంటనే సూక్ష్మవస్త్రము ధరించి సిగ్గుపడి నిలిచెను. అంత జమదగ్ని సూర్యునితో "ఓయీ! నీవు పండితాహంకారమున నాకుఁ జెప్ప వచ్చితివి. భృగుశిష్యుఁడను, చతుర్వేద ధర్మాధర్మము లెఱుం గని వాఁడనా? అజ్ఞాని స్వకర్మచే నెల్లప్పుడు జడీభూతుఁ డగును. విజ్ఞాని సర్వభక్షకుండగు నగ్నివలె మహాతేజస్వియై కర్మదోషములఁ

గాంచఁడు. నీవు కర్మ సాక్షి నని ఫలప్రదాత నని శాస్త్తనని గర్వించి నన్నాక్షేపింప వచ్చితివి. తపోధనవిరాజితులము, జ్ఞానమూర్తులము నగు మాకు నారాయణుఁడు సంరక్షకుఁడు, మా భావము లాతఁ డెఱుఁగును. మే మాతని నెఱుఁగుదుము. మ మ్మొరులు బోధింప శిక్షింప సమర్థులు కారు. నీవే కాదు బ్రహ్మ రుద్రయమాదులైన మమ్ము శిక్షింపలేరు అట్టి మాకు నీవు రతిభంగ మొనరించితివి కాన, నా శాపమున రాహుగ్రస్తుఁడవై పాపదృశ్యుఁడవు హతతేజుఁడవు నగుదువు" అని శపించెను.

సూర్యుఁ డది విని "అయ్యా! మనము పరస్పరము పూజ్యులము. ఐనను, నీవు నన్ను శపించితివి నే నూరకున్నచో లోకులు నన్నశక్తుఁ డని నిస్తేజుఁ డని నిందింతురు. కావున ఒక క్షత్త్రియునిచే నీకుఁ బరాభవము, ఆతని యాయుధముచే మరణము గల్గఁగల" దని ప్రతిశాపమిచ్చెను.

అపుడు జమదగ్ని మరలఁ గోపించి నీవు శివునిచే జితుండ వగుదు వని మరల శపించెను. ఈ సంగతి కశ్యపునివల్ల నెఱింగి బ్రహ్మ యాతనితోఁ గూడ క్షణములో సూర్య జమదగ్నులకడ కరుదెంచి వారిని శాంతపఱిచి సూర్యునితో "ఓయీ! నీవు ఒకానొక దినమునం దాకాశమున మేఘచ్ఛన్నుఁడవై వెంటనే ముక్తుఁడవయ్యెదవు. మేఘాతిశయ కాలమునఁగాని వర్షంబునంగాని రాహుగ్రస్తుఁడ వయ్యెదవు. ఐనను, కొందఱికి కదృశ్యుఁడవు. కొందఱికిఁ బూర్ణ దృశ్యు డవుఁ నగుదువు నిన్నుఁజూచి నమస్కరించి సర్వజనులు పాప హీను లగుదురు. జన్మసప్తాష్టమ, చతుర్థ దశమస్థానంబులందు, జన్మ ఋషనిధనములందును నీవును జంద్రుఁడు నదృశ్యులయ్యెదరు. అస్తకాల, ఘనాచ్ఛన్న కాల మధ్యాహ్న కాలములందు. జలము లందు అర్థోదిత కాలములందు నీవు పాపదృశ్యుఁడ వగుదువు. భార్యాదుఃఖనిమిత్తమునఁ గారణభూతరాయెన భార్యచేతను శ్వశుర

స్యాలకులచేతను హతతేజుఁడ వగుదువు. మాలి సుమాలి యుద్ధమున శివుఁడు నిన్నుఁ జయించును" అని చెప్పి జమదగ్నిం జూచి "మహాశయా! పరాజయలజ్జితుఁడైన సూర్యునింతతో విడువుము నీ తేజమున క్షణమాత్రములో జగమంతయు భస్మీభూతము కాఁగల దనుట నిజము నీవును సూర్యుఁడును బరస్పరపాల్యులు, పూజ్యులును, నీవు కార్తవీర్యునిచేఁ బరాభవము, ఓటమి, మరణము నందుదువు. ఐనను విష్ణుమూర్తి నీకు సుతుఁడై జన్మించి ముయ్యేడుమాఱులు శోధించి జగమంతయు నిఃక్షత్త్రము గావించుచు, నీ మరణము లోకకల్యాణ బీజమే కాఁగల"దని చెప్పి యదృశ్యుఁడయ్యెను. జమదగ్నియు సూర్యుఁడును బరస్పరమభినందించుకొని పురాకృత కర్మముల నివారింప సమర్థుఁడెవ్వఁ డనుకొని నిజ గృహముల కరిగిరి.*

రేణుకాదేవి భర్తకుఁ బరమభక్తితో సేవచేయుచు నాతని కటాక్షమునఁ గ్రమముగా నైదుగురు కుమారులంగనెను. వారు వరుసగా రుమణ్వాతుఁడు, సుషేణుఁడు, వసువు, విశ్వావసువు, పరశురాముఁడు నను నామములఁ దాల్చిరి. పరశురాముఁడు విష్ణునవతారమై జన్మించెను. ఇట్లు జనించిన పుత్త్రులం బెంచుకొనుచు భర్తృశుశ్రూష యేమఱక రేణుకాదేవి చరించుచుండెను.

పరశురాముని పితృభక్తి

ఒకనాఁడు రేణుకాదేవి జలమునకై యేటికిఁ బోయెను. అందుఁ జిత్రరథుఁ డను రాజు భార్యాసహితుఁడై జలక్రీడా పరవశుఁడై యుండెను. వారినిఁ జూచుసరికి రేణుకాదేవి విధివశమున వారి క్రీడలపైఁ గోరిక జనింపఁగ నట నిలిచి వారి యానందమును గాంచుచుండెను. ఆ కారణమున నామె మహోత్తమ పాతివ్రత్యమున

* బ్రహ్మవైవర్తపురాణము. ఉపానద్దాన విషయకమగు సూర్య జమదగ్ని సంవాదము భారతానుశాసనిక పర్వమునఁ గలదు.

కించుకదోషము గలుగ నామె హస్తమందలి ఘటము క్రిందపడి ఛిన్నా భిన్న మయ్యెను. ఎప్పుడైన జలభాండ మట్లు పగులుచో నామె మహత్త్వమున యిసుక తీసి తలపోయఁగనే భాండ మేర్పడెడిది. నాఁ డామె పూర్వవిధముననే యిసుక తీసి కుండ కావలయునని కోరఁగా నట్లు సంభవింపదయ్యెను. రేణుక మహాపతివ్రత గానఁ దన తప్పిదమును వెంటనే గ్రహించి యాదోషమున కానదిలోఁ బడి మరణింప నెంచెను. కాని, పతికి జరిగినవిషయము నివేదించి యాతని యాజ్ఞాబద్ధురాలగుటయే శ్రేష్ఠమని యెంచి భాండరహితయై యింటి కేతెంచెను.

జమదగ్ని భార్యచేత భాండము లేకపోవుటకుఁ గారణమేమని చూడఁగా దివ్యదృష్టి కెల్లవిషయము గోచరించెను. చిత్రరథుని మక్కువఁ దగిలిన తన భార్య యాంతరంగికమున కసహ్యించుకొని యాదోషమున కామెకు మరణదండనమే శిక్షయని యతఁడు నిశ్చయించుకొనెను. రేణుకాదేవి సమీపింపఁగానే జమదగ్ని కొడుకులఁ గ్రమముగాఁ బిలిచి తల్లిని జంపివేయుఁడని యాజ్ఞాపించెను. ఆహా! జమదగ్ని సౌశీల్యాదర్శము! అన్యపురుషు ననురక్తిఁ గాంచిన నది వ్యభిచారమే యౌననిగదా పరమసాధ్వి యగు భార్య శిరము ఖండింపఁ జేయుట? అతఁడుకదా మహర్షి! పుత్రులలో మొదటి నల్గురు నాపని చేయలేమని చెప్పివేసిరి. పరశురాముని బిల్చి జమదగ్ని తల్లిని, నన్నలను జంపుమని యాజ్ఞాపింపఁగా వెంటనే యాతఁడు తన పరశువుతో దల్లి, సోదరుల తలలను ఖండించెను. జమదగ్ని యాతని పితృభక్తికి సంతసించి యొకవరము వేఁడుకొను మనెను. వెంటనే పరశురాముఁడు చనిపోయిన తన తల్లిని సోదరులను బ్రదికింపు మని తండ్రిని గోరుకొనెను. జమదగ్ని పరశురాముని మాతృప్రేమమునకును భ్రాతృవాత్సల్యమునకును మెచ్చుకొని యట్లే చేసెను.

జమదగ్ని కార్తవీర్యునిఁ జంపిన పరశురాముని శిక్షించుట

పూర్వము హైహయాధీశ్వరుఁ డగు కార్తవీర్యార్జునుఁడు దత్తాత్రేయు నారాధనముచేసి యతనివలన శత్రుజయమును, వేయి చేతులను, అణిమాదిసిద్ధులను, యశము, బలము, యోగీశ్వరత్వము, తేజము చెడని యింద్రియములను బడసి వెలుఁగొందెను. దిగ్విజయ యాత్రకై వచ్చిన రావణాసురు నీతఁ డవమానించెను. పిమ్మటఁ గార్తవీర్యార్జునుఁడు దైవయోగమున వేఁటకై యడవిలో సంచరించుచు జమదగ్నిమహర్షి యాశ్రమముచేరి యాతనిని దర్శించెను. జమదగ్నిమహర్షి రాజును భృత్యులును డస్సియుండుటఁ గాంచి వారిని బూజించి తన హోమధేనువును రప్పించి యిష్టాన్నములు గురియించి వారి నారగింపుఁ డని కోరెను. కార్తవీర్యార్జునుఁడు బ్రహ్మానందముతో షడ్రసోపేతముగా విందుఁ గుడిచి యా గోవుపైఁ గోర్కి కలుగఁగా సపరివారముగాఁ దనపురమున కేఁగెను.

కాని, యా ధేనువుపైఁ గల మక్కువచే దానిని కొనితెండని కార్తవీర్యుఁడు తన బటులను బంపెను. వారు జమదగ్నితో యుద్ధమునకు సిద్ధపడిరి. జమదగ్ని సురభితో నీవిషయముఁ దెలిపెను. వెంటనే యూమె రోమకూపములనుండి మహావీరులగు సైనికులు, నుత్తమ రథాశ్వములు వెలువడఁగా వానితో జమదగ్ని కార్తవీర్యుని సేనలతోఁ బోరెను. కార్తవీర్యుని సైనికులు హతమారఁగా నా సంగతిఁ దెలిసికొని కార్తవీర్యార్జునుఁడు ససైన్యుఁడై వచ్చి స్వయముగా జమదగ్నితోఁ బోరెను. కార్తవీర్యార్జునుండు రెండు మూఁడు పర్యాయము లోడిపోయి జమదగ్నికిఁ జిక్కి యాతనిచే బుద్ధులు గఱపఁ బడియుఁ బాటింపక తిరిగి యాతనిపై యుద్ధమునకువచ్చి తిరిగి యోడిపోయెను. ఈ ప్రకార మిరువది పర్యాయము లోడిపోయి యిరువది యొకటవ మాఱు సురభివాక్యమును విస్మరించిన జమదగ్నిని సంహారించి సురభిని వెదకఁగా నా కామధేను వాతనికి లభింపక యింద్రునికడకుఁ బోయి

సురక్షితముగా నుండెను. కార్తవీర్యార్జునుఁడు రిక్తహస్తములతో నింటికిఁ బోయెను. రేణుకాదేవి భర్తతో సహగమనము చేయనుండ నాకాశవాణి వలదని వారించెను. ఇంతలో భృగుమహర్షి వచ్చి జమదగ్నిని బ్రదికించెను.

తరువాతఁ బరశురాముఁడు వచ్చి జరిగినసంగతిఁ దెలిసికొని యింటఁ దిని యింటివాసములు లెక్కపెట్టినట్లున్నదని కోపించి కార్తవీర్యు నవమానింపఁ దండ్రియనుమతిఁ గొని కుఠారకవచకోదండ కాండుఁడై మాహిష్మతీపురమున కేఁగెను. అందుఁ గార్తవీర్యార్జునుఁడు నాతని సంహరింపుఁడని దండనాయకులఁ బదియేడక్షౌహిణులఁ బంపెను. పరశురాముఁ డొక్కక్షణమున వారి నందఱ రూపుమాపెను. కార్తవీర్యార్జునుఁడు యుద్ధమునకు రాఁగా నాతని వేయి చేతులను ద్రుంచి తనగండ్రగొడ్డలిచే నాతనిశిరముఁ దునిమెను పిమ్మట నాశ్రమమున కేఁగి యాతఁడు తండ్రికి జరిగిన వృత్తాంతముఁ జెప్పెను. జమదగ్ని మహర్షి రాజెంత దుష్టుఁడైన నాతనిఁ జంపుట దోషమనియుఁ దద్దోషపరిహారమున కొకయేఁడు తీర్థయాత్ర గావింపు మనియుఁ బుత్త్రుని శాసించెను. పరశురాముఁ డట్లే యని తీర్థయాత్రకై బయలు వెడలిపోయెను. ఆహా! తన కుమారుఁడు విష్ణుస్వరూపుఁ డని యెఱిఁగియుఁ గార్తవీర్యుడుఁ దనకుఁ బరమవిరోధియై యున్నను, నాతనిఁ జంపిన కారణమున ధర్మసంహితబుద్ధితోఁ బుత్త్రుని శిక్షింప వెనుకంజవేయని జమదగ్ని మహర్షి నెంతకొనియాడినను దనివి తీరదు కదా!

కార్తవీర్యార్జునుని కొడుకులు కొంతకాలమునకు దమ తండ్రిని జంపుటకుఁ గారకుఁడు జమదగ్నియే యని యొక్కసారి జమదగ్ని హోమగృహముఁ జేరి యాతనిఁ బట్టి చంపిరి. రేణుకాదేవి యాతని పైఁ బడి "పరశురామా! వచ్చి తండ్రిని రక్షింపుము, రక్షింపు" మని యిరువదియొక్కసారి కేకవేసెను. అంతలోఁ దీర్థయాత్రనుండి

పరశురాముఁడు వచ్చి తండ్రి మరణమునకు విచారించెను. పిమ్మటఁ దల్లి యిరువదియొక్కమాఱులు పిలిచినది. కావున నిరువదియొక్కమాఱు కార్తవీర్యులనే కాక క్షత్రియుల నెల్లరను సంహరించి వారి రక్త ప్రవాహమునఁ దండ్రికిఁ దర్పణము లిత్తునని పరశురాముఁడు సోదరుల నూఱడించి బయలుదేఱి వెడలి యిఱువదియొక్కమాఱు వెదకి వెదకి రాజులఁ జంపెను. ఈ లోపున రేణుకాదేవి భర్తకై ప్రాణములఁ బాసెను. పరశురాముఁడు తాను జేసిన ప్రతిజ్ఞను పాలించి క్షత్రియ రక్తముతోఁ దండ్రికిఁ దర్పణము విడిచిపెట్టెను. ఉత్తమోత్తముఁడు పితౄణవిమోచకుఁడు నగు పరశురామునివంటి పుత్త్రరత్నమును గాంచిన యా మహర్షిసత్తముని యదృష్టవిశేష మెంతటిదో కదా!*

జమదగ్ని పితృదేవతల శాపమున నకులమై పుట్టిన వృత్తాంతము

జమదగ్ని మహర్షి యొకనాడు పితృకార్యార్థియై చాల నియమముతో నూతన కలశమున గోక్షీరమును స్వయముగాఁ బితికి యొకచోటఁ బదిలముగాఁ బెట్టెను. జమదగ్ని మహాప్రశాంతుఁ డగుట నాతని చిత్తవృత్తి యెట్టులుండునో తెలిసికొనుటకై క్రోధాధిదైవము సాకారయై వచ్చి ప్రమాద మను త్రిభమ పుట్టించి యా పాలు పాఱఁ బోసెను. జమదగ్నిమహర్షి కోపింపగ యూరకుండెను. అంతఁ గ్రోధాధిదేవత యాతని యెదుటఁ బ్రత్యక్షమై "మహాత్మా! భృగు వంశమువారు మహాకోపు లని వింటిని. నీయం దది యసత్య మైనది. అది పరీక్షించుటకే యిట్లు చేసితిని క్షమింపు" మని వేఁడు కొనెను. జమదగ్ని శాంతచిత్తముతోఁ బొమ్మనఁగాఁ గ్రోధుఁ డంతర్ధానమయ్యెను.

నాఁటిరాత్రి జమదగ్ని పితృదేవత లతనికిఁ బొడసూపి "వత్సా! నీ వెంతదోషము చేసితివి! నీవు మాపూజ కుత్సహించి

* భారతము — బ్రహ్మపురాణము.

తద్వైకల్యము కలిగినను నూరకుంటివి. ఇది శాంతమగునే? సమయా సమయముల నెఱిఁగి చూపినదే శాంతము. వలయునెడఁ గోపించినను నది శాంతసమానమే యగును. ఆసమయమున శాంతము చూపినను దోషమే యగును. కావున నీ వొనరించిన దోషమునకు నీవు ప్రతిఫల మనుభవించి తీరవలెను. కావున, నీవు ముంగిసవై పుట్టు" మని శపించిరి. జమదగ్ని వారలకు దండప్రణామములు చేసి "మహాత్ము లారా! తపస్వికి నలుగఁ దగదని యపరాధము చేసినను నలుగనైతిని. నా తప్పు నా కిప్పుడు తెలిసినది. కావున, నన్ను సైచి శాపమోక్షము ననుగ్రహింపుఁ" డని కోరెను. వారు 'నాయనా! నీమీఁద మాకుఁ గ్రోధము లేదు. ఎంతటివానికిని గర్మఫలమనుభవింపక తప్పదు కదా! నీకు నంతియే. కావున, నీవు నకులమై పుట్టుట తప్పదు. ఎప్పుడు విదగ్ధవిప్రసమూహా మంగీకరించు నుచితవాక్యములతో నొక మహా ధర్మునకు కీడని నీవందువో యానాఁడు నీకు శాపమోచనమై మోక్ష సౌభాగ్యమందఁగల" వని చెప్పి పితృదేవత లదృశ్యులైరి. ఆ శాపము మూలముననే ముంగిసయై పుట్టి ధర్మరాజు చేసిన యశ్వమేధయాగ సమయమున సక్తుప్రస్థుని యుదాహరణమున ధర్మజు నశ్వమేధము నధిక్షేపించి విగతశాపత్వానందమున జమదగ్ని మహర్షి జన్మ రాహిత్యము నందఁగనెను.*

ఇట్లు జమదగ్ని మహర్షి మహాప్రశాంతుఁడై, అరిషడ్వర్గముల జయించి యాత్మానందసింహాసనాధిష్ఠితుఁడై వెలసెను.

---

* భారతము - అశ్వమేధపర్వము.

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

దత్తాత్రేయ మహర్షి

దత్తాత్రేయుని జననము

పూర్వము కౌశికుఁడను బ్రాహ్మణుని పత్ని సూర్యోదయ మైనంతనే తన భర్త మరణించు నని యెఱిఁగి సూర్యోదయము కాఁగూడ దని శాసించెను. ఆ మహాపతివ్రత శాసనమున సూర్యుఁ డుదయింప కుండుటచే లోకములు తల్లడిల్లఁజొచ్చెను. దేవత లత్రిమహర్షి భార్యయగు ననసూయను శరణుచొచ్చిరి. అనసూయ కౌశికపత్ని ననునయించి సూర్యోదయ మగునట్లు చేసి దన ప్రాతివత్యమహిమచే నామెభర్తను బ్రదికించి నవయౌవనుని సుందర గాత్రునిఁ జేసెను. దేవత లామె పాతివ్రత్యమునకు మెచ్చి పుష్ప వర్షము కురిపించిరి. దేవదుందుభులు మ్రోయించిరి. అప్పుడు బ్రహ్మ, విష్ణు, మహేశ్వరులు "తల్లీ! నీవలన లోకోపద్రవము తప్పినది. మేము సంతుష్టులమైతిమి. ఏదైన వరము కోరుకొని మామాట చెల్లింపు" మని యనసూయను గోరుకొనిరి ఆమె "మీరు ముగ్గురును బరమయోగ్యులైన పుత్త్రులై నాకడుపునఁ బుట్టవలయు" నని కోరుకొనెను. బ్రహ్మ విష్ణుమహేశ్వరు లామెకు వరమిచ్చి యంతర్హితులైరి. పిమ్మట నత్రిమహర్షి పుత్త్రకాంక్షియై చేసిన ఘోరతపమునకుఁ ద్రిమూర్తులును మెచ్చి యా వరమునే యొసఁగిరి. అత్రిమహర్షి వీర్యరూపమున విష్ణ్వంశ మనసూయ గర్భమును బ్రవే శించెను. ఆ యంశముచే ననసూయకు జన్మించిన మహాత్ముఁడే దత్తాత్రేయుఁడు.

దత్తాత్రేయుని ప్రవర్తనము

భూమిపై ధర్మక్షయము కలిగి మ్లేచ్ఛాచారములు హెచ్చి వర్ణసంకరము కాఁజొచ్చెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణ క్షత్త్రియులు

యజ్ఞాదికము మాని భ్రష్టులగుచుండిరి. యోగశాస్త్ర మడుగంటి క్షీణింపఁగడంగెను. రాక్షసులు ప్రబలులై దేవతలను బాధింపఁ దొడఁగిరి. ఈ సమయమున దత్తాత్రేయుఁడు జనించి బాల్యము నుండియుఁ బరమయోగియై పెరుఁగఁ జొచ్చెను. అతఁడు చిన్నతనమునుండియు నిస్సంగియై కాలము పుచ్చుచుండెను. బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహుఁడు నిరంతరాత్మానంద తన్మయుఁడు నగు నాతఁడు తల్లిదండ్రులను సంతోషపెట్టుచుండెను. బాల్యమునుండియు దత్తాత్రేయుఁ డింతటి వాఁడగుటఁ గన్నులారఁ గాంచిన తోడి మునిబాలు రెల్లపుడు నీతని కడనే యుండుచుండిరి. సంగ రాహిత్యమున కలవడిన దత్తాత్రేయ మహర్షికి వీరి రాకయే పలువిధముల బాధకరముగా నుండెను. అతని స్వేచ్ఛా ప్రవర్తనమునకు వారడ్డు వచ్చుచుండిరి. ఈ కారణమున నాతఁడు వారి నట్లైనఁ దప్పించుకొన నెంచి యొకనాఁ డొక కొలనులో మునిఁగియుండెను. మునిపుత్త్రులేమైన నాతని విడువ నొల్లక యాతీరభూమినే నిలిచియుండిరి. ఎంతకాలమునకు వారట్లు తన్ను విడువకుండుటఁ జూచి యాతఁడు సంకల్పమాత్రమున లక్ష్మి నటకుఁ దెచ్చి యామెతోఁ గొలనువీడి బైటకు వచ్చెను. స్త్రీసహితుఁడైన నాతని నా ఋషిబాలురు విడువక పలువిధములఁ గీర్తించుచుండిరి అంత నాతఁడు లక్ష్మి నంకతలమునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని మద్యపానము చేయుచు నాటలాడుచుఁ బాటలుపాడుచు లక్ష్మితోఁ గామాలాపము లాడ మొదలిడెను. అంత, మునిబాలకు లసహ్యించుకొని యా దత్తాత్రేయుని విడిచి యరిగిరి.

నాఁటినుండియు దత్తాత్రేయుఁ డాంతరంగిక తపోధ్యాన పరుఁడై బహిరంగముగా మద్యపానము చేయుచు స్త్రీలోలుఁడైనట్లు నటించుచు నుండఁ దొడఁగెను. మహాయోగులు దక్క నన్యులాతని నెఱుఁగలేక మూఢాత్ములై మరలిపోఁ జొచ్చిరి. యోగశ్రేయుతు లగు వారికి హవ్యసేవనాసవసేవలు సమానమని సామాన్యులు తెలియఁ

గలరా? యోగి నెఱుఁగుట యోగికే సాధ్యము కాని యితరులకు సాధ్యము కాదుకదా!*

దత్తాత్రేయుఁడు జంభాది రాక్షసులఁ జంపించుట

ఇట్లుండఁగా జంభాది రాక్షసప్రముఖు లింద్రునిపై దండెత్తి దేవతల నోడించుచు ననేకవిధముల బాధలు పెట్టుచుండిరి. ఒక సంవత్సర మా రాక్షసులతోఁ బోరాడియు దేవతలు గెలువ లేకుండిరి. అందుచే నింద్రాదులు భయపడి వాలఖిల్యాది మహర్షులఁ గూడి తమ గురువగు బృహస్పతికడ కేఁగి యుపాయము చెప్పుమని కోరిరి. బృహస్పతి యాలోచించి "ఇంద్రాది దేవతలారా! నా కొక యుపాయము తోఁచుచున్నది. అత్రిమహర్షి కుమారుఁడు దత్తాత్రేయుఁడను మహాత్ముఁడు కలఁడు. మీరు పోయి వానిని భక్తితో సేవించి భజించినచో నాతఁడు మీకుపకారము చేయఁగలడు. అంతకుమించి గత్యంతరము కానవచ్చుటలే" దని చెప్పఁగా వెంటనే యింద్రాదులు గురుననుమతిఁ గైకొని యతివేగమున బయలుదేఱిపోయి దత్తాత్రేయనాశ్రమమును సమీపించిరి. అట నాతఁ డనేక కిన్నర గంధర్వగీయమానుఁడై లక్ష్మీసమన్వితుఁడు తేజస్సముజ్జ్వలుఁడునై యుండఁగాఁచి దేవత లతి భక్తియుతులై మ్రొక్కిరి. దత్తాత్రేయుఁడును దన వికృతచేష్టలఁ జూపుచు మద్యము తెండనఁగా వారు మద్యముఁ గొనివచ్చి యాతని కందిచ్చిరి. ఆతఁడు లక్ష్మితో దానిం ద్రావి గంతులువేసి పాఱిపోఁ జొచ్చెను. ఇంద్రాదులును వానిని వెనుదగిలి విడువకుండిరి. వారిచే నట్లారాధింపఁబడుచు దత్తాత్రేయుఁడు కరుణించి "మీ రేపనికై వచ్చితిరి?" రని యడిగెను. వారును జంభాసురుని వృత్తాంతము చెప్పి రాక్షసుల నందఱను జంపి దేవహితము చేయుమనియాతనిఁ బ్రార్థించిరి. ఆతఁడు "నేను మద్యాసక్తుఁడను, స్త్రీలోలుఁడను, కర్మభ్రష్టుఁడను, ఉన్మత్తుఁడను, నాకా రాక్షసుల గెలువరాదు. పొం"డనెను. వారు

* మార్కండేయ పురాణము.

"మహాత్మా! నీవు విష్ణుఁడవు. ఆద్యుఁడవు. నీతో నున్న యీమె యిందిర. నీవు సత్యజ్ఞానానంతస్వరూపుఁడవు. నీకు విధినిషేధములు లేవు. నీకన్న సర్వసమర్థుఁ డింకొకఁడు లేఁడు. మమ్ము రక్షింపు" మని వేఁడుకొనిరి. అంత దత్తాత్రేయుఁడు కరుణించి "నన్ను మీరు తెలిసికొంటిరి. దేవహితముకంటె నాకుఁ గావలసిన దేమి? మీరా దైత్యులను యుద్ధవ్యాజమున నిటకుఁ దోడితెండు. క్షణమాత్రములో వారిఁ బరిమార్తు" నని వారిని బంపివేసెను.

దేవతలొక్కపరుగునఁబోయి జంభాదులను యుద్ధమునకుఁ బిలుచుకొని వచ్చిరి. జంభుఁడు ససైన్యుఁడై దత్తాత్రేయు నాశ్రమమునకు వచ్చి దత్తాత్రేయుని పార్శ్వమున నున్న లక్ష్మిని జూచి కామమోహితుఁడై నెమ్మదిగా నామెను దొంగిలించి శిబికలో నెక్కించుకొని మోయుచుఁ గొనిపోఁ జొచ్చెను. దత్తాత్రేయుఁ డింద్రాదులఁ బిలిచి "లక్ష్మి దానవుల శిరమెక్కినది. అనఁగా నింక వారిని విడిచివేయు నన్నమాట. దాని మూలమున దైత్యులందఱు బలహీనులైరి. మీరు యుద్ధము ప్రారంభించి వారిని దునుమాడుఁ" డని చెప్పెను. దేవతలు పూర్వమువలెఁ గాక క్షణములో రాక్షసులెల్లరఁ జంపి దత్తాత్రేయుని స్తుతించి వెడలిపోయిరి.

దత్తాత్రేయుఁడు కార్తవీర్యార్జునుఁ గటాక్షించుట

ఆ దినములలో హైహయవంశీయుఁడగు కార్తవీర్యార్జునుఁడను రాజు తండ్రి మరణానంతరము సింహాసన మధిష్ఠించి రాజ్యపరిపాలన మొల్లక మంత్రులఁ బిలిచి "మంత్రులారా! ఈ రాజ్యము నాకక్కఱలేదు. పరస్పర ద్వేషతస్కరాది బాధలనుండి కాపాడుటకై ప్రజలు ధరణిపతికి ధనము చెల్లింతురు. నే నాపనులు చేయఁజాలను. వనమున కరిగి తప మాచరించి యధ్యాత్మయోగసిద్ధి పొంది వచ్చెద" నని చెప్పెను. అందు గర్గుఁ డను మంత్రిపుంగవుఁడు రాజుమాట

త్రేయ మహర్షి మహాయోగసంపన్నుఁడు. అతని కృపఁ గాంచినచో నీ యభిమతము సిద్ధించు" నని చెప్పి దత్తాత్రేయుని కటాక్షమున నింద్రుఁడు జంభాది రాక్షసులఁ జంపిన వృత్తాంతము నెఱిఁగించెను.

కార్తవీర్యార్జునుఁడు బయలుదేఱి పోయి దత్తాత్రేయు నాశ్రమమున కరిగి యాతనికి నమస్కరించి భక్తితో ననుదినము నాతని పాదము లొత్తుచు మద్యమాంసాదు లాహారముగాఁ గొనితెచ్చి యిచ్చుచుఁ జందన కర్పూరకస్తూరికాది సమస్తవస్తుప్రదానముల నాతని చిత్తము రంజించునట్లు పూజించుచుండ నొకనాఁ డాతని యపానవాయువగ్ని హోత్రమై వచ్చి కార్తవీర్యార్జునుని బాహుద్వయమును మాడ్చివేసెను. మఱియు దత్తాత్రేయుఁ డనేకవిధముల నాతని హింసించెను. ఐన, నాతఁడు తనభక్తి విడువక పరమానందముతోఁ బరిచర్య చేయు చుండెను దత్తాత్రేయుఁ "డోరీ! కాంతాలంపటుఁడను. మద్య పాయిని, నన్నేల సేవింతువురా?" యని యడుగఁ గార్తవీర్యార్జు నుఁడు "మహాత్మా! నీ వంతశ్శుద్ధుఁడవు. అసంగుఁడవు. నీవు విష్ణు మూర్తివి. ఆమె పద్మ" యని కేలుమోడ్చి సంస్తుతించెను. దత్తా త్రేయుఁ డాతని భక్తికి సంతసించి యేమి కావలయునో కోరుకొను మనెను కార్తవీర్యార్జునుఁ డంత వేయి హస్తములు, సమస్త భూమి పాలనసామర్థ్యము, సంగర విజయము, సిరిసంపదలు, ధర్మతత్పర బుద్ధియు, శైలాకాశజల భూమిపాతాళములయందుఁ దనరథ మకుంఠితముగా నడచు శక్తి కోరుకొనెను. దత్తాత్రేయుఁడు వానికా వరము లొసఁగి యంతర్హితుఁడగుచు "ఓరీ! నీ రాజ్యమందెల్లెడల నీ బాహుశక్తి మూలమున ధర్మప్రతిష్ఠానము చేయుము. యజ్ఞయా గాదులొనరించు బ్రాహ్మణులకు సమస్త మిచ్చుచుండుము, మద్భక్తి యోగము నెల్లెడఁ జాటుచుండుము. నీ వెన్నండధర్మముగా మహర్షుల బాధింతువో యానాఁడే మరణింతువు సుమా" యని ప్రబోధించెను.

కార్తవీర్యార్జునుఁడు బ్రహ్మానందముతో నా మాటలెల్ల విని యనంతబలసంపన్నుఁడై మాహిష్మతీపురమున కరిగి రాజ్యమును స్వీకరించెను. నాఁడు మొదలాతఁడు ధర్మబద్ధముగా భూపరిపాలనము చేయుచు ననేకయజ్ఞములు చేసి బ్రహ్మర్షి పూజన మొనరించి ధర్మమును బూర్వస్థితికిఁ దీసికొనివచ్చెను. తన బాహుబలమున భూమండలమెల్ల జయించి యందెల్ల ధర్మప్రభుత్వము నెలకొల్పి కార్తవీర్యుఁడు విప్రపూజ చేయుచుండెను. అతఁడు ప్రతిదినమును దత్తాత్రేయమహర్షిని బూజించుచు నాతనికిఁ గృతజ్ఞుఁడై యుండెను. తుద కీతఁడు దత్తాత్రేయుఁ డన్నట్లే జమదగ్నిమహర్షి నన్యాయముగా బాధించి పరశురాముని చేతిలో జనిపోయెను.

దత్తాత్రేయుఁ డలర్కునకు జ్ఞానము బోధించుట

మదాలసా ఋతుధ్వజుల పుత్త్రుఁడగు నలర్కమహీపతి రాజ్యము చేయుచుఁ బురుషునకు ముముక్షను బోలిన వస్తు వొకటి లేదనియు దాని నందుటకు సత్సాంగత్యము దక్క మార్గాంతరము లేదనియు నిశ్చయించుకొనెను. ఇంతలో విరాగియై యడవుల నున్న యాతని యన్న యాసమయముననే కాశీరాజుకడ కేఁగి తన రాజ్యము తన తమ్ముఁడపహరించినాఁ డనియు దానిని తన కిప్పింపు మనియుఁ గోరుకొనెను. కాశీరాజు ససైన్యుఁడై యలర్కునిపై దండెత్తి సామాద్యుపాయములఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ఈ సమయమున రహస్యముగా నలర్కుఁడు దత్తాత్రేయుని కడకుఁ బరుగునఁ బోయి దండప్రణామము లాచరించి శరణార్థి యగు తనకు శరణ్యుడై రక్షింపుమని పరిపరివిధముల దీనుఁడై ప్రార్థించెను. దత్తాత్రేయ మహర్షి యాతనిఁ గరుణించి "ఓయీ! వివేకహీనా! నిను నీవు తెలిసికొనుమోయీ! అంగములఁ జింతించి యంగిఁ జూచి నిరంగునిఁ గనుఁగొని యసంగుఁడవై సర్వాంగముల నుడుఁగు" మని యాతనికిఁ దత్త్వజ్ఞానోపదేశముచేసి "యిఁక విచారమే?" మని యడిగెను.

అలర్కుఁడు సమ్యగాత్మదర్శనుఁడై దత్తాత్రేయునకు వందనము లాచరించి "నీకృపచే బ్రతికితిని. సుస్థిరజ్ఞాన ముపదేశింపు" మని వేఁడుకొనెను. దత్తాత్రేయుఁడు "మమ యనుట దుఃఖమునకు, నమమ యనుట నిర్వృతికిని మార్గము. అహంకారమను నంకురముచేఁ బుట్టి మమకార మను మొదలు కలిగి గృహము క్షేత్రము నను కొమ్మల నంది పుత్త్రిలు భార్య యను పల్లవముల నొప్పి ధనము ధాన్యము నను పెద్ద యాకులు వేసి పుణ్యాపాపములను పుష్పములఁ బూచి సుఖదుఃఖములను పండ్లు కాచి చిరకాలము పెరిగి యజ్ఞాన మను కుదుళ్ళతో నిండి ముక్తిమార్గమును గప్పివేసియున్న మమ యను వృక్షమునీడను సంసార పథపరిశ్రాంతు లగు మిథ్యాజ్ఞాన సుఖాధీనులకుఁ బరమ సుఖము పరమ దుర్లభము కావున. నీ మహావృక్షమును విమల విద్యయను గొడ్డలిఁ దీసికొని తత్త్వనిధులు సాధుజనులు వీరితోడిసంగ మను పాషాణమున బాగుగా నూఱి పదనుపెట్టి యెవరు నఱకుదురో వారు చల్లని బ్రహ్మవనము చొచ్చి నిత్యానందులై యపునరావృత్తి నుందు'' రని యుపదేశింపఁగా విని యానందియై "మహాత్మా! నిర్గుణ బ్రహ్మైకత్వమును బోధించు యోగము నెఱిఁగింపు" మని వేఁడుకొనెను. అంత నాతఁడు "వత్సా! శరీరమునందలి పరమజ్ఞానమునకు గురుఁడే యుపద్రష్ట. మోక్షార్థికి యోగము జ్ఞానపూర్వకమగును. ప్రకృతి గుణములతో నేకత్వము లేకపోవుటయు బ్రహ్మైకత్వము కలుగుటయు ముక్తి యన నొప్పును. ఆముక్తి పరమ యోగమునఁ గలుగును. యోగము సంగత్యాగము వలన సిద్ధించును. సంగత్యాగము వలన నిర్మమత్వము దాని వలన వైరాగ్యము దానివలన జ్ఞానము దానివలన మోక్షమును సంభవించును.?

యోగికి ముం దాత్మజయము కావలెను. కనుకఁ బ్రాణాయామముచే నాతఁడాత్మదేహదోషము దహింపఁ జేయవలెను. కాముకములైన కర్మములు యోగవిఘ్న కార్యములగుట యోగి

వానిని ద్యజించి శుద్ధాత్ముఁడై పరమాత్మునిలో నైక్యమైపోవును. అట్టి యోగికి గౌరవము విషము. అవమానమే యమృత మగును. ఆయోగి తన కున్నదే "యిల్లుగాఁ దన యాఁకలికి దొరకినదియే భోజ్యముగాఁ దనకు గలదియే ధనముగా ముదమంది మమకారము నందఁడు. కావున, నీవు విచారము దక్కి యట్టి యోగపురుషుఁడవై మోక్షవృత్తి మఱవకు" మని యలర్కునకు బోధించెను. అలర్కుఁడు బ్రహ్మానందముతో గృహమున కేఁగి రాజ్యమును బ్రీతిపూర్వకముగాఁ గాశీరాజున కిచ్చెను. దానిని గాశీరాజ లలర్కుని యన్న కీయఁబోయెను. అలర్కుని యన్నయు నానందించి తాను సోదరునకు జ్ఞానప్రబోధము చేయుటకే రాజ్య మర్థించితి ననియు నాపని యగుటచేఁ దనకు రాజ్య మక్కఱలేదని కాశీరాజునకుఁ దత్త్వ ముపదేశించి తన యాశ్రమమునకుఁ బోయెను. కాశీరాజు అలర్కునిఁ బూజించి రాజ్య మాతనికే విడిచి చనియెను. అలర్కుఁడు సుతునకుఁ బట్టము కట్టి యడవి కేఁగి యోగియై విరాగియై యాత్మసుఖము నందెను. *

దత్తాత్రేయమహర్షి సంగమును విడనాడుటకై వివిధ వేష ములఁ గైకొనువాఁడు. విల్లునమ్ములు కొని వేఁటకుక్కలు వెంట రాఁగాఁ జెంచువానివలె నుండువాఁడు. కాఱడవిలోఁ గిరాతతతి యుండెడుచో నుండి మద్యమాంసములు సేవించువాఁడు. మాలపల్లి కేఁగి చండాలురతోఁ గూడి మద్యమును గ్రోలువాఁడు. ఉన్మత్తుఁడై నట్లు విహరించువాఁడు. ఐన నాతఁడు మహాయోగీశ్వరేశ్వరుఁడు. విచిత్రచరిత్రుఁడు.

" శ్లో॥ విభుర్నిత్యానంద శ్రుతిగణశిరోవేద్యమహిమా
యతో జన్మాద్యస్య ప్రభవతి స మాయాగుణవతః,।
సదాధార స్సత్యో జయతి పురుషార్థైక ఫలదః
సదా దత్తాత్రేయో విహరతి ముదా జ్ఞానలహరిః "॥

మహర్షుల చరిత్రలు

దధీచి మహర్షి

దధీచి జననము

చ్యవనమహర్షి యాశ్వినుల నెపమున సుకన్యా పాతివ్రత్య ప్రభావముచే నవయౌవనుఁడు త్రిలోకసుందరుఁడునై సుకన్యను బిలిచి "సాధ్వీ! నీవు చేసినత్యాగ మనంతము. ఏలన, సుకుమార గాత్రివై హంసతూలికాతల్పమునఁ బరుఁడు రాజపుత్రి వగు నీవు తుచ్ఛ కామమున నీసడించి యంధుడను వృద్ధుననైన నన్ను వివాహమాడితివి మహాపతివ్రతవై నాకు యౌవనము సుందరాకారము గడించితివి. కావున, నీకు మహాత్యాగి పరమతపోధనుఁడు నగు కుమారుఁ డుదయించు" నని చెప్పి యామెతో రమించెను. అంత, సుకన్య గర్భముఁ దాల్చి యుక్తకాలమున నొక శుభ ముహూర్తమున సుపుత్రుని గనెను. ఆతఁడే దధీచిమహర్షి.

దధీచికి సారస్వతుఁడు జనించినవిషయము.

దధీచి బాల్యమునుండియు మహాతపస్సు చేయుచుండెను. ఆతఁడు చిరకాలము సరస్వతీ నదీతీరమున నాశ్రమము నిర్మించుకొని యందుండెను. దధీచి తపశ్శక్తిచే నాతని దేహమెల్ల దివ్యతేజో గోళముగాఁ బ్రకాశించుచుండెను. సరస్వతీ నది యాతనిఁ జూచి సమ్మోహిత యగుచుండెడిది. ఇట్లుండఁగా దధీచి మహర్షి తపోగ్నిచే నెల్లలోకములు తల్లడిల్లుచుండెను. అందుచే నింద్రుఁ డాలోచించి యలంబుస యను నొక యప్సరసను దపోవిఘ్నమునకై యాతని కడకుఁ బంపెను.

దధీచి మహర్షి సరస్వతీనదిలో స్నానముచేసి నీటిలో నిలిచి జపము చేసికొనుచుండఁగా నలంబుస యట కేఁగి తన నృత్యగీతా లాపములచే దధీచిదృష్టిఁ జూఱకొనెను. దధీచి కామమోహితుఁడు కాఁగానే యాతనివీర్యము స్ఖలితమై నదిలోఁబడెను. సరస్వతీనది సంతసముతో స్త్రీరూపధారిణియై యా వీర్యమును దనగర్భమున ధరించి గర్భవతి యయ్యెను. దధీచి యంత నిశ్చలుఁడై తనయాశ్రమమునకుఁ బోయెను. కాలక్రమమున సరస్వతి పుత్త్రునిఁగని యాతని దధీచికడకుఁ గొనిపోయి జరిగిన యుదంతమును జెప్పెను. దధీచి దివ్యదృష్టినిజూచి యది సత్య మగుట యెఱిఁగి కుమారుని ముద్దాడి యాతనికి 'సారస్వతుఁ' డను పేరిడెను. సరస్వతి పుత్త్రునిఁ గైకొమ్మని యాతని బ్రార్థించెను. దధీచి "సరస్వతీ! నేను తపోవ్రతుఁడను. కావున, వీనిని నీవే పెంచుచుండుము. ఈతఁడు మహాశక్తిసంపన్నుఁడై ముందు రాఁబోవు మహాక్షామములలో నిజశక్తిచే మహర్షుల రక్షింపఁగలఁ" డని యామెకే యప్పగించెను. ఆమె తన పవిత్రజలములచే నాతనిఁ బెంచి విడిచెను. ఆతఁడు తపోధనుఁడై తండ్రి చెప్పినట్లు మహాక్షామ కాలమున మహర్షుల నాహ్వానించి వారందఱకు షడ్రసోపేతముగా భోజనము పెట్టుచు క్షామ నివారణము గావించెను.

దధీచి కింద్రుఁడు నేర్పిన శాస్త్రముల వృత్తాంతము

ఒకప్పు డింద్రుఁడు దధీచికడకు వచ్చి "ఋషిసత్తమా! నీవు మహాత్ముఁడవు. కావున, నీకు మహోత్తమశాస్త్రముల నుపదేశింతు" నని చెప్పి యాతనికిఁ గొన్నిశాస్త్రము లుపదేశించెను. ఇంద్రుఁ డంత హ్రీతుఁ డగుచు "నీవు వీని నెవ్వరికైన నుపదేశించినచో నానాఁడే నీశిరము ఖండింతు" నని చెప్పెను. దధీచి యా శాస్త్రములను గ్రహించియుండెను.

అశ్వినీ దేవత లీవిషయము విని యొకనాఁడు దధీచికడకు వచ్చి "మునికులతిలకా! తొల్లి మీ తండ్రియగు చ్యవన మహర్షికి నవ యౌవన మొసంగిన యాశ్వినేయులము మేము. నీ వింద్రునివలన నెఱిఁగిన శాస్త్రములను మాకిచ్చుచో మేము నీ కుపకృతి చేయఁ గలము. కావున, నా శాస్త్రములను మాకు బోధింపు" మని వేఁడుకొనిరి. దధీచి తనకుఁ గల శాపవృత్తాంత మెఱిఁగించి తాను బోధింపఁజాల ననెను. అశ్వినులు "నీకెట్టి యుపద్రవము వచ్చినను నిన్నుఁ గాపాడు బాధ్యత మాది. మేము దేవహితార్థ మయియే ని న్నర్థించుచున్నా" మని బతిమాలిరి. దధీచి యంగీకరింపఁగా వారొక యశ్వశిరమును గొనివచ్చి దధీచి తలఁదీసి యా యశ్వశిరము నదికి దానివలన శాస్త్రములు గ్రహించి యాతని పూర్వశిరమును భద్రపఱచి యుండిరి. ఇంద్రుఁడు దధీచి చేసినపనికి వగచి వెంటనే సాయుధుఁడై వచ్చి-దధీచి శిరస్సు నఱికి వెడలిపోయెను. వెనువెంటనే యాశ్వినీ దేవతలునువచ్చి దధీచి పూర్వశిరమును దధీచి కదికి యాతనిఁ బునరుజ్జీవితుఁ జేసి వెడలిపోయిరి.*

దధీచి క్షుపుల పరస్పరవైరము

ఈప్రకారము పునర్జన్ముఁడైన దధీచిమహర్షి యొకనాఁడాతని బాల్యహితుఁడైన క్షుపుఁ డనురాజుచే నాహూతుఁడై యాతని యింటికేఁగెను. క్షుపుఁ డాతని నుచితరీతిని గౌరవించి మన్నించెను. కాని, కొంతసేపటికి వారొక వివాదమునకు దిగిరి. బ్రాహ్మణాధిక్యమును దధీచి నిరూపింపఁ దొడఁగెను. క్షత్రియాధిక్యము క్షుపుఁడు నిరూపింప మొదలిడెను. తుదకు వారివాదము తేలక శ్రుతిమించి రాగమునఁబడి యొకరి నొకరు నిందించుకొనఁ జొచ్చిరి. దధీచి కోపించి క్షుపునిఁ బొడిచెను. క్షుపుఁ డొక మహాయుధమును

ప్రయోగించి దధీచి శరీరమును ముక్కముక్కలుగాఁ జేసెను. అంత దధీచి మరణించెను. దధీచి భార్గవవంశజుఁ డగుటచే శుక్రాచార్యుఁడు జాలిగొని యచటికి వచ్చి దధీచి దేహశకలము లన్నిటిఁ జేర్చి తన సంజీవనీ మంత్రప్రభావమున నాతనిని క్షణములో బ్రతికించెను. దధీచి నిద్రనుండి లేచినట్లు లేచి భార్గవునకు వందన సహస్రము లాచరించెను. శుక్రుఁడు దధీచిఁ గౌఁగిలించుకొని "వత్సా! నీవు సర్వశక్తిసంపన్నుఁడ వగుదువు సదాశివునిఁగూర్చి తపము చేయు" మని దీవించి యంతర్హితుఁడయ్యెను.

దధీచి క్షువుని విష్ణుని నిందించి గెల్చుట

దధీచి యటనుండి లేచిపోయి యాశ్రమమున కేఁగి పరమశివుని గుఱించి తపముచేయ మొదలిడెను. నిరాహారుఁడై నిర్జితేంద్రియుఁడై దధీచి మహర్షి తపస్సు చేయుచుండఁగా ముల్లోకములు గగ్గోలు పడుచుండెను. ఈశ్వరుఁడు నతనితపోన వద్యతకు మెచ్చి ప్రత్యక్షమై దధీచికి స్వచ్ఛంద మరణము. వజ్రమయశరీరము లోకత్రయ విజయ శక్తి నిచ్చి యదృశ్యమయ్యెను. దధీచి మహావరసంపన్నుఁడై యుండియు క్షువుఁడు తనకుఁ జేసియున్న యవమానము బ్రాహ్మణ నింద మఱవఁజాలక యాతని గృహమున కేఁగి క్షువు నొక తన్నుఁ దన్నెను. క్షువుఁడు మహాకోపముతో దధీచి నెన్నియో విధముల హింసింపఁ జూచి బహుశస్త్రాస్త్రములఁ బ్రయోగించిన నవి విఫలమయ్యెను. అంత దధీచి "ఓరీ! క్షత్రియాధముఁడ వగు నీ వెక్కడ? బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడ నగు నే నెక్కడ? బ్రాహ్మణుఁడధికుఁ డగునో కాదో తెలిసినదా? నీవు కాదు. నీ దేవుఁడగు విష్ణువుకూడ నా కాలి గోటికి సరికాఁడు గ్రహింపు" మని గర్వించి పల్కెను. క్షువుఁడు చేయునది లేక, విష్ణుమూర్తిని గుఱించి తపస్సు చేయఁగా నాతఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. క్షువుఁడు తనకు దధీచివలనఁ గల్గిన యవమానమును దధీచి విష్ణుని లెక్కసేయక పోవుటయుఁ దెల్పి రక్షింపుమని కోరెను.

అంత విష్ణుమూర్తి క్షుపుని వెంటఁగొని దధీచికడ కేఁగి 'ఓరీ! శివ గర్వితుఁడవైతివా? నేనును శివుఁడును నొక్కటిగాదా!' యని యడిగెను. దధీచి "నీ వేడ? శివుఁ డేడ? శివభక్తుఁడనగు నా గోటి కైనను నీవు చాలవు. ఇఁక శివునితోడి సామ్యమెందుల" కని పరిహాసము చేసెను. విష్ణుమూర్తి దధీచి శిరముఁ ద్రుంపఁ జక్రమును బంపెను. దధీచి తన తపశ్శక్తిచేఁ జక్రమును నివారించుకొనెను. విష్ణుమూర్తి మాయ పన్నెను. దధీచి మాయను ఛేదించెను. అంత విష్ణుమూర్తి "వత్సా! దధీచీ! నీ భక్తి తాత్పర్యము బరీక్షింప నిటు వచ్చితిని. నిజముగా మా భక్తశ్రేష్ఠుఁడ వగు నీవంటివాని కాలి గోరితో నైనఁ బోలఁగలవాఁ డెవఁడు? నీవు దేవహితార్థివై జీవింపు" మని పలికి క్షుపునితో నాతని శరణు చొచ్చుటకంటె నుపాయాంతరము లేదని యంతర్హితుఁ డయ్యెను. క్షుపుఁడు దధీచి పాదములపైఁ బడి "మహాత్మా! నీశక్తి యెఱుఁగక నీ కెగ్గు చేసితిని. నా తప్పు సైరింపు" మని పరిపరివిధములఁ బ్రార్థించెను. దధీచి శాంతుఁడై "మిత్రమా! నీ మీఁద నా కావంతయుఁ గోపములేదు. బ్రాహ్మణ క్రోధము నీటిపై గీత క్షణికములు కదా! నీవు యథాపూర్వము నా ప్రియమిత్రుఁడవై యుండు" మని యనుగ్రహించి యాతనిఁ బంపివేసెను.

ఈ రీతిగాఁ దపోనవద్యుఁడై వరశక్తిసంపన్నుఁ డయ్యె దధీచి మహర్షి శిష్యప్రశిష్యులఁ జేర్చికొని ధర్మసంరక్షణార్థము 'గభస్తిని' యను నామాంతరము గల 'సువర్చ' యను కన్యను బరిగ్రహించి గృహస్థజీవనమును మహోదర్కముగాఁ గడపుచుండెను. సువర్చ మహాసాధ్వియై పతిపదపద్మసేవ తక్క నన్య మెఱుఁగకుండెను. దధీచి కనతికాలముననే కోటానఁగోట్లు ఋషులు శిష్యప్రశిష్యులైరి.

దధీచి దక్షుని శపించుట

ఇట్లుండ నొకనాఁడు దక్షప్రజాపతి యజ్ఞము చేయఁ దలఁచి

మంపెను. దధీచి యానందించి శిష్యప్రశిష్యులతోడై దక్షాధ్వరమునకు బయలుదేఱి వెళ్ళెను. దక్షుఁడు శివభక్తాగ్ర గణ్యుఁడగు దధీచియుఁ దన యజ్ఞమునకు వచ్చుట తనకు వెలుచియే యని యానందించి యాతని కుపచారములు సల్పి "మిత్రమా! శివుఁడును శివానుచరులును రాకుండఁజేసి నేను యజ్ఞము చేయ నిశ్చయించితిని. జగద్రోహి యగు శివుని బిలువకుండుట నీకును సంతోషమైనచో నిట నుండి యజ్ఞము నిర్వర్తింపు" మని పల్కెను. దధీచి తోకద్రొక్కిన త్రాఁచువలె లేచి వసిష్ఠవామదేవవ్యాసనారదాదిమహర్షు లెల్లరు రాకుండుట కదియే కారణ మని యెఱిఁగి "ఓ దక్షప్రజాపతీ! నీకీ దుర్బుద్ధి యేల పుట్టినది? విశ్వేశ్వరుఁడు, దేవాదిదేవుఁడునగు శివుఁడు లేనిదే యజ్ఞ మెట్లు జరుగును? జరిగినను నీకు లభించు ఫలిత మేముండు?" నని శివు ననేకవిధములఁ బ్రస్తుతింప మొదలిడెను. దక్షుఁడు శివుఁడు శ్మశానవాసి, దిగంబరుఁడు, గజచర్మధరుఁడు, బిచ్చగాఁడు, శశశృంగుఁడు నని యనేకవిధముల దూషించెను. దధీచి సభాసదు లెల్లరు వినుచుండఁగా మహాప్రశాంతుఁడై వానికన్నిటికిని సముచితముగా బదులుచెప్పి పరమశివుని ప్రఖ్యాతిని బలువిధముల విస్తరించి చెప్పెను. ఎన్ని చెప్పినను దక్షుఁడు లెక్కచేయక "ఆ నిర్భాగ్యుని నుతించువార లొక్క నిమేషమైన నిటనిల్వ రా" దని యాజ్ఞాపించి దధీచి నవమానించెను. దధీచి శిష్యసహితుఁడై లేచి "ఓ దక్షనామకమూర్ఖాగ్రేసరా! నే నెన్ని చెప్పినను వినక సదాశివుని దూషించితివి. కావున, నీ యజ్ఞ మశుభప్రతిపాదక మగుఁగాక! నీవును దగిన ప్రాయశ్చిత్తము నందుదువు గాక! వివేకవిహీనుఁడవై నీవు చేయ జన్నమునకు వచ్చిన యీ దేవఋషిగణ మెల్ల వినాశము నందుఁ గాక! యని శపించి యజ్ఞవాటమునుండి వెడలిపోయెను. ఈతని శాపప్రకార మచిరకాలముననే వీరభద్రునిచే దక్షాధ్వర ధ్వంసము సదస్యవినాశనము కలిగెను.

దధీచి దేవతల యస్త్రశస్త్రములఁ మ్రింగుట

ఒకప్పుడు రాక్షసులు విజృంభించి దేవతలపై దండెత్తి వారి నోడించి యిఁక నెన్నఁడు వారు తిరిగి తమ కపకృతి యొనరింపఁ జాలకుండుటకు వారివారి యస్త్రశస్త్రములను లాగివైచు కొనుచుండిరి. దేవతలు నుపాయాంతర మాలోచించి దధీచి మహర్షి కడఁ దమ యస్త్రములు దాఁచియుంచినచోఁ బ్రమాదము తప్పు నని యెంచిరి. అంత నింద్రాది దేవతలెల్లరును నస్త్రశస్త్రసమేతులై దధీచి మహర్షి కడ కేఁగి యాతని పాదములపైఁ బడి తమ దురవస్థఁ దెలిపికొని తమ యస్త్రములను దాఁచిపెట్టుమని యర్థించిరి. దధీచి జాలిగొని యట్లంగీకరించి వారి యస్త్రముల నెల్ల గ్రహించెను! దేవతలును దమ యస్త్రభద్రత కానందించి వెడలిపోయిరి త్వరలో వారికిని రాక్షసుల యుపద్రవము తొలఁగిపోయెను. కాని, వారు భోగలాలసులై దధీచికడకు వచ్చి యస్త్రములను గ్రహింప నాలస్యము చేయుచుండిరి. దధీచి వాని నన్నిటినిఁ జిరకాలము దాఁచియుంచఁ జాలక వానిపై జల మభిమంత్రించి వాని నెల్ల నొక్కపరి మ్రింగివేసెను. అతని తపఃప్రభావమున నవియెల్ల జీర్ణమై యాతని రక్తనాళములలో నెముకలలోఁ జేరిపోయెను.

అంతఁ గొంతకాలమునకు దేవతలు వచ్చి దధీచి నస్త్రము లిమ్మని కోరిరి. దధీచి తాను చేసినపని చెప్పి వారి యాలస్యమే దాని కారణ మని పలికెను. దేవతలు భయగ్రస్తులై యెట్లో తమ యాయుధము లిమ్మని కోరిరి. దధీచి యవి జీర్ణములై యెముకలకు వ్యాపించిన వనియు నవసరమైనచోఁ దన్నుఁ జంపి తీసికొండనియు ననెను. దేవతలు నాతనిఁ జంపు శక్తిలేక చంప భయభ్రాంతులై దీనవదనులై యేడ్వఁ జొచ్చిరి. దధీచి వారి నూఱడించి "నేను మీకొఱకే జీవించుచున్నాను. ప్రస్తుతము మీ కాయుధము లవసరము లేదుకదా! మీ కత్యావశ్యక మైననాఁడు రండు. నా దేహము నేనే

విడిచివేయుదును. నా యస్థులే శతాధిక బలసంపన్నములగు మీ యాయుధము లగును. విచారము దక్కి పొండు" డని పల్కెను. దేవత లాతని జగద్ధితమతికి మెచ్చి నమస్కరించి యానందములో వెడలిపోయిరి.

దధీచి దేవకార్యమునకై దేహము త్యజించుట

మఱియొకప్పుడు వృత్రాసురుఁడు సహచరాసురులతో విజృంభించి దేవతలకు మహాపద సంభవింపఁ జేసెను. ఆతని నెట్లును జయింపశక్తి లేక దేవత లందఱు బ్రహ్మకడ కేఁగి ప్రార్థించిరి. ఆతఁడును దనశక్తిహీనతఁ దెల్పి "ఇఁక మీరు దధీచిని బ్రార్థించి యాతనియస్థులు గైకొని వాని నాయుధములుగా నుపయోగించినచో మీ రీయసురులఁ జంపఁ గల్గుదురు. అంతకు మించి మార్గాంతరము లేదు. కనుక, పోయి యాతనిఁ బ్రార్థింపుఁ" డని వారిని బంపివేసెను. దేవతలు దధీచి వాగ్దానము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని యాతనికడ కేఁగి యాతనితోఁ దమ దుస్థితిని దెల్పుకొని సంరక్షింప వేఁడుకొనిరి.

దధీచి తన భౌతిక దేహమును విసర్జించి దేవహితము చేయుట కంటె వలసినది లే దని నిశ్చయించుకొని "దేవతలారా! మీరు నన్ను వెంటనే చంపి నా యస్థులు కొనిపోవచ్చు" నని యాహ్వానించెను ఇంద్రాదులు భయకంపితులై "మహాత్మా! నిన్నుఁ జంపుశక్తి మాకడ లేదు. బ్రహ్మ హత్యాదోషముమాట యటుండ నిమ్ము. నీకు స్వచ్ఛందమరణ మీశ్వరుఁ డనుగ్రహించియుండుట నౌరు లెవ్వరు నిన్నుఁ జంపఁ జాల" రని పల్కిరి దధీచి "ఐనచో యోగాగ్నిఁ గల్పించు కొని నేను మరణింతును. మీ కర్తవ్యమును మీరు నిర్వర్తించుకొనుఁ" డని యోగాగ్నిఁ గల్పించుకొని పరబ్రహ్మను సంధానమున దేహముఁ ద్యజించి పరమశివునిలో నైక్యమయ్యెను. దేవతలు గోగణమును బ్రార్థించి వానిచేఁ బరిశుద్ధము చేయఁబడిన దధీచి యస్థులనే బ్రహ్మ చక్రము, వజ్రాయుధము మున్నగు నాయుధములు చేసికొని యసురులను నిర్జించిరి. *

---

* స్కాందపురాణము, బ్రహ్మపురాణము, శివపురాణము.

దధీచికిఁ బిప్పలాదుఁ డుద్భవించిన విధము

దధీచి మహర్షి చనిపోవునపుడు ఆతని భార్య సువర్చ గర్భవతియై యుండెను. భర్తమరణము వినఁగానే యా మహాసాధ్వి సహగమనము నకై చితి నెక్కెను. అంతలో బ్రహ్మాదులు ప్రత్యక్షమై "సాధ్వీ నీ గర్భమున మహాత్ముఁ డగు బాలుఁడున్నాఁడు కావునఁ బ్రాణ త్యాగము చేయకు" మని పల్కిరి సువర్చ "దేవతలారా! మీ వర్తనము చూడఁ జిత్రముగనున్నది. నా భర్తను జంపితిరి. సాధ్వి నగు నాకు వైధవ్యదుఃఖము నిచ్చుట కిట్లు పన్నుచుంటిరా? నా భర్తను జంపిన దేవతలు పశువులై ప్రవర్తింతురు గాక" యని శపించి భర్త చితి నెక్కెను. అంతలో నామె గర్భమునుండి యొక బాలుఁడు జాఱి సమీపముననున్న పిప్పలవృక్షము కడఁ బడెను. ఆమె చితిలో భస్మమైపోయెను

అట్లు జనించి పిప్పలవృక్షముక్రిందఁ బెరిఁగిన బాలుఁడే పిప్పలాద మహర్షి. పిప్పలవృక్ష మాతనికై జాలిగొని చంద్రునర్థించి యమృతముఁ గొనివచ్చి యా బాలునికిఁ బోయఁగా నాతఁ డాఁకలి దప్పు లెఱుఁగక చక్కఁగాఁ బెరిఁగెను. ఆ కారణముననే యాతనికిఁ బిప్పలుఁ డను పేరు కలిగెను. ఈతఁడు పెరిఁగి పెద్దవాఁడై తన తండ్రి మరణమునకుఁ గారకులైన దేవతలఁ జంప నెంచి యీశ్వరుని గుఱించి తపస్సుచేసెను. ఆతఁడు ప్రత్యక్షమై దేవతలను జంప సమర్థ మగు కృత్యను బంపెను. దేవతలు శివుని శరణు వేఁడఁగా శివుఁడును బిప్పలాదునిఁ బ్రార్థించి దేవతావధోద్యోగమును విరమింపఁజేసి యా పిప్పలాదునికిఁ బితృలోకమునఁ దలిదండ్రులను జూడఁ గలుగు వరమిచ్చి యదృశ్యుఁ డయ్యెను. పిప్పలాదుఁ డిట్లు దధీచి మహర్షికిఁ బుట్టి యారీతి మహర్షియై వెలుఁగొందెను. *

---

* స్కాందపురాణము. మాహేశ్వరఖండము. కేదారము.

మహర్షుల చరిత్రలు

* * *

దుర్వాసో మహర్షి *

దుర్వాసుని జననప్రకారము

దుర్వాసుఁ డత్రిమహర్షి నిరుపమాన తపఃఫలము. త్రిమూర్తులనసూయ కొసంగిన వరప్రసాదము. ఈతఁడు శివాంశ సంజాతుఁడు. హైహయుఁ డను రాజొకఁడు దుష్టుఁడై అనసూయకు గర్భనిరోధము కావించెను. ఇది యెఱింగి యా రాజును నిర్దగ్ధుం జేయఁ దలఁచి దుఃఖము, కోపముఁ దాల్చి గర్భావాసమున నేడుదినములుండి దుర్వాసుఁ డను నామమున రుద్రుఁడు తమోగుణోద్రిక్తుఁడై యవతరించెను. వెంటనే యాతని తేజోంశమున హైహయుఁడు భస్మమయ్యెను.

---

* దూర్వాసమహర్షి, దుర్వాసమహర్షి అను రూపములు వాడుకలోఁగలవు. కాని, అవి వ్యాకరణదుష్టములు. దుర్వాసో మహర్షి యన్నదే వ్యాకరణయుక్తము. † మార్కండేయపురాణము. కాని

సీ॥ ప్రబలదైత్యులు పురత్రయనాయకులు జగత్త్రియము నప్రతిమప్రతాపలీల

బాధింప దివిజులు ఫాలలోచనుఁగాంచి కావుము కృప దేవ దేవ మమ్ముఁ

బశుపుల మగువారిఁ బశుపతివైన నీ వనుచు మహాక్రోశమాచరింప

నప్పురంబులు మూటివస్త్ర మొక్కట భస్మముగాఁగఁజేసి యమ్మార్గణంబు

గీ॥ వంశమున విడ వది బాలుఁడైన నీతఁ

డెవ్వఁ డని చూచి వెఱఁ గంది యెల్ల సురలు

వినుతి సేయ బ్రాహ్మణమూర్తి వెలుఁగు నతని

నయనుఁడై వారి యాశీర్వచనము లంది యేకాకియై మహోగ్ర తప మొనరింపఁ బోచ్చెను. ఆతని బ్రహ్మచర్యదీక్షకును దపోనిరతికిని ముల్లోకము లచ్చెరువందెను. ఏ తత్ఫలితముగా నాతఁ డేలోకమునఁ గావలసిన నాలోకమునఁ దలఁచిన మాత్రముననే తిరుగఁ గల సామర్థ్యము సంపాదించెను. ఆతని దివ్యతేజముఁ గాంచి సురయక్ష కిన్నరాదులు జోహారు లొనర్చుచుండిరి. ఈరీతి ననంతశక్తి సంపన్నుఁడై దుర్వాసుఁడు నిజతపోగరిమఁ ద్రిలోకములఁ జరించుచుండెను. పిదప, నీతఁడు తలిదండ్రులను సర్వసంగములను విడిచి, "ఉన్మత్తము" అను మత్తమువ్రత మవలంబించి తిరుగుచుండెను.

దుర్వాసుఁ డింద్రుని శపించుట

ఒకనాఁడు దుర్వాసుఁడు విష్ణుమూర్తిని దర్శించి యాతని యాశీస్సుల నంది యాతఁ డాదరపూర్వకముగా నిచ్చిన పారిజాత ప్రసూనమును, మార్గమధ్యమున విద్యాధర కాంతలు సభక్తికముగా నిచ్చినపుష్పమాలికలును నిజహస్తమున నుంచుకొని తిరిగి వచ్చు చుండెను. దేవేంద్రుఁడైరావతము నెక్కి నందనోద్యానవిహారా నంతరము తిరిగి వచ్చుచు నాతని కెదురయ్యెను. దుర్వాసో మహర్షిని గన్నంతనే యింద్రుఁడు పలుకరించి నమస్కార మొన రించెను. దుర్వాసుఁడు తనచేత నున్న పుష్పమాలికల నాతనికి బహుకరించెను. ఇంద్రుఁడు వానిని గైకొనియుఁ గొంతనిర్లక్ష్యముగా నైరావతము శిరముపై నా దండల నుంచెను. ఐరావతము తన తొండముతో నా మాలికలు లాగి చించి పాఱవైచెను. దుర్వాసుఁడది చూచి యింద్రు నుద్దేశించి "ఓరీ! దుర్మదాంధా! పరమపవిత్రమును విష్ణుప్రసాదము నగు మాలికను నీకు బహూకరింప నింతనిర్లక్ష్యముతోఁ గైకొందువా? మదోన్మత్తుఁడవై యొడ లెఱుంగని నిన్నూరక

పోనిత్తునా! నీ యైశ్వర్య మంతయు గంగపా లగుఁ గాక! నీ యైరావతము శిరము ఖండింపఁబడుఁ గాక!" యని శపించెను. దేవేంద్రుఁడు వెంటనే దుర్వాసుని పాదములఁ బడి కరుణింప వేఁడు కొనెను. దుర్వాసుఁడు కరుణించి శ్రీహరిని బూజించినచోఁ దిరిగి స్వసంపద నందఁగలవని పలికి వెడలిపోయెను. ఈ శాపమూలముననే యమృతాదు లెల్ల సముద్రము పాలాయెను; ఐరావతము శిరము నఱుకఁబడి వినాయకుని కదుకఁబడెను.*

---

* అని విష్ణుపురాణము.

తన్నుఁ గుఱించి ఘోరతపము చేయు సుప్రతీకుఁ డను రాజు ననుగ్రహింపఁ దలఁచి దుర్వాసుఁడు విచ్చేయుచుండఁగా దారిలో నాతని వనవిహారము చేయుచు నైరావతము నెక్కితిరుగు నింద్రుఁడు కానవచ్చెను. తన్నుఁ జూచి గౌరవింపక, వాహనమైన దిగక గర్వియై యున్న యింద్రుని జూచి మండిపడి దుర్వాసుఁడు:

" అనుకంప లేక బ్రాహ్మణుని నమ్మించి గొం
తుక గోసిపోయిన దోసకారి
గౌతమఋషి కులాంగన నహల్యాదేవిఁ
జీకటితప్పు చేసిన దురాత్మ
పరసతి బిడ్డవి హరికోప హూతవహా
ర్చులలోనఁ ద్రోచిన క్రూరకర్మ
సగర క్షమాపాల సప్తతంతు విముక్త
హరి ముచ్చిలించిన పరమ ధూర్త

....దేవరాజ్యాధి పత్య
మునకుఁ బెడబాసి భువిఁగూలు ముని శపించె "

అని వరాహపురాణమునఁ గలదు.

దుర్వాసుఁడు ధర్ముని శపించుట

తొల్లి దుర్వాసుఁడు సోదరుఁ డగు దత్తాత్రేయునితోఁ గలిసి ధర్మదేవతయొక్క నిజరూపమును జూడఁ దలఁపు కలిగి పెక్కు సంవత్సరములు మహాతపము చేసెను. నిరాహారుత్రై పంచాగ్ని మధ్యమునను, జలమధ్యమునను నిలిచి వారు ఘోరతపము చేసినను, ధర్మ దేవత ప్రత్యక్షము కాఁడయ్యెను. తుదకు విసిగి వేసారి దుర్వాసుఁడు తనకుఁ బ్రత్యక్షముకాని ధర్మునిపై మిగులఁ గోపించి శపింప నుద్యుక్తుఁ డయ్యెను. అంత ధర్మ దేవత బ్రాహ్మణరూపమును ధరించి సపరివారముగా విచ్చేసి యా మహర్షి సత్తముల యెదుట నిలఁబడెను. దుర్వాసుఁ డాతనివంకే చూడక శాపాక్షరములు విడువఁ దలఁచుచుండెను. "ఓయీ! తపస్వులకుఁ గోపము పనికి వచ్చునా? క్రోధాంధులకుఁ దపఃఫలము దవ్వగును గదా!" అని ధర్ముఁవు దుర్వాసునితో ననెను. దుర్వాసుఁడు కోపముతో "ఓరీ! ముందు నీ వెవఁడవో చెప్పుము. నీతో వచ్చిన యీ పరివార మెవరో తెల్పుము. పిదప, నాకుఁ గ్రోధము తగునో తగదో నేనే చెప్పెదను" అని పల్కెను. అంత నావిప్రుఁడు "మునీంద్రా! బ్రహ్మచర్యము, సత్యము, తపము, దానము, దమము, నియతి, శౌచము, క్షమ, శాంతి, ప్రజ్ఞ, అహింస, శ్రద్ధ, మేధ దయ అను గుణముల పుంస్త్రీరూపములు వీరు. వీరు నా పరివారము నేను ధర్మదేవుఁడను. నీ కోపముఁ జూప వచ్చితి" మని చెప్పెను. దుర్వాసుఁడు శాంతింపక "ఓయీ! పదివేలేండ్లు కడచిన పిదప నిప్పుడు నీకంటికి మేము కనఁబడితిమా! ఇప్పుడైనను, నా శాపమునకు నీవు భయపడి వచ్చితివి కాని, నీ యోగ్యతచేఁ గాదు. బ్రాహ్మణక్రోధ మమోఘము. నిన్ను శపింపక మానను. నీవు సుఖ మెఱుఁగని రాజువుగను, దాసీపుత్త్రుఁడవు గను, చండాలుఁడవుగను జన్మింపు" మని మూఁడు శాపము లిచ్చెను.

ధర్ముఁవు చేయునది లేక ఋషిశాప మంది పిదఁ దనయొక యంశమున యుధిష్ఠిరుఁడుగను మఱియొక యంశమున విదురుఁడుగను,

వేఱంశమున హరిశ్చంద్రమహారాజు నేడ్పించిన వీరబాహుఁడను చండాలుఁడుగను జన్మించెను. ఆహా! ఎంతటివారికిని గర్మఫల మనుభవింపక తప్పదు గదా!*

దుర్వాసుఁడు సుప్రతీకు ననుగ్రహించుట

కృతయుగమున సుప్రతీకుఁ డను మహారాజు శుభలక్షణవతు లగు సతు లెండఱునో చెట్టవట్టియు నొక్కపట్టిఁ బడయఁ జాలఁడయ్యెను. తుద కాతఁడు కుమారు నపేక్షించి దుర్వాసో మహర్షిఁ గూర్చి తపము చేయఁగా నాతఁడు విచ్చేసి "నీకు విద్యుత్ప్రభ యను భార్యయందు సుతుఁ డుదయించు" నని వరమిచ్చి వెడలిపోయెను.

పిదప దుర్వాసుని వరము కతమున సుప్రతీకునకు విద్యుత్ప్రభయందు దుర్జయుఁడను కుమారుఁడు జన్మించెను. ఆతనికి జాతకర్మాదులు దుర్వాసుఁడే యొనరించెను. పిదప, నాతనికి సర్వశాస్త్రములు నాతఁడే నేర్పెను. దుర్వాసుఁడు పనిబూని యొకయిష్టివేల్చి యాబాలుని వెంటనే పదునాఱుపత్సరముల వానిఁ జేసెను. సుప్రతీకుఁడు దుర్వాసుని కెంతయో భక్తిచూప నాతఁడు మెచ్చి సుప్రతీకునికిఁ గాంతిమతి యను నిల్లాలియందింకొకపుత్త్రుఁడు కలుగ వరమిచ్చెను. సుద్యుమ్నుఁ డను కుమారుఁడామెకుఁ గలిగెను. ఇట్లు దుర్వాసుఁడు సుప్రతీకు ననుగ్రహించెను. †

దుర్వాసుఁడు తిలోత్తమాసాహసికుల శపించుట

దుర్వాసో మహర్షి గంధమాదనపర్వతముపైఁ దపస్సు చేసుకొనుచు నుండెను. ఆ సమయమున బలిచక్రవర్తి కుమారుఁడైన సాహసికుఁడు నప్సరోంగన యగు తిలోత్తమయుఁ బరస్పర వివశులై

* పద్మపురాణము — భూమిఖండము.

కాఁజొచ్చెను. వీనివలనఁ దనకు వ్రతభంగము గలుగ దుర్వాసుఁడు మితిమేరలు సమయాసమయములు నెఱుఁగ వలదా యని వారిని మందలించి రాక్షసులై భువి జన్మింపుఁ డని శపించెను. వారు నంత వొడలెఱిఁగి యాసంయమికి నమస్కరించి ప్రార్థింపఁగా శ్రీకృష్ణునిచేఁ జచ్చిన పిదప నాతనికిని, కృష్ణుని కుమారుని తోడిజీవనమున నా మెకును శాపవిమోచన మగు నని పల్కెను. సాహసికుఁ డందులకే గార్ధభాసురుఁ డయ్యెను. తిలోత్తమ బాణుని గృహమున నుషయై జన్మించెను. *

దుర్వాసుఁడు వపువను నచ్చరను శపించుట

తొల్లి యింద్రుఁడు నందనోద్యానమున నప్సరసల గానము లాలించువేళ నచటికి నారదుఁడు విచ్చేసెను. ఆతని ననేకవిధములఁ బూజించి యింద్రుఁడు "మునీంద్రా! ఈ యచ్చరలలో నెవతె యెక్కువయో నెలవిం" డని కోరెను. నారదుఁడు "మంచుకొండ మీఁద దపముచేయు దుర్వాసు నెవతె చలింపఁజేయునో యామె యెక్కువ" దని పలికెను. తా మందులకుఁ జాల మని యప్సరస లెల్లరు తలలు వాలించిరి. కాని వపు వను నచ్చర గర్వముతో "మునిరాజా! నేను దుర్వాసుని వెంటఁ గొనివచ్చెద. అతఁడే యేల? నేను దలఁచు కొన్నచో రుద్రుడైనను గామునింటికి ఘట దాసుని జేయుదు" నని చెప్పి దుర్వాసునికడ కరిగెను.

తపస్సున నున్న దుర్వాసుఁ డామె యటఁ బ్రదర్శించిన హావభావవిలాసములకుఁ గనలి పక్షివై పుట్టు మని శపించెను. కడ కాతఁడు కరుణాళువై యామెకు శాపమోక్షము ననుగ్రహించెను. †

---

* బ్రహ్మాండపురాణము. † మార్కండేయ పురాణము.

దుర్వాసుని వివాహము

తిలోత్తమాసాహసికుల రతిక్రీడఁ గాంచిన దుర్వాసునకు సంసార వాంఛ జనింపఁగా నౌర్వ మహర్షి కొమార్తెయగు కందళి నాతఁడు వివాహమాడ నెంచెను. ఔర్వుఁ డామె కోపిష్ఠిని యనియు నవివేకిని యనియుఁ జెప్పి యందుల కామెను మన్నింపు మనెను. దుర్వాసుఁ డంగీకరించి కందళిని వివాహమై యుచితభోగముల నందెను. కాని, తుద కామె గయ్యాళియై యాతని బాధింపఁజొచ్చెను.

దుర్వాసుఁడు భార్యను భస్మము చేయుట

ఎంతకాలమైనను దనగుణము మార్చుకొనలేని కందళితో విసిగి వేసారి యొకనాఁ డామెయందు నిర్మముఁడై దుర్వాసుఁడు తీక్ష్ణముగాఁ జూచెను. వెంటనే యామె భస్మమైపోయి యొకసుందరి రూపమున నాకసమునఁ గానవై తన దోషమును క్షమింపుమని కోరి యదృశ్యమయ్యెను. దుర్వాసుఁడు తనయంతటివాని వివాహ మాడిన కారణమున నామె నామము భువిపై శాశ్వతముగ నుండు నట్లు చేయఁ గదళీ జాతిని సృష్టించి యామె నామమును చిరస్థాయి నొనర్చెను.*

ఔర్వుఁడు దుర్వాసుని శపించుట

కొంతకాలమునకుఁ గూఁతునల్లునిఁ జూడఁ దలంపు గలిగి యౌర్వమహర్షి దుర్వాసునాశ్రమమునకు వచ్చి తనూజం గానక దివ్య దృష్టి నామెకు జరిగినగతిఁ దెలిసికొని దుర్వాసునిం జూచి "ఓరీ! నాకొమార్తె యవివేకిని యని చెప్పి మన్నింపుమని ముందేకోరితిని. దానికి నీ వొడంబడి వివాహమై యామెను భస్మముచేసి నన్నవమా నించితివి ఈ కారణముచే నీవు నంబరీషుఁడను రాజన్యునివలన

* బ్రహ్మవైవర్తపురాణము.

ఘోరావమానమునకుఁ బాత్రుఁడవై ఖేదము ననుభవింతువుగాక" అని దుర్వాసుని శపించి వెడలిపోయెను. దుర్వాసుఁడు చేయునది లేక కానున్నది కాక మానదని తనదారిం బోయెను. *

దుర్వాసుఁ డంబరీషునికడఁ బరిభవింపఁ బడుట

కొంతకాలమునకు దుర్వాసుఁడు సంచారము చేయుచు నాభాగుని కుమారుఁ డగు నంబరీషునింట కేఁగి యాతిథ్యము కోరెను భక్తవరిష్ఠుఁడగు నంబరీషుఁడు మహాప్రసాద మని యాతని శిష్య సమేతముగా స్నానముచేసి రమ్మని కోరెను. దుర్వాసుఁడు శిష్యులతో నదీస్నానమున కేఁగి యెంతకును దిరిగి రాకుండుటచే ద్వాదశీ వ్రత నిష్ఠుఁడగు నంబరీషుఁడు బ్రాహ్మణానుమతి నుదకపానముచేసి యుండెను. అంత దుర్వాసుఁడు సశిష్యుఁడై వచ్చి తాను రాకుండ నుదకపానము చేసిన యంబరీషుని శిక్షింపఁ దనజటలనుండి యొక కృత్యను మంత్రించి పంపెను. భక్త బాంధవుఁడగు విష్ణు నంబరీషుని గాపాడఁ దనచక్రము నంపెను. ఆ చక్ర మాకృత్యను రూపు మాపి దుర్వాసుని మీఁదకు రాఁగాఁ నాతఁడు పాఱిపోయి శివుని శరణుచొచ్చెను. ఆతఁడు తా నేమియుఁ జేయఁజాల ననెను. దుర్వాసుఁడు విష్ణుమూర్తికడ కేఁగి శరణు వేఁడ నాతఁ డంబరీషునే శరణు గోరుమని సూచింప దుర్వాసుఁడు పరుగున వచ్చి యంబరీషుని శరణు వేఁడ నాతఁడు విష్ణుచక్రమును బ్రార్థింప నది యదృశ్య మయ్యెను. దుర్వాసుఁ డౌర్వుని శాపమూలమున నీ ఖేదము గల్గినదని చెప్పి యంబరీషు నభినందించి వెడలిపోయెను. †

దుర్వాసుఁడు శబరతాపసుని బరీక్షించి వరము లొసంగుట

తొల్లి యొక శబరతాపసుఁ డడవిలో మహాతపము చేయు చుండ దుర్వాసుఁ డచటి కేతెంచెను. ఆ భిల్లుఁ డాతని నెంతయుఁ

---

* బ్రహ్మవైవర్తపురాణము, † భాగవతము.

బూజించి తన కతిథి కమ్మని కోరెను. దుర్వాసుఁ డాతనిఁ బరీక్షింపఁ దలఁచి వల్లెయనెను. ఆభిల్లుని చిత్తశుద్ధికి మెచ్చి యాకాశవాణి యొకమణి పంపెను. దానివలన నెందఱో యువతు లుద్భవించి పంచభక్ష్యపరమాన్నములు సిద్ధముచేసిరి. శబరుఁడు దుర్వాసుని పంఁదారగింప రమ్మని కోరెను. కాని, యాతఁడు తనకు జలములు కావలయు ననెను. శబరతాపసుఁడు దేవికానదిని బ్రార్థించి యామె దుర్వాసునికడకు వచ్చి ప్రవహించునట్లుచేసెను. దుర్వాసుఁ డానం దించి యాయేటమునిఁగి వచ్చి యాతనివిం దారగించి దయామయుఁడై "ఓయీ! నీవు గురూపదేశమార్గమున సత్యం బవలంబించి తపంబు చేసితివి. ఇఁక నుండి నీవు సత్యతపుఁ డను పేరఁ బరగుము. వేదశాస్త్ర పురాణాది వైశారద్యము నీకుఁ గలుగుఁగాక" యని వరమిచ్చెను.

అనంతరము దుర్వాసుఁ డాతని కిట్లుపదేశించెను. "ఓయీ! సుజ్ఞానమునఁగాని సత్కర్మము జరుగదు. సత్కర్మమునఁగాని విజ్ఞానము పొడమదు. ఆలోచింపఁగా నీ రెండును ఒకదాని కొకటి సాధనములు సత్కర్మములు జాతులఁబట్టి నాలుగువిధము లయ్యెను. కులధర్మము తప్పక బ్రహ్మోపాసకులైనవారు మోక్షమందుదురు. బ్రహ్మ మనఁగా భక్తరక్షాపరాయణుఁ డగు నారాయణుఁడు. అతఁడు యజ్ఞాది వైదిక క్రియలకు సులభుఁడు."

ఆమాటలు విని "మహాత్మా! యజ్ఞాదికృత్యములు ధనసామగ్రి లేక నడపలేము. ధన మున్నను లోభమున సంసారు లాకార్యము లొనరింపరు. కావున, అల్పప్రయాస మాత్రమున సకలవర్ణముల వారికి మోక్షము గలుగు నుపాయముఁ దెల్పు" మని యాశబరుఁడు దుర్వాసుని గోరెను. అందుల కాతఁడు మహోత్తమఫలప్రదము లగు వ్రతముల నెన్నిటినో తెలిపి యవి యాచరించినచో నిహపర సౌఖ్యములు కలుగు నని యుపదేశించి యాతని నాశీర్వదించి వెడలి పోయెను. అవి యొనర్చి సత్యతపుఁడు తరించెను. *

* వరాహపురాణము

దుర్వాసుఁడు ముద్గలున కతిథియగుట

తొల్లి ముద్గలమహర్షి యుంఛవృత్తి నవలంబించి మహోత్తమ తప మొనరించుచుండఁగా నాతని చిత్తశుద్ధిఁ బరీక్షించి యాతనికి మహోపకృతిఁ గావింపఁ దలఁచి దుర్వాసుఁ డాతని యింటి కతిథిగా నేఁగెను. పక్షోపవాసములు చేయు ముద్గలుఁడు సకుటుంబముగా నాతనిని గౌరవించి తాము తినుట మాని యామునివరుని కన్నము పెట్టి గౌరవించెను. దుర్వాసుఁ డంతయన్నముఁ దిని మిగిన దాని నొంటినిండఁ బాముకొని పోవువాఁడు. ఇట్లెన్నిమారులు వచ్చి చేసినను ముద్గలుఁడు కొంచెమైనఁ గోపింపక యామహర్షికి మహాసేవ చేసెను.

తుదకు దుర్వాసుఁడు ముద్గలుని మిక్కిలి స్తుతించి యాతనికి సశరీరస్వర్గసుఖము సమకూరు వర మొసంగి పోయెను. కాని, ముద్గలుఁడు స్వర్గమును దృణీకరించి బ్రహ్మర్షియై మోక్షమందెను.*

దుర్వాసోమహర్షి కుంతీదేవికి వర మొసఁగుట

దుర్వాసోమహర్షి యొకసారి కుంతిభోజునియింటి కేఁగ నాతఁ డత్యంతభక్తి పూర్వకముగా నాతనికి సపర్య లొనర్పఁ గన్యయగు తనకొమార్తెఁ గుంతిని నియమించెను. కుంతియు నేమఱపాటు లేక దుర్వాసుని హృదయము కరఁగున ట్లాతనికిఁ బరిచర్యలొనర్చెను. దుర్వాసుఁడు కుంతిభోజు నాశీర్వదించి కుంతీదేవికి వర మనుగ్రహింతుఁ గోరుకొను మనఁగా నామె తన కొక మంత్ర ముపదేశింపు మనియు నామంత్రశక్తిచే నేదేవు నుపాసించిన నాదేవుని వలనఁ దన కొక పుత్త్రుఁడు గలుగవలె ననియుఁ గోరుకొనెను. దుర్వాసుఁ డట్లే యని యామె కొక మంత్ర ముపదేశించి వెడలిపోయెను. ఈ మంత్ర ప్రభావముననే కుంతికి సూర్యుఁడు ప్రత్యక్షమై కర్ణు నొసఁగెను. †

---

* భారతము — అరణ్యపర్వము. † భారతము — ఆదిపర్వము.

దుర్వాసుఁడు యోగమాయను వివాహమగుట

దుర్వాసోమహర్షి యొకనాఁడు పదునాఱువేలగోపికలను, అష్టమహిషీమణులను వివాహమైన శ్రీకృష్ణునిఁ జూడ మనసుగలిగి ద్వారకకుఁ బయనమై పోయెను. ద్వారకానగరము నా మహర్షి సమీపించుసరికి శ్రీకృష్ణుఁ డుగ్రసేన వసుదేవాదులతో నాతని కెదురువచ్చి యర్ఘ్యపాద్యాదుల నొసంగి సభక్తికముగా నాతనిఁ దన యింటికిఁ దోడ్కొని పోయెను. అచ్చట నవయౌవనయై హావభావ విలాసములతో నతిసుందరాంగియైన యోగమాయ నాతని సేవకు శ్రీకృష్ణుఁడు నియోగించెను. దుర్వాసుఁ డామె పరిచర్యలకు మెచ్చి వరము కోరుకొనుమనెను. శ్రీకృష్ణుఁ డంత నుగ్రసేనాదులఁ బిలిచి దుర్వాసోమహర్షి శివునంశముననను యోగమాయ పార్వతి యంశముననను జనించినవారగుట నుభయులు వివాహమగుట తన యభీప్సితమని వాక్రుచ్చెను. దుర్వాసుఁ డంగీకరించెను.... అంత దివ్య వైభవోపేతముగా యోగమాయా దుర్వాసులకు వివాహమైనంతనే శ్రీకృష్ణుఁడు వినయవినమితుఁడై యామహర్షిని గొంతకాలము తననగరముననే యుండఁ బ్రార్థించెను. దుర్వాసుఁ డట్లే యని భార్యతో నటనే నివసించుచుండెను.

ఒకనాఁడు దుర్వాసుఁడు శ్రీకృష్ణుని మాహాత్మ్య మెఱుంగఁగోరి రాత్రివేళ వరుసఁగా అష్టమహిషుల గృహములకుఁ బదునాఱువేల గోపికలయిండ్లకు వెళ్ళి చూచెను. అతని కన్ని చోట్లను శ్రీకృష్ణుఁడు భార్యాసహితుఁడై కానవచ్చెను. ఇది చూచి దుర్వాసుఁ డాశ్చర్య మంది యాతని ననేకవిధముల స్తుతించి యానందించెను. *

దుర్వాసునికిఁ బార్వతి శ్రీకృష్ణునిగుఱించి తెల్పుట

ఇట్లు ద్వారకానగరమున యథేచ్ఛముగా విహరించుచు దుర్వాసోమహర్షి భూతలమునఁ గాలము వ్యర్థపుచ్చుటకంటెఁ

---

* భారతము — బ్రహ్మవైవర్తపురాణము.

కైలాసమున కేఁగి పార్వతీపరమేశ్వరులపాదసేవ చేయుటే పరమ కర్తవ్యమని యెంచి భార్యతోఁగాని శ్రీకృష్ణునితోఁగాని చెప్పకయే కైలాసమున కేఁగి పార్వతీపరమేశ్వరుల పాదములపై వ్రాలెను. శివుఁ డాతనిఁ గౌఁగిలించుకొని యాశీర్వదించెను. పార్వతియు దీవించి విశేషము లడిగెను. దుర్వాసుఁడు "అమ్మా! భూలోక జీవనమునఁ బ్రాణము విసిగినది. ఇఁక మీకడనే యుండి మీపవిత్ర పాదారవిందముల భక్తితోఁ గొల్చుచు నుండ నిశ్చయించుకొని వచ్చితి" ననెను. శివుఁ డానందించి పార్వతి వదనారవిందముఁ దిలకించెను. పార్వతి "పుత్రా! నీవు మాకడ నుండిపోవుట మా కానందప్రదమే. కాని, నాయంశమునఁ బుట్టినయోగమాయను వివాహమైతివికదా! ఆమె నచట విడిచి వచ్చితివి. ఆమె యందులకెంతయు ఖిన్నయై నీకై పలవించుచున్నది. అగ్నిసాక్షిగ వివాహమైనభార్య నకారణముగా నట్లు విడువఁ దగునా? ఆమె మహా పతివ్రత. ఆమె వలన నీకు సత్సంతానము కలుగును. మఱియు, శ్రీకృష్ణుఁడు మానవమాత్రుఁడు కాఁడు. గోలోకవాసి యగు పరబ్రహ్మమే యాతఁడు. ఆయనపాదపద్మములు కొల్చుట మా సేవచేయుటకన్నఁ గోటిమడుంగు లధికము. కావున, నీ వట కేఁగి వలయునపుడు వచ్చిపోవుచుండు" మని బోధించెను. దుర్వాసుఁ డామెమాట లాలించి యా జగన్మాతాపితలకు వందనము లొనర్చి తిరిగి ద్వారకకుఁ బోయి సుఖముండెను.*

దుర్వాసుఁడు శ్రీకృష్ణుని యాదవులను శపించుట

దుర్వాసోమహర్షి యొకనాఁడు కృష్ణునిఁ బరీక్షింప వేఁగ సత్యభామగృహమున నున్న శ్రీకృష్ణుఁడు సత్యాసహితుఁడై దుర్వాసు నెంతయుఁ బూజించెను. దుర్వాసుఁ డాతని శాంతమరయుటకై యొకరథ మెక్కి దానికి సత్యామాధవుల రథ్యములఁ గండనెను. వా రుభయులు వెంటనే యామహర్షి యాజ్ఞ శిరసావహించి యాతఁ

* శివపురాణము.

వారికి వరము లొసఁగి వెడలిపోయెను.

మఱియొకపర్యాయము దుర్వాసుఁడు చీరవసనుఁడు, బిల్వఖండుఁడు, దీర్ఘశ్మశ్రుఁడు, కృశశరీరుఁడునై రుక్మిణీ సహితుఁడైన శ్రీకృష్ణునికడ కేఁగి యాతిథ్యము కోరెను. శ్రీకృష్ణుఁ డధికభక్తి నాతనికి నమస్కరించి యుచిత శయ్యావాసముల నేర్పఱిచి షడ్రసోపేతముగా విందు చేయుచుండెను. ఆతఁ డొకనాఁడు బహు సహస్రసంఖ్యాకులు తినఁగలుగుపదార్థముల భుజించును. మఱియొక నాఁడు స్వల్పముగనే కైకొనువాఁడు. ఒకప్పు డుపవాసమే చేయుచుండెను. ఇట్లుండి యొకదినమున దుర్వాసుఁడు నిజశయ్యాస్తరణములను సమస్తహర్మ్యములను భస్మపటల మొనర్చి రుక్మిణీకృష్ణుల కడ కరుదెంచి తనకు వెంటనే పాయసము వండి పెట్టవలయు నని కోరెను. అట్లే యని రుక్మిణి సిద్ధము చేసెను. ఆ పాయసమును దుర్వాసుఁడు రుక్మిణిదేహమునకుఁ బూసెను. శ్రీకృష్ణుఁ డతి శాంతముతో నుండెను. తుదకు దుర్వాసుఁ డాపాయసమును దనకుఁ బూయు మనెను. శ్రీకృష్ణుఁ డాతని దేహ మెల్లెడలఁ బూసి యాతని పాదములకుఁ బూయ మఱచెను. దుర్వాసుఁ డంత సమయము దొరికిన దని యఱకాళ్లనుండియే కృష్ణునకుఁ బ్రాణభయము కల్గు నని శపించెను.

పిమ్మట దుర్వాసుఁడు రుక్మిణీకృష్ణుల క్షమావిశేషమును బ్రశంసించి శ్రీకృష్ణుఁడు పరమశుభములు చేకొని సర్వలోకప్రియుఁడగుటకును రుక్మిణీదేవి జరారాజాద్యవివర్జితయై యుత్తమపతివ్రతాతిలక మగుటకును వరము లిచ్చి తత్క్షణమే యంతర్ధాన మందెను. *

---

* ఇది విష్ణుపురాణము, భాగవతమునందుఁ గలదు. కృష్ణునిజూడ వచ్చుచున్న కణ్వ నారద విశ్వామిత్రులు యాదవుల శపించినట్లు భారతము మౌసలపర్వమునఁ గలదు యమునాతటమునఁ దపముచేయు కణ్వమహర్షి కడకు స్త్రీ వేషమువేసి సాంబుని దీసికొని పోయి యేబిడ్డ పుట్టునని యడుగఁ గణ్వుఁడే శపించె నని పద్మపురాణమునఁ గలదు.

భూభారము తగ్గించుటకు యాదవవంశవినాశన మెట్లొనర్పుట యని శ్రీకృష్ణుఁ డొకపరిఁ దలపోయుచు దుర్వాసోమహర్షి ని స్మరించెను. త్రికాలజ్ఞుఁడగు దుర్వాసుఁ డిది యెఱింగి ద్వారకకు వచ్చి వాకిట నుండ, దైవకృతమున యాదవకుమారులు సాంబుఁ డనువానికి స్త్రీ వేషము వేసి దుర్వాసునకు మ్రొక్కించి "సంయమింద్రా! ఈమెకుఁ బుత్త్రుఁ డెపుడు గల్గు" నని పరిహసించిరి. దుర్వాసుఁ డది గ్రహించి శ్రీకృష్ణుని సంకల్ప మీ డేఱును గదా యని "మూర్ఖులారా! ఈమెకు లోహరూప ముసల ముదయించి సపుత్త్ర బాంధవముగా యాదవ వంశము నిర్మూలించును. బ్రహ్మాదులు నిది తప్పింపలే" రని శపించి కృతకృత్యుఁడై యరిగెను. దాననే యాదవు లెల్ల రంతరించిరి.

దుర్వాసుఁడు పాండవుల కతిథి యగుట

ఒకమాఱు దుర్యోధనుఁడు పాండవుల నవమానింపఁ గోరి దుర్వాసునిఁ బ్రసన్నుఁ జేసుకొని యాతనిని సశిష్యుఁడై పాండవులకడ కేఁగు మని ప్రార్థించెను. దుర్వాసుఁ డట్లే యని శిష్యసమేతుఁడై ద్వైతవనమునఁ గల పాండవులకడ కేఁగ ధర్మరాజాదు లమితభక్తి శ్రద్ధలతో నాతని సేవించిరి. దుర్వాసుఁడును సశిష్యుఁడై భోజనమునకు వత్తు ననెను. ధర్మరా జంగీకరింప నాతఁడు శిష్యులతో నదీస్నానమున కేఁగెను. ద్రౌపదీప్రార్థన నింతలో శ్రీకృష్ణుఁడు పాండవులఁ జూడ వచ్చి క్షుధాతురము నటించి ద్రౌపదిచే భోజన పాత్రముఁ దెప్పించి దానికంఠమున లగ్నమగు నొక మెతుకునుదిని పాండవుల కభయ మిచ్చెను. శ్రీకృష్ణప్రభావమున స్నాతులగు దుర్వాసునకు శిష్యులకు నాఁకలిదప్పులు లేకుండఁబోయెను. దుర్వాసుఁడు సమస్తవిషయ మును యోగదృష్టి నెఱింగి దుర్యోధనుని కుటిలాభిప్రాయము గ్రహించి యాతఁడు బంధుమిత్త్రాదులతోఁ బాండవులచే నోడిపోయి మడియ నుండుటఁగని శిష్యులతో వెడలిపోయెను. *

దుర్వాసుఁడు లక్ష్మణుని మరణమునకుఁ గారకుఁడగుట

దుర్వాసస్సంయమీంద్రుఁ డొకప్పు డకిఁతుధాతురుఁడై శ్రీరాముని చే నాతిథ్య మందు నుద్దేశముతో నయోధ్యకువచ్చెను. ఆ సమయమున శ్రీరాముఁడు బ్రాహ్మణరూపుఁ డగు యమునితో రహస్యముఁగ మాటలాడుచు నెవ్వరిని లోనికి రానీయవల దనియుఁ దాను రావల దనియు లక్ష్మణుని నియమించెను. కాని, దుర్వాసుఁడు వచ్చి లోనికిఁ బోఁబోఁగా లక్ష్మణుఁడు నివారింప నాతఁడు వంశనాశనముగా శపింతుననెను. లక్ష్మణుఁడు భయపడి శ్రీరాముని కడ కేఁగి విన్నవించెను. శ్రీరాముఁడు తనయాన దాఁటిన లక్ష్మణుని నగరము వెడలనడవ నాతఁ డన్నయనుమతిఁ గొని సరయూనదిఁ గ్రుంకి యవతారమును జాలించెను. ఇట్లు దుర్వాసుఁ డిందులకుఁ గారకుఁ డయ్యెను.*

దుర్వాసుని యాధిక్యము

పరమేశ్వరాంశాసంభూతుఁ డగు దుర్వాసోమహర్షి యనేకు లగు శిష్యప్రశిష్యులఁ జేరఁదీసి వారి కెల్లరకు విమల విద్యారహస్యముల నామూలాగ్రముగా నెఱింగించెను. త్రిలోక పూజ్యుఁడై లోక క్షేమంకరుఁ డైన యనసూయాగర్భశుక్తి ముక్తాఫలము సత్రితపస్సారము నగు దుర్వాసోమహర్షి మహర్షులలో నప్రతిమానుఁడు.

దుర్వాసుఁడు చెప్పిన రుద్రకవచము పరమశుభప్రదము

రుద్రకవచము

"ప్రణమ్య శిరసా దేవం స్వయంభుం పరమేశ్వరం
ఏకం సర్వగతం దేవం సర్వదేవమయం విభుమ్.
రుద్రవర్మ ప్రవక్ష్యామి అంగప్రాణస్య రక్షణే
అహోరాత్ర మయం దేవం రక్షార్థం నిర్మితం పురా

---

* ఉత్తరరామాయణము.

రుద్రో మే చాగ్రతః పాతు పాతు పార్శ్వౌ హరస్తథా।
శిరో మే ఈశ్వరః పాతు లలాటం నీలలోహితః॥
నేత్రయో త్ర్యంబకః పాతు ముఖం పాతు మహేశ్వరః।
కర్ణయోః పాతు మే శంభుః నాసికాయాం సదాశివః॥
వాగీశః పాతు మే జిహ్వాం ఓష్ఠౌ పాత్వంబికాపతిః।
శ్రీకంఠః పాతు మే గ్రీవాం బాహూచ్చైవ పినాకధృత్॥
హృదయం మే మహాదేవ ఈశ్వరోవ్యాత్స్తనాంతరమ్।
నాభిం కటిం చ వక్షశ్చ పాతు శర్వ ఉమాపతిః॥
బాహుమధ్యాంతరం చైవ సూక్ష్మరూపస్సదాశివః।
సర్వం రక్షతు మే శర్వో గాత్రాణి చ యథాక్రమమ్॥
వజ్రం చ శక్తిదం చైవ పాశాంకుశధరం తథా।
గండశూలధరాన్నిత్యం రక్షతు త్రిదశేశ్వరః॥
ప్రస్థానేషు పథేచ్చైవ వృక్షమూలే నదీతటే।
సంధ్యాయాం రాజభవనే విరూపాక్షస్తు పాతు మామ్॥
శీతోష్ణాదథకాలేషు తు హిమద్రుమకంటకే।
నిర్మనుష్యే స మే మార్గే త్రాహిమాం వృషభధ్వజ॥
ఇత్యేత ద్రుద్రకవచం పవిత్రం పాపనాశనమ్।
మహాదేవప్రసాదేన దుర్వాసోముని కల్పితమ్॥
త్రాహి త్రాహి మహాదేవ త్రాహి త్రాహి త్రయీమయ।
త్రాహి మాం పార్వతీనాథ త్రాహి మాం త్రిపురాంతక॥
పాశం ఖట్వాంగదివ్యాస్త్రం త్రిశూలం రుద్రమేవ చ।
నమస్కరోమి దేవేశ త్రాహి మాం జగదీశ్వర॥
శత్రుమధ్యే సభామధ్యే గ్రామమధ్యే గృహాంతరే।
గమనే గమనే చైవ త్రాహి మాం భక్తవత్సల. *॥"

* స్కాందపురాణము.

తుదిమాట

"కోమలపల్లవనిభవా
సోమునిఁ బరిపీతవసనసోముని సుషమా
సోమునిఁ బోలిన దుర్వా
సోముని నుతియింపఁ దరమె సోమునికైనన్."

[దశావతారచరిత్ర. ౫ ఆ, ౨]

సంపూర్ణము

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

A FEW OPINIONS

1. "The work is of monumental importance"

   —C. Raja Gopalachari

2. "The Indian genius has always preferred anonymity and very few of our great men have left behind them biographies or even ancedotes illustratives of their character and career. The task of Sri Venkateswarlu is arduous as well as welcome and I congratulate him on his venture."

   —C.P.Ramaswamy Ayer

3. "Lives of Maharshis" is a very interesting compliation. It bears proof of the author's wide reading, in Srutis. Epics and Puranas and the carefull choice he has made of the materials. Lovers of our ancient mythology and legends will find the book exceedingly interesting and inspiring."

   —Dr. C.R. Reddy.

4. "I have read with great pleasure the 'Lives of Saints' (PartI &II) It is the result of wide reading and the language is copious to overflowing." *—Dr. Vikramadeo Varma.*

5. "Lives of Ancient Indian Saints" ought to have been written long ago. That it is not as yet is the good fortune of Sri Bulusu. Making a thorough study of the ancient lore, the author made the lives as clear sa possible. The greatness of our saints is the wonder of the world and that is presented before us by the author with a clear understanding."

   —V.Prabhakara Sastry. S.V. Institute, Tirupati.

6. "Nowhere else in our Literature do we find a connected and well-arranged account of the saints and the author in his pioneer work on the subject has attained considerable success." *—The Indian P.E.N.*

7. "The author has attempted a really unique piece of research in presenting in an orderly and connected form the biographies of the Maharshis. His work is the out-come of a thorough study of all the ancient material dealing with their lives. The work bespeaks of the author's deep learning and scholarship and is written in forceful and elegant style. In these days when the study of ancient culture is increasingly being neglected, books of this kind have a revitalising influence. This is a definitely valuable contribution to literature and a necessary acquisition to every library." *—The Hindu.*

8. "This is an unusual work never attempted by any author. Nowhere in our literature do we find any chronological accounts of the Seers. The author has taken great pains to collect the materials for the seers' life histories and present the lives in an analytical form which makes very pleasant reading." —*The Indian Express*

9. "I hasten to congratulate you most heartiliy for the splendid way in which you have presented the splendid lives of our saints.' —*Abhinava Tikkana, D.S. Sarma.*

10. "We have forgotten our grand fathers, the saints of India. The author has brought them from the ancient lore and showed them to us, giving the details of their birth. Parentage, teaching etc. He proved himself worthly of the noble family, from which he comes, by presenting the lives in an excellent way"

    —*Satavadhani, V. Sivarama Sastry.*

11. "The history of ancient India is nothing other than the history of the Maharishis who shaped its culture, gave it its law and organised the society. If of all the cultures, our culture stands out as the foremost to-day, It is due to the basic foundations laid by the Maharishis of the old. No country will become great unless the youngsters are taught to revere their ancestors who have made great contributions in various fields of human thought and activity. These 'Lives of Saints" offer very interesting and useful reading. I feel that they must find a place in every home."

    —*M. Ananta Sayanam Ayyamgar.*

12. "Sri Bulusu is a reputed scholar and a renowned writer on various topics of literary and cultural importance His 'Lives of Ancient Saints' gives evidence of his profound scholarship in our ancient Indian lore."

    — *Dr. B. Rama Krishna Rao.*

13. "Sri Bulusu seems to be a great genius. He is particularly interested in reviving the spiritual life of the people. His services to the Indian literature are marvellous"

    —*A. Kaleswara Rao.*

14. "While yet young, the author felt the call of the higher life and has portrayed the live and the mission of the Anciant Indian Saints who make our lives rejuvenated and shine with the flowers of Art and the fruits of God-love and God-realisation" —*K. S. Rama Swami Sastri, Madras.*

15. And Many others.